

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Analyysi tilintarkastajan rotaation vaikutuksia koskevista tutkimustuloksista

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi

Pro Gradu-tutkielma

Marraskuu 2013

Ohjaaja: Salme Näsi

Jenni Hakala

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen laskentatoimi
Tekijä:	HAKALA JENNI
Tutkielman nimi:	Analyysi tilintarkastajan rotaation vaikutuksia koskevista tutkimustuloksista
Pro Gradu – tutkielma:	84 sivua, 9 liitesivua
Aika:	Marraskuu 2013
Avainsanat:	Tilintarkastajan rotaatio, tilintarkastusyhteisön rotaatio, tilintarkastajan riippumattomuus

Tämän tutkielman tavoitteena on luoda käsitys siitä, minkälaisia vaikutuksia tilintarkastajan rotaatiolla on tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen kansainvälisten tutkimusten perusteella. Tutkielmassa käsitellään sekä tilintarkastusyhteisön, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutuksia. Tutkimuksen aineistona toimivat kansainväliset tilintarkastajan rotaatiota käsittelevät artikkelit. Tutkimuksen artikkelit on kerätty systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin käyttäen tutkimuksen kannalta oleellisia hakusanoja sekä mukaanotto- ja poissulkukriteerejä. Artikkeleita tutkimukseen valikoitui yhteensä 74 kappaletta.

Rotaatio on alun perin otettu käyttöön tilintarkastajan riippumattomuuden ja objektiivisuuden parantamiseksi. Pitkät tarkastussuhteet kasvattavat riskiä, että tilintarkastajat tulevat liian läheisiksi asiakkaansa kanssa tai että heille muodostuu taloudellinen riippuvuus asiakkaasta. Rotaatiolla pyritään katkaisemaan tarkastussuhteet tietyin ennalta määrätyin määräjain. 84 prosenttia artikkeleista päätyi siihen lopputulokseen, että sekä tilintarkastusyhteisön että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiot parantavat tilintarkastajan riippumattomuutta. Artikkelien tutkimustuloksista ei voitu tehdä johtopäätöksiä siitä, kumpi rotaatiomuodoista olisi riippumattomuuden kannalta parempi.

Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun ovat artikkelien mukaan vaihtelevat. 72 prosenttia artikkeleista päätyi tulokseen, että tilintarkastuksen laatu heikkenee tilintarkastajan rotaation myötä ja vain 18 prosenttia artikkeleista tuli siihen tulokseen että laatu paranee. Suurin asia, jonka nähtiin heikentävän tilintarkastuksen laatua molemmissa rotaatiomuodoissa, oli asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menettäminen. Tilintarkastussuhteen katketessa tilintarkastajan kokemus, tietämys ja syvä ymmärrys asiakkaasta katoavat.

Sekä tilintarkastusyhteisön että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiot kasvattavat tilintarkastuksen kustannuksia. Kasvaneet kustannukset kohdistuvat sekä asiakkaalle että tilintarkastajille. Rotaation myötä myös tilintarkastusalan kilpailu muuttuu. Kilpailun muuttumisesta ei artikkeleissa saatu yhteneviä tutkimustuloksia, vaan tutkimusten mukaan rotaatio saattaa joko lisätä kilpailua tai vähentää sitä.

Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että rotaation vaikutukset tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen ovat monitulkintaiset. Tilintarkastajan rotaatiosta johtuva tilintarkastussuhteen katkeaminen ja asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menettäminen ovat suurin syy laadun heikkenemiseen, toisaalta taas liian pitkään jatkunut tilintarkastussuhde ja asiakkaan liian läheinen tunteminen ovat uhka tilintarkastajan riippumattomuudelle. Rotaatio ratkaisee monia ongelmia, mutta toisaalta aiheuttaa samalla niitä lisää.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuksen aihepiiri	1
1.2	Tutkimusongelmat ja tutkimuksen tavoitteet.....	4
1.3	Tutkielman rajaukset.....	4
1.4	Tutkimusmenetelmät ja aineisto	5
1.5	Tutkimuksen eteneminen	6
2	TILINTARKASTUS JA ROTAATIO	7
2.1	Tilintarkastuksen määrittely ja tilintarkastuksen tavoitteet	7
2.2	Tilintarkastajan riippumattomuus	8
2.3	Tilintarkastuksen laatu	10
2.4	Tilintarkastajan rotaatio	12
2.4.1	Yleistä rotaatiosta	12
2.4.2	Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatio	13
2.5	Rotaatiosäätely kansainvälisesti	14
2.5.1	Rotaatio säätelyn tausta ja kehitys.....	14
2.5.2	Eri maiden rotaatiokäytäntöjä.....	15
2.6	Rotaatiosäätely Suomessa.....	17
3	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON KUVAUS	19
3.1	Systemaattinen kirjallisuuskatsaus	19
3.2	Tutkijan positio	20
3.3	Tutkimuksen toteutus.....	20
3.3.1	Hakukriteerit.....	20
3.3.2	Seulontakriteerit	21
3.3.3	Tutkimukseen mukaan valikoituneet artikkelit	22
3.3.4	Aineiston luokittelu ja tulkinta	23
4	TILINTARKASTAJAN ROTAATION VAIKUTUKSIA TILINTARKASTUKSEEN AINEISTON POHJALTA	25
4.1	Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen	25
4.1.1	Tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutus riippumattomuuteen.....	25
4.1.2	Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutus riippumattomuuteen .	32
4.1.3	Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutusten vertailua riippumattomuuteen	34

4.1.4	Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutuksia riippumattomuuteen	37
4.2	Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun	38
4.2.1	Tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutus laatuun	38
4.2.2	Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutus laatuun	48
4.2.3	Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun	51
4.3	Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen kustannuksiin ja hintaan	53
4.3.1	Tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutukset kustannuksiin ja hintaan .	53
4.3.2	Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutukset kustannuksiin ja hintaan	55
4.4	Kilpailu	55
4.5	Mielipideshoppailu	56
4.6	Artikkeleista esiin nousseet muut rotaation vaikutukset.....	57
5	ANALYYSI ROTAATION VAIKUTUKSIA KÄSITTELEVISTÄ ARTIKKELEISTA	60
5.1	Tilintarkastuksen riippumattomuus	60
5.2	Tilintarkastuksen laatu	62
5.3	Kustannukset.....	66
5.4	Kilpailu	67
5.5	Mielipideshoppailu	68
5.6	Yhteenvedo rotaation keskeisimmistä vaikutuksista	68
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	70
	LÄHTEET	76
	LIITTEET	85

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihepiiri

Suomessa yhteisöjen tilintarkastus on lakisääteistä. Lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena on keväällä 2007 uudistetun tilintarkastuslain 11 §:n mukaan yhteisön tai säätiön kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus sekä hallinto. Tilintarkastuksen avulla osakkeenomistajat saavat riippumattoman lausunnon listayhtiöiden antamista tiedoista. Tilintarkastajan riippumattomuus on tärkeä tekijä, ja siitä säädetään tilintarkastuslain 24§:ssä.

Tilintarkastajan on oltava riippumaton 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua toimeksiantoa suorittaessaan ja järjestettävä toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla. (Tilintarkastuslaki 24§)

Yhtenä tilintarkastajan riippumattomuutta vahvistavana tärkeänä tekijänä on pidetty tilintarkastajan pakollista rotaatiota eli tilintarkastajan vaihtamista ennalta määrättyin väliajoin (Catanach Jr. & Walker 1999, 46).

Tilintarkastajan pakollisen rotaation keskeisin ajatus on vahvistaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja objektiivisuutta katkaisemalla toimeksiantosuhde tietyin väliajoin, jolloin tilintarkastajan ja yrityksen johdon välille ei pääse syntymään tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaavaa taloudellista riippuvuutta tai liian läheistä suhdetta. Riippumattomuuden vahvistamisen tarkoituksena on parantaa tilintarkastuksen ja taloudellisen raportoinnin virheettömyyttä ja luotettavuutta – eli tilintarkastuksen laatua. (Comunale & Sexton 2005, 235-236.).

Tilintarkastajan rotaatio voi koskea joko päävastuullisen tilintarkastajan (audit partner) vaihtamista tai koko tilintarkastusyhteisön (audit firm) vaihtamista tietyin määräajoin. Puhuttaessa päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta riittää, että vain tarkastuskohhteessa päävastuussa olevaa tilintarkastajaa vaihdetaan. Muuta tarkastustiimiä ei tarvitse

vaihtaa. Tilintarkastusyhteisön rotaatiossa koko tarkastusyhteisöä on vaihdettava eli tällöin sekä päävastuullinen tilintarkastaja että tarkastustiimi vaihtuu.

Suomessa rotaatio tuli ajankohtaiseksi, kun tilintarkastuslaki (459/2007) uudistui vuonna 2007. Uudessa tilintarkastuslaissa säädettiin julkisen kaupankäynnin kohteena olevan tilintarkastajan toimiajan enimmäisajasta eli tilintarkastajaa koskevasta rotaatiosta.

Julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajan peräkkäisten toimikausien yhteenlaskettu kesto voi olla enintään seitsemän vuotta.

Tilintarkastaja voi 1 momentissa tarkoitetun enimmäisajan jälkeen osallistua uudelleen yhteisön tilintarkastukseen aikaisintaan kahden vuoden kuluttua tilintarkastustehtävän päättymisestä.

Jos tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, edellä tässä pykälässä säädettyä ei sovelleta yhteisöön, vaan ainoastaan päävastuulliseen tilintarkastajaan. (Tilintarkastuslaki 27 §)

Lain mukaan julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön päävastuullista tilintarkastajaa on vaihdettava seitsemän vuoden välein. Jos tilintarkastusyhteisö on valittu tilintarkastajaksi, ei koko yhteisöä tarvitse vaihtaa vaan riittää, että tilintarkastustiimissä päävastuullinen tilintarkastaja vaihdetaan tilintarkastusyhteisön sisällä seitsemän vuoden välein. Rotaatioon liittyy myös tilintarkastuslain 27 §:n mukaan tilintarkastajan karenssi-aika, eli toimeksiannosta poistunut tilintarkastaja voi osallistua uudelleen asiakasyhtiön tilintarkastukseen aikaisintaan kahden vuoden kulutta viimeisen toimikauden päättymisestä.

Suomessa tilintarkastajan rotaatiota koskeva säännös astui voimaan uuden tilintarkastuslain myötä 1.7.2007. Tilintarkastuslain 57.6 §:ssä säädetään seuraavasti:

Tilintarkastajan toimikauden enimmäisaikaa koskevan 27 §:n 1 momentissa tarkoitetun määräajan kulumisen alkaa tämän lain voimaantuloa seuraavan tilikauden alusta.

Ensimmäinen pakollinen rotaatiokierros siis alkoi vuonna 2008 ja päättyi tilikauden 2014 jälkeen. Tästä huolimatta monet tilintarkastajat ovat ottaneet päävastuullisen tilintarkastajan rotaation käyttöön jo aiemmin vapaaehtoisesti.

Suomen tilintarkastuslaissa määritellyssä pakollisessa rotaatiossa päävastuullista tilintarkastajaa voi käyttää enintään seitsemän vuoden ajan. Muualla maailmassa rotaatiokauden ja karenssiajan pituus vaihtelevat. Esimerkiksi Itävallassa rotaatioväli on kuusi vuotta ja karenssiaika yhden vuoden, kun taas Brasiliassa rotaatioväli on viisi vuotta ja karenssiaika 3 vuotta (GAO 2003, 84-85). Rotaatioaika voi olla myös lyhyt, esimerkiksi Belgiassa rotaatioaika on vain kolme vuotta. Rotaatio voidaan joissain maissa toteuttaa myös tilintarkastusyhteisön rotaationa, joka on harvinaisempi rotaatiomuoto kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio. Rotaatioajan pituuteen ja muotoon vaikuttavat kussakin maassa voimassa oleva lainsäädäntö.

Tilintarkastajan rotaatiota on tutkittu useista eri näkökulmista kansainvälisesti viime vuosina. Erityisesti rotaation vaikutukset ja niiden myötä hyödyllisyys on puhuttanut tutkijoita. Tilintarkastajan rotaatio on ajankohtainen aihe myös Suomessa, vaikka siitä ei täällä juurikaan vielä ole tutkimusta tehty. Syy tutkimuksen vähäiseen määrään voi olla se, että tilintarkastajan rotaatio on vielä melko tuore asia Suomessa ja että ensimmäinen rotaatiokierros ei ole vielä päättynyt. Tilintarkastuslakiin tulleen rotaatiosäännöksen myötä Suomessa on otettu tilintarkastajan rotaatio käyttöön virallisesti vasta vuonna 2008. Koska Suomessa ei ole tehty kansainvälisiin tutkimuksiin pohjautuvaa analyysia rotaation vaikutuksista tilintarkastukseen, on mielestäni tutkielmani aihe mielenkiintoinen ja hyödyllinen tilintarkastajille ja heidän sidosryhmille. Tutkielman tarkoituksena on koota ja analysoida rotaation vaikutuksia ja näin ollen tilintarkastajien ja sidosryhmien on helpompi ymmärtää, miksi rotaatiokäytäntö on olemassa.

Rotaatiolla on sekä vastustajia että kannattajia. Rotaation vaikutuksista keskustellaan lähinnä kansainvälisten artikkeleiden pohjalta. Rotaation kannattajien vahvin argumentti on sen positiiviset vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen. Rotaation vastustajien mukaan taas rotaation kustannukset, kuten laadun heikkeneminen ja rahalliset tappiot ovat suuremmat kuin rotaatiosta saatavat hyödyt, joten he näkevät rotaation negatiivisena asiana. Tilintarkastajan rotaatio on siis hyvin kiistelty tutkimusaihe ja sen vaikutuksista on saatu monensuuntaisia tutkimustuloksia.

1.2 Tutkimusongelmat ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkielman tavoitteena on selvittää, minkälaisia vaikutuksia rotaatiolla on tilintarkastukseen eri näkökulmista. Tutkimusongelman voi tiivistää seuraavanlaiseksi kysymykseksi:

Minkälaisia vaikutuksia rotaatiolla on kansainvälisten artikkeleiden ja tutkimusten mukaan tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen?

Ensinnäkin tutkimuksen tavoitteena on koota yhteen tutkimuksissa ilmenevät tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen kohdistuvat rotaation vaikutukset. Tutkimuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan esittää tyhjentävää luetteloa vaikutuksista, vaan tuoda esille tutkimustulosten perusteella esitetyt keskeiset vaikutukset. Lisäksi tavoitteena on tutkia, löytyykö tutkimuksista yhteneviä linjoja vaikutuksista vai onko tutkimuksissa päädytty eroaviin tuloksiin. Mikäli yhteneviä linjoja rotaation vaikutuksista ei löydy, pohditaan, mikä voisi selittää eroavia tutkimustuloksia.

Tutkimuksen tavoitteena on myös erotella päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatioiden vaikutuksia ja tutkia, onko näissä eroja. Tutkimuksessa pyritään lisäksi selvittämään, löytyykö kansainvälisistä tutkimuksista vastausta siihen, onko pakollisen rotaation käyttö perusteltua, eli onko rotaatiosta saatavat hyödyt suuremmat kuin siitä aiheutuvat kustannukset.

1.3 Tutkielman rajaukset

Tutkielman tarkoituksena on tutkia kansainvälisten tutkimustulosten pohjalta esiin nousevia rotaation vaikutuksia tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen. En rajaa tutkimustani koskemaan jotakin tiettyä rotaation vaikutusta, vaan otan mukaan kaikki kansainvälisissä artikkeleissa ilmenevät rotaation vaikutukset tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen. Tutkielmassa ollaan esimerkiksi kiinnostuneita rotaation vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen, tilintarkastuksen laatuun, tilintarkastuksen kustannuksiin ja tilintarkastusalan kilpailuun. Myös muut tutkimuksissa esiin tulevat vaikutukset, jotka kohdistuvat tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen, esitellään.

Tutkimukseen otetaan mukaan päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio ja tilintarkastusyhteisöjen rotaatio. Vaikka Suomessa tällä hetkellä vaihdetaan vain päävastuullista tilintarkastajaa, on EU:ssa keskusteltu myös tilintarkastusyhteisöjen vaihtamisen tuomisesta lainsäädäntöön. Lisäksi kansainväliset tutkimukset käsittelevät kumpaakin rotaation muotoa ja tuovat näkökulmia näiden kahden rotaatiomuodon vaikutusten eroista ja yhtäläisyyksistä sekä hyödyistä ja haitoista. Jatkossa, kun tässä tutkielmassa puhutaan tilintarkastajan rotaatiosta tai tilintarkastajan vaihtamisesta tarkoitetaan tällä nimenomaan molempia rotaation muotoja. Kun halutaan puhua vain toisesta rotaation muodoista, puhutaan päävastuullisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön rotaatiosta.

Tutkimusten rajaamista pelkästään esimerkiksi eurooppalaisiin tutkimukseen ei voida tehdä vähäisen eurooppalaisen rotaatiotutkimuksen vuoksi. Mukaan otetaan siis kaikki haussa tutkimukseen valikoituvat artikkelit ympäri maailmaa. Tutkimuksia lukiessa on otettava siis huomioon maailmalla ja eri maissa vallitsevat erilaiset tilintarkastus- ja rotaatiokäytännöt.

Kansainvälisissä artikkeleissa puhutaan sekä pakollisesta että vapaaehtoisesta rotaatiosta. Valitsen tutkielmaani mukaan molemmat rotaatiomuodot, sillä on mielenkiintoista tutkia, löytyykö näiden kahden rotaatiomuodon vaikutusten välillä eroja. Pääasiassa mukaan valikoituneet tutkimukset käsittelevät kuitenkin pakollista rotaatiota.

1.4 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa käytetään systemaattista kirjallisuuskatsausta. Tutkimusaineiston artikkelit kerätään käyttäen systemaattiselle kirjallisuuskatsaukselle tyypillisiä haku- ja seulontakriteerejä. Hakukriteerien avulla etsitään artikkeleita valitusta tietokannasta. Tämän jälkeen artikkelit käydään läpi seulontakriteerien avulla ja karsitaan pois ylimääräiset tutkimuksen kannalta epärelevantit artikkelit. Artikkeleita lopulliseen tutkimusaineistoon mukaan valikoitui 74 kappaletta.

Artikkelit luetaan läpi ja luokitellaan sen mukaan, mitä vaikutuksia niissä tutkitaan ja mitä rotaatiomuotoa ne käsittelevät. Artikkeleista kirjataan ylös keskeisimmät taustatiedot ja erityisesti tärkeimmät tutkimustulokset. Tämän jälkeen artikkeleiden tulokset

kootaan yhteen, luokitellaan ne. Artikkelien luokiteltuja tuloksia analysoidaan, jonka jälkeen pyritään etsimään vastauksia tutkimusongelmiin.

1.5 Tutkimuksen eteneminen

Tutkimus muodostuu viidestä pääluvusta. Ensimmäinen luku on johdanto, joka esittelee tutkimuksen aiheen, tutkimusongelman ja menetelmät lyhyesti. Toinen luku esittelee lyhyesti tilintarkastuksen taustaa, tilintarkastajan riippumattomuuden, tilintarkastuksen laadun, rotaation taustaa ja rotaatiosäätelyn taustaa.

Kolmannessa luvussa esitetään laajemmin tutkimusmenetelmät ja aineisto. Luvussa esitellään systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toteutus ja kerrotaan, kuinka aineistonkeruu on toteutettu. Lisäksi luvussa esitellään, millainen aineisto kirjallisuuskatsauksen avulla on saatu kerättyä.

Neljäs luku sisältää tutkimukseen mukaan valikoitujen artikkeleiden läpikäyntiä ja artikkeleista ylös kirjattuja taustatietoja ja keskeisimpiä tuloksia. Viidennessä luvussa esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset. Luku sisältää artikkeleissa esiin tulleiden tulosten yhteenvedon. Kuudes luku sisältää tutkimuksen johtopäätökset. Tämän jälkeen seuraavat vielä lähdeluettelo ja liitteet.

2 TILINTARKASTUS JA ROTAATIO

2.1 Tilintarkastuksen määrittely ja tilintarkastuksen tavoitteet

Kansainvälisen Tilintarkastajaliiton, IFAC:in (The International Federation of Accountants) mukaan tilintarkastus on jonkin talousyksikön toiminnastaan ja taloudestaan antaman tiedon riippumatonta tutkimista, jonka tavoitteena on ilmaista käsitys tilinpäätöksestä tai siihen rinnastettavasta informaatiosta. Suomen tilintarkastuslaissa määritellään, että tilintarkastus pitää sisällään yhteisön ja säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen (Tilintarkastuslaki 11§). Tilintarkastus perustuu siihen, että organisaation sidosryhmät, kuten omistajat, luotonantajat, liikekumppanit ja viranomaiset tarvitsevat informaatiota, jonka luotettavuudesta he eivät itse pysty varmistumaan. Tilintarkastajan tehtävänä on huolehtia siitä, että sidosryhmille annetaan totuudenmukainen ja oikea kuva tarkastettavan yrityksen taloudellisesta asemasta.

Tilintarkastuksen tavoitteena on tilintarkastajan antama lausunto siitä, onko tilinpäätös ja toimintakertomus laadittu voimassa olevien säännösten ja määräysten mukaan sekä siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus kirjanpitolaissa tarkoitettulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, sekä ovatko tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tiedot ristiriidattomia (KHT-Media 2009, 219). Ilmoittaessaan, että tilinpäätöksessä annetaan oikeat ja riittävät tiedot noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti, tilintarkastaja antaa kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena tarkasteltuna esiinny petoksista tai virheistä johtuvia olennaisesti virheellisiä tietoja. Tämän kohtuullisen varmuuden pitäisi vähentää tilintarkastuksen virheistä aiheutuvia kustannuksia, joista muuten joutuisivat vastaamaan yrityksen sidosryhmät ja muu ympäröivä yhteiskunta. (KHT-yhdistys 2011, 243-245)

Tilintarkastuksen tarpeellisuutta voidaan selittää esimerkiksi 1970-luvulla kehitetyllä agenttiteorialla. Agenttiteorialla pyritään kuvaamaan omistajien ja johdon välille syntyvää päämies-agenttisuhdetta. Päämies-agentti-suhteen perusideana on se, että päämies antaa agentille jonkun tehtävän hoidettavaksi puolestaan. Päämiehen ja agentin välillä

vallitsee tavoiteristiriitoja, josta johtuen päämies ja agentti toimivat omaa etuaan ajatellen. Toimivan valvonnan avulla on todennäköisempää, että agentti ei toimi vastoin päämiehen etua tai jos toimii, on todennäköistä, että se havaitaan. Päämiehiä ovat osakkeenomistajat ja agenttina toimii yrityksen johto. Yrityksen johto on tilivelvollinen osakkeenomistajille ja tilintarkastajien tehtävänä on vahvistaa, onko tilinpäätösinformaatio luotettavaa ja säännösten mukaista. Näin tilintarkastaja toimii päämiehen agenttina tarkastaen päämiehen omistaman organisaation hallintoa ja taloutta. Myös tilintarkastajat voidaan nähdä agentteina, kun he valvovat tarkastamansa organisaation johtoa ja samalla tavoittelevat ennemmin omaa etua kuin päämiehen etua. Agenttina tilintarkastaja voi ottaa yrityksen johdolta vastaan palkkioita ja luvata olla kertomatta päämiehelle kaikkea. Näin tilintarkastaja tulee riippuvaiseksi yrityksen johdosta. (Jensen & Meckling 1976; Watts & Zimmerman 1983; Jevons Lee ja Gu 1998)

2.2 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tilintarkastuksen tarkoituksen toteutuminen on mahdollista vain, kun tilintarkastaja on täysin riippumaton tarkastettavistaan, tarkastuskohteestaan sekä tarkastukseensa perustuvista johtopäätöksistä ja muista seurauksista (Riistama 1994, 33). Tilintarkastajan on toimittava tehtävässään riippumattomasti, sillä vain riippumaton tarkastaja voi antaa puolueetonta taloudellista informaatiota tarkastuskohteesta sidosryhmille. Riippumattomuus on tilintarkastajien toimeksiantajien ja yrityksen sidosryhmien tilintarkastajaa kohtaan tunteman luottamuksen ehdoton edellytys. (Tomperi 2009, 22) Riippumattomuus on tilinpäätösinformaation käyttäjille vakuutus siitä, että tiedot ovat olennaisilta osin virheettömät ja että siinä ei ole puutteita. Tarkastajalla ei saa olla asiakkaasta sellaista riippuvuussuhdetta, joka voi vaarantaa tarkastuksen objektiivisuuden. Tilintarkastajan on siis toimittava tilintarkastusta suorittaessaan itsenäisesti suhteessa tarkastettavaan yhteisöön, eikä hän saa osallistua yhteisön päätöksentekoon. (Emby & Davidson 1998, 164; Ittonen, 2004, 76-78)

Tilintarkastajan riippumattomuudessa säädetään Suomessa lailla. Tilintarkastuslaki 24§ säättää, että tilintarkastajan on oltava toimeksiantaja suorittaessaan riippumaton. Lisäksi toiminta on järjestettävä riippumattomuuden turvaavalla tavalla. Jos riippumattoman toiminnan edellytykset puuttuvat, on tilintarkastajan kieltäydyttävä toimeksiannosta tai luovuttava siitä. Toimeksiannosta ei kuitenkaan tarvitse luopua, jos kokonaisuutena ar-

vioiden riippumattomuutta uhkaavat tekijät ovat merkityksettömiä tai tilintarkastaja on jo ryhtynyt toimenpiteisiin riippumattomuuden turvaamiseksi. (Tilintarkastuslaki 24§)

Riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä ovat tilintarkastajan taloudelliset tai muut etuudet yhteisössä tai säätiössä, muu kuin tavanomainen liikesuhde yhteisöön tai säätiöön, oman toiminnan tarkastaminen, yhteisön tai säätiön puolesta tai vastaan toimiminen oikeudessa, tilintarkastajan läheinen suhde yhteisön tai säätiön johtoon tai henkilöön, joka on osallistunut toimeksiannon kohteena olevaan asiaan yhteisön tai säätiön palveluksessa sekä tilintarkastajan joutuminen painostamisen kohteeksi. Riippumattomuutta uhkaavien tekijöiden arviointia sovelletaan myös tilintarkastusyhteisöön, tilintarkastajan alaisuudessa toimivaan apulaiseen, tilintarkastajan toimintaa johtavaan tai valvovaan henkilöön sekä tilintarkastusyhteisön sellaiseen omistajaan tai sen johtoon kuuluvaan henkilöön, joka osallistuu merkittävästi toimeksiannon toteuttamiseen. (Tilintarkastuslaki 24§)

Riippumattomuuden nähdään koostuvan kahdesta osa-alueesta: tosiasiallisesta eli mielen riippumattomuudesta (independence in fact) ja koetusta eli näkyvästä riippumattomuudesta (independence in appearance). Tosiasiallinen riippumattomuus tarkoittaa tilintarkastajan mielentilaa ja asennoitumista, jonka perusteella tilintarkastajan tulisi pystyä työskentelemään rehellisesti ja objektiivisesti säilyttäen samalla ammatillisen skeptisyytensä ja varovaisuutensa. Tosiasiallisesti riippumaton tilintarkastaja muodostaa käsityksensä itsenäisesti kiinnittäen huomiota kaikkiin niihin asioihin, joilla on tarkastuksen kannalta merkitystä. Tosiasiallisen riippumattomuuden puuttuminen huomataan usein vasta silloin, kun tilintarkastuksen epäonnistuminen tulee ilmi. Tällöin tilintarkastaja ei ole toiminut riittävän objektiivisesti, eikä hän ole suorittanut tarkastustoimenpiteitään riittävän kriittisesti. Tosiasiallinen riippumattomuus on uhattuna esimerkiksi silloin, kun tilintarkastajalla on vahva taloudellinen intressi tilintarkastusasiakkaaseensa. (Cottell & Perlin 1990, 31-32)

Koettu eli näkyvä riippumattomuus taas tarkoittaa sitä, miltä tilintarkastajan ja asiakkaan suhde näyttää ulkopuolisen silmissä, eli sitä, miten uskottavana tarkastusta pidetään. Näkyvä riippumattomuus siis viittaa sellaisten olosuhteiden välttämiseen, joiden johdosta asiaan perehtynyt ulkopuolinen tarkastelija voisi perustellusti tulla siihen johdopäätökseen, että tilintarkastajan rehellisyys, objektiivisuus tai ammatillinen skeptisyys

on vaarantunut. (Beattie, Brandt, & Fearnley, 1999, 68) Käytännössä tilintarkastajalle syntyy tarkastusasiakkaan kanssa erilaisia suhteita, joten tilintarkastajan ei voida tulkita olevan koskaan täydellisesti riippumaton tarkastusasiakkaastaan. Tilintarkastajan tulee-kin katsoa tilannetta ulkopuolisen tarkastelijan silmin ja mikäli koettu riippumattomuus näyttäisi vaarantuneen, tilintarkastajan tulisi kieltäytyä toimeksiannosta. Riippumattomuuden olemassaolo edellyttää sekä tosiasiallisen riippumattomuuden että koetun riippumattomuuden toteutumista samaan aikaan. (Cottell & Perlin 1990, 32)

Tilintarkastajan riippumattomuuden puutteella voidaan viitata ajatukseen, että tilintarkastaja kieltäytyy raportoimasta havaittuja virheellisyyksiä tilinpäätöksessä. Tilintarkastajan riippumattomuuden mittarina toimii siis se, että tilintarkastaja havaitsee virheet ja raportoi niistä ulkopuolisille. (Lu 2006, 562). Tilintarkastajan riippumattomuudella tarkoitetaan siis vapautta sellaisista tilanteista ja suhteista, jotka voisivat heikentää tilintarkastajan tosiasiallista tai koettua riippumattomuutta.

Tilintarkastajan työssä on monia vaaroja tulla riippuvaiseksi asiakkaista. Tilintarkastajan ja yritysjohdon välille saattaa kehittyä niin läheinen suhde tilintarkastustoimeksianton aikana, ettei riippumattomuuden edellytys enää täyty (Hoyle 1978, 71). Asiakkuuden jatkuminen merkitsee tilintarkastajalle taloudellista hyötyä ja tämä saattaa altistaa tilintarkastajaa tekemään johtoa miellyttäviä ratkaisuja oman objektiivisuuden ja riippumattomuuden kustannuksella. Rotaation avulla toimikausien kestolle asetetaan yläraja ja tilintarkastajalla ei ole enää samanlaista painetta asiakkuuden jatkumisesta, koska tarkastussuhde joka tapauksessa loppuu rotaatiokierroksen myötä. Näin ollen tilintarkastajalle ei ole hyödyllistä tehdä asiakasta miellyttäviä ratkaisuja ja hänen on helpompi tehdä riippumattomia päätöksiä. Toisaalta rotaatiolla pystytään hillitsemään tilintarkastajan liiallisen luottamuksen syntymistä asiakkaaseen. Jos tilintarkastaja luottaa liikaa asiakkaaseen, saattaa hän aliarvioida asiakkaan ja sivuttaa oleellisia virheitä, joita asiakas on kirjanpidossaan tehnyt. Myös tässä tapauksessa tilintarkastaja on riippuvainen asiakkaastaan. (Hoyle 1978, 71-72; Catanach ym. 1999, 44–45)

2.3 Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laatua ei ole Suomessa määritelty tilintarkastuslaissa, eikä sitä voidaakaan määritellä yksiselitteisesti. De Angelon (1981) tutkimuksessa tilintarkastuksen

laatu perustuu ajatukseen, että mahdolliset virheet havaitaan ja raportoidaan. De Angelon mukaan tilintarkastus on laadukasta, kun se onnistuu perustehtävässään eli taloudellisen informaation varmentamisessa. De Angelo yhdistää tilintarkastuksen laadun ja riippumattomuuden, sillä mikäli tilintarkastaja on riippumaton asiakkaastaan, hän myös raportoi mahdolliset epäkohdat. (De Angelo, 1981)

Francisin (2011) mukaan määriteltäessä tilintarkastuksen laadukkuutta on olemassa portaittainen jatkumo heikkolaatuisesta korkeatasoiseen tilintarkastukseen. Keskeisin, joskin melko yksinkertainen näkökulma tilintarkastuksen laatuun on laillisuusnäkökulma. Tällä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastus joko onnistuu (no audit failure) tai epäonnistuu (audit failure). Onnistunut tilintarkastus tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että tilintarkastaja päätyy antamaan oikean lausunnon toimeksiantoasiakkaan tilinpäätöksestä. Epäonnistunut tilintarkastus tarkoittaa puolestaan sitä, että tilintarkastaja antaa virheellisen lausunnon tai sitä, että tilintarkastaja ei ole riippumaton. (Francis, 2011)

Laadukkaan tarkastustyön takaamiseksi, tilintarkastajan on oltava pätevä työssään ja tunnettava toimeksiantoasiakkaansa riittävän hyvin, jotta hän voi toimeksiantotehtävänsä suorittaessaan ottaa kaikki tarkastustyön kannalta relevantit seikat huomioon mahdollisimman kattavasti ja näin tehdä laadukasta tilintarkastusta. (Arel, Brody & Pany, 2006, 2-3). Francisin artikkelissa todetaan, että laatuun vaikuttavia tekijöitä esiintyy monissa eri vaiheissa ja yhteyksissä, ei ainoastaan tilintarkastustiimin varsinaisessa tarkastustyössä. Laatuun vaikuttavat tilintarkastukseen laitettut panokset, tilintarkastusprosessi, tilintarkastusyhteisöt, tilintarkastusala ja -markkinat, instituutiot sekä tilintarkastusraporttien taloudelliset seuraukset. (Francis, 2011)

Tilintarkastuksen laatua voidaan arvioida monesta eri näkökulmasta. Niemen (2000) mukaan esimerkiksi tilintarkastuksen laatuun vaikuttavia osatekijöitä ovat tilintarkastajien jatkuva kouluttautuminen ja asiantuntemuksen ylläpito, auktorisointi, riippumattomuus, monipuolinen tilintarkastuskokemus, luotettavuus, asiakkaan toimialan ja liiketoiminnan tuntemus, tehokkaat tarkastusmenetelmät, pitkäaikainen asiakassuhde ja tarkastustiimin jäsenten pieni vaihtuvuus sekä tilintarkastajien ystävällinen käyttäytyminen. (Niemi, 2000)

Tilintarkastuksen laatu koostuu kahdesta osasta: tilintarkastuksen tosiasiallisesta laadusta sekä tilintarkastuksen koetusta laadusta eli sen uskottavuudesta. Tosiasiallinen laatu koostuu esimerkiksi riippumattomuudesta, hyvän tilintarkastustavan ja eettisten ohjeiden noudattamisesta sekä siitä, että tilintarkastus suoritetaan kulloinkin voimassa olevan sääntelyn mukaisesti. Koettu laatu eli tilintarkastuksen uskottavuus ymmärretään tilinpäätöksen sidosryhmien näkemyksenä siitä, onko tilintarkastus suoritettu luotettavasti ja laadukkaasti. Koettu laatu on yhtä keskeinen kuin tilintarkastuksen tosiasiallinen laatu. Ellei sidosryhmät koe, että tilintarkastus on suoritettu laadukkaasti, he eivät luota tilintarkastajien antamiin tietoihin, mikä tekee tosiasiallisesta laadusta merkityksettömän. Voidaan ajatella, että heikentynyt tilintarkastuksen laatu johtaa virheellisiin tilintarkastuskertomuksiin, joko niin että virheellinen tarkastuskohde saa vakiomuotoisen lausunnon tai vaatimukset täyttävä tarkastuskohde saa mukautetun lausunnon. (Jackson, Moldrich & Roebuck, 2008, 422-425)

2.4 Tilintarkastajan rotaatio

2.4.1 Yleistä rotaatiosta

Tilintarkastajan pakollisella rotaatiolla tarkoitetaan tilintarkastajan vaihtamista lain velvoittamana tilintarkastajan peräkkäisten toimikausien yhteenlasketun keston saavuttaessa laissa asetetun korkeimman mahdollisen keston rajan. Rotaatiovelvollisuus voi koskea joko tilintarkastusryhmän päävastuullista tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä. Rotaation sääntely vaihtelee maittain mm. rotaatio- ja karenssiajan pituuksissa ja siinä, vaihdetaanko vain päävastuullista tilintarkastajaa vai koko tilintarkastusyhteisöä. Keskeisin ajatus on kaikkialla kuitenkin sama: tilintarkastajan riippumattomuuden ja muun tilintarkastuksen laadun sekä tilinpäätösinformaation ja tilintarkastuksen luotettavuuden parantaminen.

Vapaaehtoisella rotaatiolla (voluntary rotation) tarkoitetaan tilintarkastajan vaihtamista joko asiakasyrityksen tai tilintarkastajan itsensä toimesta ilman lainsäädännöllistä pakkoa. Asiakasyritys tai tilintarkastajat voivat haluta vaihtaa tilintarkastajaa säännöllisin väliajoin vapaaehtoisesti esimerkiksi riippumattomuuden parantamiseksi. Vapaaehtoinen rotaatio on täysin tilintarkastukseen osallistuvien osapuolten päätettävissä, toisin kuin pakollinen rotaatio, joka on määritelty laissa.

Tilintarkastajan pakollisen rotaation keskeisin tarkoitus on vahvistaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja objektiivisuutta katkaisemalla asiakkaan ja tilintarkastajan toimeksiantosuhde tietyin väliajoin. Tällöin tilintarkastajan ja yrityksen johdon välille ei pääse syntymään liian läheistä suhdetta tai taloudellista riippuvuutta, jotka uhkaisivat tilintarkastajan riippumattomuutta. Pitkän yhteistyön ansiosta tilintarkastaja voi tulla liian läheiseksi asiakkaan kanssa ja alkaa liikaa luottaa yrityksen johtoon, jolloin tarkastuksen kannalta tärkeitä asioita saattaa jäädä huomaamatta. Tilintarkastajan saamat merkittävät palkkiot asiakasyritykseltä saattavat myös vaikuttaa tilintarkastajan intresseihin saada toimeksianto jatkumaan. Rotaation ansiosta tilintarkastaja tietää, että toimeksianto loppuu ennalta määriteltynä hetkenä, jolloin tilintarkastajalla ei ole intressejä riskeerata riippumattomuuttaan. Myös rotaatiomenettelyn vaatiman määräaikaaisuuden voidaan katsoa motivoivan tilintarkastajaa säilyttämään riippumattomuutensa ja huolellisuutensa sen vuoksi, että hänen huolimattomuutensa ja muut laiminlyöntinsä tulisivat myöhemmin julki, kun uusi tilintarkastaja arvioi vanhan tilintarkastajan tekemää työtä. (Comunale ym. 2005, 235-238; Saarikivi 2000, 192-193)

2.4.2 Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatio

Tilintarkastajan rotaatio voidaan toteuttaa vaihtamalla joko tilintarkastusyhteisöä tai päävastuullista tilintarkastajaa. Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutukset poikkeavat toisistaan. Kun päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu tilintarkastusyhteisön sisällä, ainakin tilintarkastusmenetelmät, aiemmat työpaperit ja yrityksen historia asiakkaan kanssa pysyvät ennallaan. Kun taas tilintarkastusyhteisö vaihtuu, uusiutuu samalla koko tarkastustiimi. Uudella tarkastustiimillä on omat uudet tarkastuskäytännöt ja heidän on hankittava tiedot asiakkaasta sekä tämän toimintatavoista kattavasti, jotta tarkastus voidaan hoitaa säännösten edellyttämällä tavalla. (Bamber & Bamber, 2009, 395)

Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa kustannukset ovat luonnollisesti pienemmät kuin tilintarkastusyhteisön rotaatiossa. Tämä johtuu siitä, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio toteutetaan pienemmässä mittakaavassa kuin tilintarkastusyhteisöjen rotaatio. Kun päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu, säilyy muu tarkastustiimi samana, kun taas koko yhteisö vaihtuu, joutuu koko tiimi tutustumaan alusta lähtien asiakkaa-

seen, ja asiakas joutuu perehdyttämään koko tiimin toimintaansa. Nämä seikat kasvattavat tilintarkastuksen kustannuksia. (Morril 2009, 64)

2.5 Rotaatiosäätely kansainvälisesti

2.5.1 Rotaatio sääntelyn tausta ja kehitys

Tilintarkastusta on pyritty harmonisoimaan IFAC:in julkaisemien kansainvälisten tilintarkastusstandardien avulla. Niiden mukaan julkisesti noteerattujen yhteisöjen on huomioitava merkittävä läheisyyden uhka ja noudatettava päävastuullisen tilintarkastajaa koskevaa rotaatio säännöstä. IFAC:in suositusten mukaan päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden keston maksimiaika on seitsemän vuotta. Määräaikaa voidaan kansallisissa säännöksissä määritellä lyhyemmäksi ajaksi. (IFAC 2010, 55)

Euroopan parlamentin ja neuvoston tilintarkastusdirektiivissä 2006/43/EY säädetään, että listayhtiöiden tilintarkastajien riippumattomuuden vahvistamiseksi kyseisten yhteisöjen tilintarkastajana toimivaa päävastuullista tilintarkastajaa olisi vaihdettava säännöllisin väliajoin. Jäsenvaltioiden olisi vaadittava päävastuullisen tilintarkastajan vaihtamista viimeistään seitsemän vuoden välein, mutta sallittava kyseisen tilintarkastusyhteisön jatkaa kyseisen yhteisön lakisääteisenä tilintarkastajana. Vaihtoehtoisesti jäsenvaltiot voivat vaatia myös tilintarkastusyhteisön vaihtamista, mikäli katsovat sen tarpeelliseksi. Päävastuullisen tilintarkastajan sallitaan osallistua tarkastettavan yhteisön tilintarkastukseen uudelleen aikaisintaan kahden vuoden kuluttua. (Fontelles & Winkler 2006, 1-18)

Euroopan komissio julkaisi 2010 kansainvälisen finanssifriisin seurauksena tilintarkastajan roolia ja kriisiä käsittelevän Vihreän kirjan. Sen tarkoituksena oli avata keskustelu tilintarkastajan roolista ja tilintarkastuksen sääntelyn kiristämisestä sekä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Vihreään kirjaan pyydettiin palautteita, joiden pohjalta komissio julkaisi vuoden 2011 loppupuolella ehdotuksensa tilintarkastuksen sääntelystä. Komissio ehdottaa muutosta tilintarkastusdirektiiviin, joka koskee lakisääteistä tilintarkastusta. Lisäksi komissio ehdottaa uutta asetusta, joka koskee PIE-yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta. Asetuksessa otettaisiin käyttöön pakollinen tilintarkastusyhteisön rotaatio kuuden vuoden välein nykysäännöksen edellyttämän päävastuullisen tilintarkastajan

rotaation lisäksi. Tilintarkastusyhteisön rotaation lisäksi komissio ehdottaa toimeksiannontoon osallistuvien keskeisten tilintarkastuspartnerien (key audit partner) rotaatiota seitsemän vuoden välein sekä uutena vaatimuksena myös tilintarkastustiimin kokeneimpien henkilöiden rotaatiota. Tämä koskisi ainakin kaikkia tiimissä olevia hyväksytyjä tilintarkastajia. (Fraktman 2012; Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset; Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista)

Kriittisissä puheenvuoroissa on katsottu, että tilintarkastusyhteisöjen pakollista rotaatiota kuuden vuoden välein riippumattomuuden lisäämiseksi pidetään liian lyhyenä ja lisäkustannuksia aiheuttavana. Lyhyt rotaatioväli aiheuttaisi toimeksiannon alkuvuosina laatuongelmia asiakaskohtaisen asiantuntijuuden puutteen tai heikkenemisen vuoksi ja tilintarkastuksista tulisi tehottomampia. Suuren monikansallisen yrityksen tilintarkastus on monimutkainen kokonaisuus ja yrityksen toimintoihin perehtyminen vie paljon aikaa. Tilintarkastajan pitää toimikautensa alussa tutustua asiakkaan toimintaympäristöön, sisäisiin kontrolleihin ja taloudellisen raportoinnin politiikkaan. Tutkimusten mukaan todennäköisyys tilintarkastuksen epäonnistumiselle tehtävässään on huomattavasti korkeampi kahden ensimmäisen vuoden aikana uudessa toimeksiannossa. Ongelmaksi voisi muodostua myös se, että tilintarkastusyhteisön kiinnostus investoida asiakassuhteeseen toimikauden loppuvaiheessa olisi luonnollisesti olematon ja tavoitteeksi muodostuisi tehdä toimeksianto tilintarkastusyhteisön kannalta edullisimmalla mahdollisella tavalla, jolloin tilintarkastuksen laatu kärsii. Tällainen kehitys ei olisi kummankaan osapuolen edun mukaista. (Suomela, 2012)

2.5.2 Eri maiden rotaatiokäytäntöjä

Rotaatiokäytännöt vaihtelevat suuresti ympäri maailmaa. Bangladeshissa on käytössä tilintarkastusyhteisöjen rotaatio kolmen vuoden välein. Joissain maissa, kuten Indonesiassa tilintarkastusyhteisön rotaatio on pankeille viisi vuotta ja julkisille yhtiöille kuusi vuotta. Useissa Euroopan maissa päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioaika on seitsemän vuotta, joka on Euroopan parlamentin ja neuvoston tilintarkastusdirektiivissä säädetty pisin mahdollinen rotaatioaika. (Ewelt-Knauer, Gold & Pott 2012, 13-16)

Carrera, Gomez-Aguilar, Humphrey ja Ruiz-Barbadillo (2007) tutkivat Espanjassa käytäntöön pantua ja myöhemmin poistettua tilintarkastusyhteisön rotaatiota 1990-luvulla. Tutkimus on historiallinen analyysi, jonka evidenssi on hankittu mm. kongressin kuulemistilaisuuksista, rahoitusalan lehdistä ja ammattijärjestöjen tilintarkastajilta. Espanjassa tilintarkastuslakiin tuli rotaatiosäännös vuonna 1988. Siinä edellytettiin tilintarkastusyhteisön vaihtamista joka kolmas, kuudes tai yhdeksäs vuosi. Vuonna 1995 rotaatiosäännös kuitenkin poistettiin laista. Lainsäätäjien perustelu päätökselle oli, että pakollisen rotaation ei voitu osoittaa toimivan käytännössä tehokkaasti. Pakollinen rotaatio ei siis saavuttanut säännökselle asetettuja julkisen politiikan tavoitteita. Tutkimuksen mukaan pakollinen rotaatiosäännös nähdään Espanjassa säännöksenä, jolle ei koskaan annettu mahdollisuutta toimia käytännössä. (Carrera ym. 2007) Nykyään Espanjassa tulee vaihtaa päävastuullista tilintarkastajaa seitsemän vuoden välein. (Ewelt-Knauer ym. 2012, 13-16)

Saksassa on käytössä kaksiportainen tilintarkastusjärjestelmä. Lakisääteisiä tilintarkastuksia voivat tehdä Wirtschaftsprüfer (WP) -tilintarkastajat ja Vereidigter Buchprüfer (vBP) - tilintarkastajat. WP-tilintarkastajat eli auktorisoidut tilintarkastajat vastaavat Suomen KHT-tilintarkastajia ja vBP-tilintarkastajat eli hyväksytyt tilintarkastajat vastaavat Suomen HTM-tilintarkastajia. Saksassa vBP-tilintarkastajat eivät voi toimia tilintarkastajina suurissa yrityksissä eivätkä pörssiyrityksissä, kun taas WP-tilintarkastajat voivat. (Horsmanheimo et al. 2008, 95) Suurimpia yrityksiä tarkastavat kuitenkin vain Institut der Wirtschaftsprüferin jäsenet, joiden tulee läpäistä haastavimpia kokeita ja joiden työkokemusvaatimukset ovat ankarampia. Saksassa päävastuullisten tilintarkastajan rotaatioaika on sama kuin Suomessa, seitsemän vuotta. (Lawrence 1996, 24)

Iso-Britanniassa noudatetaan viiden vuoden rotaatiosääntöä eli sama tilintarkastaja voi toimia yrityksessä viiden vuoden ajan, jonka jälkeen hänet tulee vaihtaa. Tilintarkastajaa koskee myös viiden vuoden karenssiaika. Rotaatiosäädös koskee tällä hetkellä vain pörssiyrityksiä. (Daugherty, Dickins, Hatfield & Higgs 2012, 98)

Italia edellyttää pakollista rotaatiokäytäntöä listayhtiöiltä. Näillä yhtiöillä voi olla käytössään sama tilintarkastaja enintään kolmen peräkkäisen vuoden ajan ja sama tilintarkastusyhteisö yhteensä yhdeksän vuoden ajan, jonka jälkeen tilintarkastajaa tulee vaihtaa.

taa. (Arruñada & Paz-Ares 1997, 31-32) Sama tilintarkastaja voidaan valita uudelleen viiden karensivuoden jälkeen (Gietzmann & Sen 2002, 184).

Yhdysvalloissa tilintarkastusta säännellään vuonna 2002 voimaan tulleella Sarbanes-Oxley-lailla. Laki säädettiin vuoden 2002 kirjanpitoskandaalien jälkeen ja sen tarkoitus on suojella sijoittajien suojaa parantamalla yritysten tilinpäätösten luotettavuutta. Laki koskee kaikki yhteisöjä, joiden osakkeet on listattu arvopaperimarkkinoita valvovan SEC:n (US Securities Exchange Commission) alaisuudessa toimivassa pörssissä. Lain 23§:ssä säädetään, että päävastuullista tilintarkastajaa tulee vaihtaa viiden vuoden välein julkisesti noteeratuissa yhtiöissä. Vuonna 2002 Sarbanes-Oxley-lain astuessa voimaan Yhdysvallat siirtyi seitsemän vuoden rotaatiosta viiden vuoden rotaatio aikaan ja kahden vuoden karensiaika muuttui viiden vuoden karensiajaksi. (Carey & Simnett, 2006, 655)

2.6 Rotaatiosäätely Suomessa

Suomen tilintarkastuslaki (2007/459) tuli voimaan 1.7.2007 kumoten vuoden 1994 tilintarkastuslain. Uuden tilintarkastuslain 57 pykälästä 40 pohjautuu edelliseen tilintarkastuslakiin ja loput 17 ovat uusia pykäläitä. Uudistuksen taustalla oli kansainvälinen kehitys, johon vaikuttivat maailmalla tapahtuneet tilinpäätöskandaalit 2000-luvun alussa. Lakiuudistuksen tarkoituksena oli Suomen tilintarkastuslainsäädännön saattaminen eurooppalaiselle tasolle sekä tilintarkastuksen laadun ja tilinpäätösten luotettavuuden parantaminen. Uudistuksen myötä lainsäädäntö saatiin myös vastaamaan Euroopan komission antamia suosituksia ja tilintarkastusdirektiiviä tilintarkastajan riippumattomuuden ja laadunvarmistuksen osalta. (Valtioneuvosto Press release, 2006)

Kauppa- ja teollisuusministeriö asetti työryhmän selvittämään tilintarkastuslain muutostarpeita ja keinoja tilintarkastuksen kehittämiseen kesällä 2002. Tilintarkastuslakityöryhmän tavoitteena oli uudistaa tilintarkastuslakia kansainvälistä kehitystä vastaavasti. Työryhmä selvitti komission tilintarkastajan riippumattomuutta ja tilintarkastuksen laadunvarmistusta koskevien suositusten kansallista täytäntöönpanoa. Mietinnössään (KTM 12/2003) työryhmä ehdottikin riippumattomuus- ja esteellisyyssäätelyn tarkentamista ja tilintarkastajan raportoinnin uudistamista kansainvälistä kehitystä vastaavasti. Työryhmän työn valmistumisen jälkeen keväällä 2004 Euroopan komissio antoi ehdo-

tuksen uudeksi tilinpäätösdirektiiviksi. Direktiivin taustalla oli tilintarkastusta koskevien säännösten yhtenäistäminen EU:ssa ja Eurooppaa koskeneet tilinpäätöskandaalit. Hallitus antoi syksyllä 2006 esityksen tilintarkastuslaiksi eduskunnalle. Esitys perustui Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmän ehdotuksiin, mutta oli huomattavasti ehdotusta laajempi komission direktiivin vuoksi. Uusi tilintarkastuslaki hyväksyttiin eduskuntakäsittelyssä ja tuli voimaan 1.7.2007. (Suomen Lakimiesliitto, 2009)

Suomessa on siis säädetty rotaatiokauden pituudeksi tilintarkastusdirektiivissä säädetty enimmäisaika, seitsemän vuotta. Muualla Euroopassa rotaatiokausien pituus vaihtelee kolmesta vuodesta seitsemään vuoteen ja joissain maissa mukana on myös pakollinen tilintarkastusyhteisön rotaatio.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON KUVAUS

3.1 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Tutkimus toteutetaan systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on toisen asteen teoreettista tutkimusta eli tutkimustiedon tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 123). Kirjallisuuskatsauksen yhtenä tarkoituksena on selvittää, mistä näkökulmista ja miten aihetta on tutkittu aiemmin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2010, 259). Torracon (2005 356-367) mukaan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on synnyttää uutta tietoa tarkastellusta aiheesta arvostellen ja yhdistäen aiheelle tyyppillistä kirjallisuutta ja sen seurauksena kehitellä aiheeseen uusia viitekehyksiä ja näkökulmia. Onnistunut kirjallisuuskatsaus luo pohjan tiedon kehitykselle paljastaen tarpeet uudelle tutkimukselle, tunnistaa aukot tiedossa ja poissulkien alueita, joissa tutkimusta on liikaa. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus paljastaa siis myös, millaista tilintarkastajan rotaation tutkimus on ja onko tutkimukselle mahdollisia uusia tarpeita.

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus perustuu metodiin, jossa määritellään hakukriteerit ja niiden avulla etsitään aiheesta aiemmin julkaistut tutkimukset ja luodaan niistä kokonaiskuva. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus alkaa tutkimuskysymysten muodostamisen jälkeen hakukriteerien ja artikkeleiden mukaanotto- ja poissulkukriteerien laadinnalla. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus edellyttää onnistuakseen systemaattisen, hakusanoihin perustuvan aineistohaun ja selvästi määritellyt mukaanotto- ja poissulkukriteerit. Seuraava vaihe on haku valituilla kriteereillä valituista tietokannoista. Haussa löytyneet artikkelit käydään läpi ja seulotaan tutkimukseen mukaan valikoituvat artikkelit mukaanotto- ja poissulkukriteerien perusteella. Tutkimusten laatu on varmistettava, ennen kuin ne otetaan mukaan analyysiin. Hakukriteerit on muokattava niin, että aineistonkeruun avulla valikoituvasta aineistosta on mahdollista löytää tuloksia, joiden avulla voidaan vastata tutkimusongelmiin. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tulisi olla tieteellinen ja sen eri vaiheiden tulisi olla niin hyvin dokumentoitu, että sen voisi tarvittaessa toistaa samoja työvaiheita noudattamalla. (Becheikh, Ziam, Idrissi, Castonguay & Landry 2010; Webster & Watson 2002)

Hartin (2010) mukaan kirjallisuuskatsauksessa analysoitavat tutkimukset voidaan luokitella tutkimustyyppin, tutkimustradition, tavoitteiden, tutkimussuunnitelmien ominaisuuksien ja käytetyn metodologian mukaan erilaisiin luokkiin, jotka auttavat tutkijaa aineiston ymmärtämisessä. Luokittelussa asiat lajitellaan eri osiin ja nämä luokat nimeetään. Luokittelun tavoite on informaation määrän muokkaaminen paremmin hallittavissa olevaan muotoon. (Hart 2010, 110) Tämän tutkielman luokittelussa käytetyt kriteerit esitellään luvussa 3.3 Tutkimuksen toteutus.

3.2 Tutkijan positio

Tutkijan asema on huomioitava tätä tutkimusta tehdessä, sillä se vaikuttaa suoraan tutkimuksen luotettavuuteen ja etiikkaan. Tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset perustuvat tieteelliseen aineistoon. Ne eivät perustu tutkijan henkilökohtaisiin näkemyksiin, joten tutkijan ja tutkimuskohteen suhteen voidaan olettaa olevan neutraali. Tutkimusta luettaessa on kuitenkin huomioitava, että tutkijan valintojen taustalla vaikuttaa tutkijan oma näkemys tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatiosta. Oma näkemys on rakentunut vuosien varrella tutkijan lukeman ja kuuleman perusteella. Tutkija ei kuitenkaan edusta mitään rotaatiotutkimuksen koulukuntaa, joten neutraalius ei tämän takia ainakaan vaarannu. Tutkijan omat näkemykset eivät siis ohjaa tutkimusta, koska tutkijan tavoitteena on selvittää totuus omien näkemysten ja olettamusten taustalla.

3.3 Tutkimuksen toteutus

3.3.1 Hakukriteerit

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen haku suoritettiin 7.3.2013. Haku tehtiin käyttämällä Google Scholaria. Haussa käytetyt hakusanat olivat: ”pakollinen tilintarkastajan rotaatio”, ”tilintarkastajan rotaatio”, ”obligatorisk revisor rotation”, ”rotation av revisorer”, ”mandatory auditor rotation” ja ”auditor rotation”. Tuloksia tuli ensimmäisellä hakusanalla 7, toisella hakusanalla 13, kolmannella hakusanalla 107, neljännellä hakusanalla 884, viidennellä hakusanalla 1600 ja kuudennella hakusanalla 974. Viidennen ja kuudennen hakusanan haku on toteutettu käyttäen ”-merkkejä sanan ympärillä, koska muuten hakutuloksia olisi tullut satoja tuhansia. Kun sanojen ympärille lisätään lainausmerkit, haku toteutuu juuri näillä sanoilla, juuri siinä muodossa kun sanat lainausmerkkien sisällä ovat. Suoritetun testihauksen perusteella näin saatiin hakua rajattua tutki-

muksen kannalta relevantimmaksi ja tutkimuksen kannalta epärelevantit artikkelit jäivät tehokkaammin haun ulkopuolelle.

Tulokset oli järjestetty osuvuuden mukaan. Hakutuloksista käytiin läpi 200 ensimmäistä tai kaikki, mikäli tuloksia oli vähemmän kuin 200. Tämän jälkeen tuloksien ei katsottu olevan tutkimuksen kannalta oleellisia. Toisin sanoen, tulokset eivät tuoneet enää uusia artikkeleita, joiden aiheena olisi ollut tilintarkastajan rotaatio, vaan ne alkoivat järjestäen sivuta muita aiheita.

3.3.2 Seulontakriteerit

Artikkeleiden seulonnassa valintakriteerinä käytettiin artikkeleiden liittymistä tilintarkastajan rotaatioon. Artikkelit, jotka sisälsivät vain sivusi rotaatiota, käsitellen pääasiassa jotakin muuta teemaa, karsittiin pois tutkimusaineistosta. Monet artikkeleista käsitelivät suoraan rotaatiota ja sen vaikutuksia, mutta osa artikkeleista käsitelivät esimerkiksi tilintarkastussuhteen pitoa ja sen vaikutuksia ja ottivat tätä kautta kantaa rotaatiokeskusteluun. Seulonta toteutettiin tutustumalla artikkelin sisältöön tutkimusten tiivistelmien ja tulosten sekä johtopäätösten perusteella.

Toinen mukaanottokriteeri seulontavaiheessa oli, että tutkimuksen kielen tulee olla suomi, ruotsi tai englanti, joita tutkija itse osaa. Tutkimuksesta jätettiin pois esimerkiksi haussa esiin nousseet kiinankieliset artikkelit, joita ei löytynyt mistään tietokannasta tutkijan osaamille kielille käännettynä.

Tutkimusmateriaalista rajattiin poissulkukriteerin avulla artikkelit, jotka liittyivät tilintarkastajan rotaatioon, mutta käsitelivät jotakin muuta aihetta, kuin rotaation vaikutuksia. Tämänkaltaisia esiin tulleita tutkimuksia olivat esimerkiksi eri maiden rotaatiokäytäntöjä käsittelevät tutkimukset ja rotaatiotutkimuksen tulevaisuus. Tutkimukseen mukaan otetut artikkelit esitetään liitteessä 1.

Haun tuloksia kerätessä karsittiin eri hakusanoilla esiin tulleet päällekkäiset tulokset heti pois. Lisäksi haun tuloksia läpikäydessä silmäiltiin artikkeleita niin, että otettiin mukaan ne artikkelit, jotka täyttivät seulontakriteerit. Artikkeleihin tutustuttiin tämän

jälkeen tarkemmin ja seulottiin pois artikkelit, jotka eivät sisältäneet tutkimusta rotaation vaikutuksista. Taulukossa yksi on esitelty mukaanotto- ja poissulkukriteerit.

Taulukko 1. Artikkelien mukaanotto- ja poissulkukriteerit

Mukaanottokriteerit	Poissulkukriteerit
Artikkelin aiheen on liityttävä tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön rotaatioon: <ul style="list-style-type: none"> - tilintarkastajan pakollinen tai vapaaehtoinen vaihtaminen - tilintarkastussuhteen pituus 	Rotaatiota käsittelevät artikkelit, joissa ei tutkita rotaation vaikutuksia, vaan muita näkökulmia.
Artikkelin kielen tulee olla suomi, ruotsi tai englanti.	

3.3.3 Tutkimukseen mukaan valikoituneet artikkelit

Tutkimukseen valittiin mukaan seulontakriteerien avulla 74 englanninkielistä artikkelia. Ruotsin tai suomenkielen hauilla ei löytynyt yhtään hakukriteeriä täyttävää artikkelia. Mukaan valikoituneet artikkelit on listattu liitteessä 1. Artikkeleista iso osa, eli 42 kappaletta oli Yhdysvalloista. Tutkielmaan mukaan valikoituneet artikkelit on listattu maittain taulukossa 2. Artikkelit olivat pääasiassa 2000-luvulta, neljä artikkelia oli vuosilta 1993, 1996, 1997 ja 1999.

Taulukko 2. Tutkimuksen artikkelit luokiteltuna maan mukaan.

Maa	Artikkelien määrä
Alankomaat	1
Australia	6
Belgia	1
Espanja	4
Indonesia	1
Iso-Britannia	2
Italia	2
Itävalta	1
Kiina	1
Korea	3
Malesia	1
Nigeria	2
Ruotsi	1
Saksa	2
Singapore	1
Taiwan	3
Yhdysvallat	42
Yhteensä	74

3.3.4 Aineiston luokittelu ja tulkinta

Artikkeleita käytiin aluksi läpi pohtimalla, mikä niissä alustavasti kiinnostaa. Niitä luettiin läpi niin, että tutkimuksen kannalta keskeiset teemat nousevat esiin. Jokaisen artikkelin kohdalla kirjattiin ylös, jos mahdollista, artikkelin kirjoittajat, otsikko, artikkelin maa, artikkelin julkaisuvuosi, artikkelin julkaisija, tutkimusaineisto ja menetelmät, tutkimuksen näkökulmat eli mitä rotaation vaikutusta tutkimus käsittelee ja koskeeko se yhteisön vai päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota sekä tärkeimmät tutkimustulokset ja johtopäätökset. Keskeisimmäksi luokaksi näistä nousivat tutkimuksen näkökulma eli rotaatiomuoto ja rotaation vaikutus sekä tärkeimmät tutkimustulokset ja johtopäätökset, koska niistä nousee esiin tutkimuksen kannalta tärkein sisältö. Muut luokat nostivat aineistosta esiin tausta- ja lisätietoja.

Aineisto luettiin kokonaisuudessaan läpi, jotta saatiin yleiskuva rotaatiota käsittelevistä tutkimuksista ja rotaation vaikutuksista. Aineistosta kirjattiin ylös edellisessä kappaleessa esitetyt teemat. Tämän jälkeen aineisto järjestettiin tutkimuksen kannalta sopivaan muotoon, eli rotaation vaikutusten mukaan kuuteen osaan, riippumattomuuteen, laatuun,

kustannuksiin, kilpailuun, mielipideshoppailuun ja muihin esiin tulleisiin vaikutuksiin. Kussakin teemassa erotellaan vielä osiin se, käsitteleekö artikkeli tilintarkastusyhteisön rotaatiota vai päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota vai molempia. Artikkeleista kerättyjä keskeisiä tuloksia analysoidaan ja tulkitaan luvussa 5.

Tutkimuksessa on mukana 74 artikkelia, joista 45 käsittelee tilintarkastusyhteisön rotaatiota. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsitteleviä artikkeleita tutkimuksessa on 19. Artikkeleita, jotka käsittelevät molempia rotaatiomuotoja tai vertailevat niitä, on mukana 10 kappaletta.

Taulukko 3. Tutkimuksen artikkelit luokiteltuna rotaatiomuodon mukaan.

Rotaation muoto	
Yhteisö	45 (61 %)
Päävastuullinen	19 (25 %)
Molemmat	10 (14 %)
Yhteensä	74

Suurimmassa osassa artikkeleita käsiteltiin yhtä rotaation vaikutusta. Joissain artikkeleissa saatettiin käsitellä kahta tai useampaa rotaation vaikutuksia. Taulukossa 4 on eriteltynä tutkittavat rotaation vaikutukset sen mukaan, koskevatko ne yhteisön vai päävastuullisen rotaatiota vai vertaillanko niissä rotaatiomuotoja.

Taulukko 4. Artikkeleissa esiintyvät rotaation vaikutukset eriteltynä artikkeleissa käsiteltyjen rotaatiomuotojen mukaan

Rotaation vaikutus/ Rotaatiomuoto	Yhteisö	Päävastuullinen	Vertailu/Molemmat	Yhteensä
Riippumattomuus	23	9	6	38
Laatu	25	10	2	37
Kustannukset	5	1	0	6
Kilpailu	3	0	0	3
Mielipideshoppailu	3	0	0	3
Muut vaikutukset	4	2	0	6

4 TILINTARKASTAJAN ROTAATION VAIKUTUKSIA TILINTARKASTUKSEEN AINEISTON POHJALTA

Tilintarkastajien- ja tilintarkastusyhteisön rotaatiosta on kirjoitettu paljon tieteellisiä artikkeleita kansainvälisesti. Artikkelit käsittelevät päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota sekä koko tilintarkastusyhteisön rotaatiota useasta eri näkökulmasta. Seuraavaksi käydään läpi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla kerätyt rotaatiota koskevat artikkelit ja niistä ylös kirjatut tiedot.

Artikkelit on luokiteltu niissä esitettyjen rotaation vaikutusten mukaan. Osassa artikkeleista on käsitelty useampaa rotaation vaikutusta mutta osa näistä artikkeleista on esitetty vain yhden vaikutuksen alla. Artikkelien kaikki mahdolliset vaikutukset ovat kuitenkin huomioitu tutkielman analyysissa.

4.1 Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen

Tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta on tutkimuksissa mitattu erilaisilla muuttujilla. Eniten käytetty muuttuja mittaa asiakkaiden suoriteperustaista kirjanpitokäyttäytymistä eli eroa kassavirran ja suoriteperustaisen tuloslaskelman välillä. Tätä mitataan harkinnanvaraisilla siirtoveloilla. Tutkimusten mukaan laadukkaamman tilintarkastuksen ja riippumattoman tilintarkastajan pitäisi rajoittaa harkinnanvaraisten siirtovelkojen määrää. Laadukkaasti työnsä tekevät tilintarkastajat havaitsevat todennäköisesti kirjanpidollisia virheitä, vastustavat kyseenalaisia kirjauksia ja rajaavat siirtovelkojen kertymistä asiakasyrityksissä. Sellaisten yritysten, joiden käytössä on tilintarkastajan rotaatio, tulisi siis raportoida alemmat määrät siirtovelkoja kuin yritykset, joissa tilintarkastajan rotaatio ei ole käytössä. (Ewelt, Knauer, Gold, Pott,)

4.1.1 Tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutus riippumattomuuteen

Arel, Brody ja Pany (2006) tutkivat artikkelissaan tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimus on tehty kyselemällä 106 tilintarkastajan sekä yritysjohtajan mielipiteitä ja vertailemalla yrityksiä, joissa on käytössä rotaatio ja joissa ei ole käytössä rotaatiota. Riippumattomuutta tutkitaan sillä, antaako tilintarkastaja aiheellisen mukautetun kertomuksen vai jättääkö tilintarkastaja mukaute-

tun kertomuksen antamatta asiakkaan menettämisen pelosta. Tutkijat näkevät tilintarkastusyhteisön rotaation vaikuttavan positiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Kun yrityksessä on käytössä tilintarkastajan rotaatio, antavat tilintarkastajat todennäköisimmin aiheellisen mukautetun kertomuksen, kun tilanteissa, joissa rotaatio ei ole käytössä. Tutkimuksen mukaan erityisesti rotaatiota edeltävänä vuonna yhteisö on keskimääräisesti riippumattomampi ja tilintarkastajat riippumattomampia kannustimista säilyttää asiakas ja sitä kautta pystyvät antamaan objektiivisempia raportteja. (Arel ym., 2006).

Copleyn ja Doucetin (1993) artikkelissa tutkitaan tilintarkastusyhteisön riippumattomuuden ja tätä kautta tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastussuhteen pituuden välistä riippuvuussuhdetta. Tutkimuksessa on mukana 136 yhdysvaltalaisista yritystä, joiden tilintarkastuskertomuksia ja työpapereita arvioidaan. Tutkimuksen mukaan todennäköisyys, että saadaan riippumattomuuden huonolaatuista tilintarkastusta, kasvaa tilintarkastussuhteen keston kasvaessa. Tutkimuksen mukaan pakollinen rotaatio siis parantaa tilintarkastusyhteisön riippumattomuutta ja laatua. (Copley & Doucet 1993)

Dopuch, King, ja Schwartz (2002) tutkivat artikkelissaan tilintarkastusyhteisön vaihtamisen tai tietyn aikavälin ajan pitämisen vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimus suoritettiin vertailemalla neljää järjestelmää. Ensimmäisessä järjestelmässä ei vaadita kumpaakaan, ei tilintarkastajan vaihtamista eikä tilintarkastajan pitämistä. Toisessa järjestelmässä vaaditaan tilintarkastajan pitämistä vähintään kolmen vuoden ajan, kolmannessa vaihtamista joka neljäs vuosi ja neljännessä pitämistä vähintään kolme vuotta kerrallaan ja vaihtamista neljän vuoden välein. Tutkimuksen mukaan kolmas ja neljäs vaihtoehto vaikuttavat tilintarkastajan riippumattomuuteen sitä parantavasti. Kaksi ensimmäistä vaihtoehtoa taas vaikuttivat tilintarkastajan riippumattomuuteen sitä alentavasti. Tutkimuksen mukaan siis rotaatio eli tilintarkastajan vaihtaminen tietyin määräajoin, tässä tapauksessa neljän vuoden välein, parantaa tilintarkastusyhteisön riippumattomuutta. (Dopuch ym. 2002)

Gietzmann ja Sen (2002) tutkivat tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Kun tilintarkastaja saa esimerkiksi yhdeltä suurelta asiakkaalta merkittäviä palkkioita, on ajateltu, että tilintarkastajan halukkuus ylläpitää riippumattomuutta saattaa vaarantua. Mahdollinen ratkaisu riippumattomuuden turvaami-

seksi on pakollinen tilintarkastajan rotaatio. Tämä on kuitenkin kallis vaihtoehto, sillä uuden tilintarkastajan tulee perehtyä asiakkaan tapoihin ja käytäntöihin. Tutkimuksessa havaitaan, että rotaation kannattavuus riippuu siitä, minkälainen rakenne tilintarkastusmarkkinoilla on ja missä määrin yksittäinen asiakas hallitsee toimialaa. Rotaatio on hintavuudestaan huolimatta hyvä vaihtoehto riippumattomuuden kannalta tilanteissa, joissa markkinoilla on suhteellisen vähän suuria asiakkaita. Tämän kaltaisilla toimialoilla toimivat tilintarkastajat tulevat helposti riippuvaisiksi asiakkaalta saamistaan tuloista ja riippumattomuus vaarantuu. Tilintarkastusyhteisöjen rotaatio on siis hyvä ratkaisu tämänkaltaisissa markkinatilanteissa. (Gietzmann & Sen 2002)

Lin (2010) artikkelissa käsitellään tilintarkastusyhteisön tilintarkastussuhteen ja konservatiivisen raportoinnin suhdetta. Tutkimus on toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, joka on kerätty vuosina 1980–2004. Tutkimuksen mukaan suurten asiakkaiden tilintarkastajien toimikauden ja konservatiivisen raportoinnin välillä on positiivinen yhteys, kun taas pienten yritysten tilintarkastajien toimikauden ja konservatiivisen raportoinnin välillä on negatiivinen yhteys. Tutkimuksen mukaan siis pitkä tilintarkastussuhde on uhka tilintarkastajan riippumattomuudelle ja tilintarkastuksen laadulle pienillä asiakkailla ja tässä tapauksissa tilintarkastusyhteisön rotaatio nähdään hyödyllisenä keinona parantaa riippumattomuutta. (Li, 2010)

Lowensohn, Reck, Casterella ja Barry (2007) käsittelevät artikkelissaan pakollisen tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen riippumattomuuteen ja tilinpäätösraportoinnin laadukkuuteen. Tutkimuksessa verrataan Floridan hallituksen tilintarkastusympäristössä yksiköitä, joissa on käytössä rotaatio yksiköihin, joissa rotaatio ei ole käytössä. Tutkimuksen mukaan yksiköissä, joissa rotaatio on käytössä, on vähemmän taloudellisen raportoinnin ja tilintarkastuksen puutteita, kuin yksiköissä, joissa rotaatio ei ole käytössä. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastusyhteisön rotaatio parantaa tilintarkastuksen riippumattomuutta. (Lowensohn ym. 2007)

Nasserin, Wahidin, Nazrin ja Hudaibin (2006) artikkelissa tutkitaan tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastusyhteisön vaihtamisen sekä tilintarkastajan riippumattomuuden suhdetta malesialaisella aineistolla. Tutkimuksen aineisto on kerätty vuosilta 1990–2000 ja se koostuu Kuala Lumpurin pörssiin listautuneesta 297 yrityksestä. Tutkimus on toteutettu regressioanalyysillä, jossa tutkitaan tilintarkastajan vaihdon ja viiden

muuttujan välistä suhdetta. Muuttujat ovat tilintarkastussuhteen pituus Big 4-yhtiöillä ennen vaihtoa, asiakkaan koko, asiakkaan kasvuvauhti, asiakkaan taloudellinen riskitaso ja neljä eri vaihdon suuntaa. Vaihdon suuntia ovat: ei Big 4-yhtiöstä ei Big 4-yhtiöön, ei Big 4-yhtiöstä Big 4-yhtiöön, Big 4-yhtiöstä ei Big 4-yhtiöön ja Big 4-yhtiöstä Big 4-yhtiöön. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajan vaihtaminen riippuu asiakkaan koosta, asiakkaan taloudellisesta riskitasosta ja tilintarkastusyhteisön tyypistä. Tutkimuksessa ilmeni, että taloudellisissa vaikeuksissa olevat asiakkaat vaihtavat todennäköisimmin tilintarkastusyhteisöä. Lisäksi tutkimuksessa ilmeni, että pienet tilintarkastusyhteisöt antavat helpommin asiakasta miellyttävän lausunnon siinä pelossa, että menettävät asiakkaansa. Asiakkaat, jotka ovat taloudellisesti huonosti voivia, vaihtavat siis tilintarkastajaa helpommin ja pienet tilintarkastusyhteisöt antavat virheellisen kertomuksen helpommin. Tällaiset tarkastussuhteet siis saattavat johtaa siihen, että ne heikentävät tilintarkastajan riippumattomuutta ja näin ollen tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksen mukaan siis ainakin joissain tarkastusympäristöissä tilintarkastusyhteisön rotaation nähdään parantavan tilintarkastajan riippumattomuutta. (Nasser 2006)

Wang & Tuttle (2009) tutkivat, miten tilintarkastusyhteisön rotaatio vaikuttaa tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan väliseen neuvotteluun. Neuvottelujen avulla tilintarkastaja saa tärkeää tietoa tilintarkastuskohteesta ja pystyy raportoimaan kohteesta täysivaltaisemmin. Neuvotteluissa on myös riskinsä, sillä niissä voi asiakkaan ja tilintarkastajan välille muodostua taloudellinen tai sosiaalinen riippuvuus, jolloin tilintarkastajan riippumattomuus ja objektiivisuus ovat vaarassa. Wangin ym. tutkimuksen mukaan tilintarkastajat saattavat myötäillä asiakasta enemmän ilman rotaatiota. Sen sijaan rotaation lähestyessä tilintarkastajat ovat neutraalimpia ja tällöin objektiivisuus lisääntyy. Tällä on vaikutusta taloudelliseen raportointiin ja sen totuudenmukaisuuteen. Rotaation aikana tilintarkastajat ottavat vähemmän huomioon asiakkaan toiveita ja nojaavat enemmän omiin näkemyksiinsä. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajat tiedostavat rotaation olemassaolon ja käyttäytyvät sen mukaan. Syynä tähän voi olla esimerkiksi tilintarkastajan halu säilyttää oma maine ja tämä toteutetaan antamalla mahdollisimman totuudenmukainen ja objektiivinen tilintarkastuskertomus. (Wang & Tuttle 2009)

Chungin (2004) artikkeli käsittelee valikoivan tilintarkastusyhteisön rotaation (selective mandatory auditor rotation) vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen korealaisella aineistolla vuosilta 1985–1995. Valikoiva tilintarkastajan rotaatio tarkoittaa sitä,

että rotaatio koskee vain tiettyjä yrityksiä, kuten esimerkiksi pankkeja. Tutkimuksessa vertaillaan yrityksiä, joiden tilintarkastajista ja tilintarkastussuhteen kestoista säädellyin laissa yrityksiin, jotka saavat vapaasti valita tilintarkastajansa. Tilintarkastuksen riippumattomuutta mitataan harkinnanvaraisilla siirtovelloilla. Tutkimuksen tulosten mukaan siirtovelat ovat pienempiä yrityksissä, joissa on käytössä tilintarkastajan rotaatio kun verrataan yrityksiin, joissa rotaatio ei ole käytössä. Valikoiva tilintarkastajan rotaatio siis parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja antaa tilintarkastajalle parempia kannustimia vastustaa asiakasyrityksen johdon asettamia paineita. (Chung 2004)

Kimin, Minin ja Yinin artikkeli käsittelee valikoivan tilintarkastusyhteisön rotaation ja tilintarkastajan riippumattomuuden välistä suhdetta etelä-korealaisella aineistolla vuosilta 1991–2000. Aineisto sisältää 752 havaintoa yrityksistä, joihin määrätään tilintarkastajan tietyin väliajoin ja 2784 havaintoa yrityksistä, jotka saavat vapaasti päättää tilintarkastajastaan. Tilintarkastajan riippumattomuus on merkittävästi parempi yrityksissä, joihin valitaan tilintarkastaja, kuin yrityksissä, jotka saavat vapaasti itse valita tarkastajansa. Tämänkin tutkimuksen mukaan siis valikoiva tilintarkastusyhteisön rotaatio parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja näin ollen taloudellisten raporttien uskottavuutta ja laatua. (Kim ym. 2004)

Danielsin ja Bookerin (2009) tutkimuksessa tarkastellaan pankkien lainanantajien käsityksiä tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen ja tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa esitetään lainanantajille kaksi tilannetta, joissa yrityksellä joko on tai ei ole rotaatiokäytäntöä. Tutkimukseen saatiin 212 käyttökelpoista vastausta. Tulosten mukaan lainanantajat kokevat, että tilintarkastajan riippumattomuus parantuu ja tilintarkastaja ilmoittaa havaituista virheistä herkemmin, kun tilintarkastusyhteisön rotaatio on käytössä. (Daniels & Booker 2009)

Danielsin ja Bookerin (2011) tutkimuksessa tarkastellaan lainanantajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden ja laadun sekä tilintarkastusyhteisön rotaation välistä suhdetta. Tutkimuksessa esitetään kolme skenaariota ja tarkastellaan, miten lainanantajien mielipiteet muuttuvat. Ensimmäisessä skenaariossa yhtiö ei noudata rotaatiota ja käyttää samaa tilintarkastusfirmaa vuodesta toiseen. Toisessa ja kolmannessa skenaariossa yhtiö noudattaa rotaatiota ja rotaatioaika on toisessa skenaariossa yksi vuosi ja kolmannessa skenaariossa kuusi vuotta. Tutkijat lähettivät 1000 kyselyä, ja vastauspro-

sentti oli 24,07. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio tehostaa merkittävästi käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Rotaatioajan pituus ei muuta merkittävästi lainanantajien käsityksiä riippumattomuudesta. Tutkimuksen mukaan siis yritykset pystyvät parantamaan käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta ottamalla käyttöön tilintarkastusyhteisön rotaation. Tutkimuksen mukaan rotaatiolla tai tilintarkastajan toimikauden pituudella ei ole merkittävää vaikutusta lainanantajien käsityksiin tilintarkastuksen laadusta. (Daniels & Booker 2011)

Jenningsin, Panyin ja Reckersin (2006) artikkelissa käsitellään tilintarkastusyhteisön rotaation ja tilintarkastajan riippumattomuuden välistä suhdetta ja sitä, paranevatko käsitykset riippumattomuudesta rotaation käyttöönoton jälkeen. Tutkimus on tehty kokeellisena tutkimuksena, johon osallistui 49 täydennyskoulutuksessa mukana olevaa tuomaria. Tutkimuksen mukaan käsitykset tilintarkastajan riippumattomuudesta paranevat, kun käytössä on tilintarkastusyhteisön rotaatio. (Jennings ym. 2006)

Onwuckekwan ja Izedomnin (2012) artikkelissa tutkitaan tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimus on suoritettu survey-tutkimuksena, jonka vastaajina toimivat nigerialaiset sijoittajat, konsultit, tilintarkastajat ja kirjanpitäjät. Kyselyn vastauksia analysoitiin regressiomallilla. Kyselyn vastausten perusteella rotaatiolla nähdään olevan positiivisia vaikutuksia sidosryhmien kokemaan riippumattomuuteen. (Onwuckekwa & Izedom, 2012)

Carrera, Gómez-Aguilar ja Ruiz-Barbadillo (2009) ovat tarkastelleet tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen espanjalaisella aineistolla. Espanjassa oli rotaatiopakko vuosina 1988–1995. Aineistossa on mukana yrityksiä pakollisen rotaation ajalta vuosilta 1991–1994 ja ajalta rotaation jälkeen vuosilta 1995–2000. Tutkimuksessa riippumattomuuden mittarina käytetään tilintarkastajan taipumusta myöntää kahdentyypisiä lausuntoja, vakiomuotoisia tai mukautettuja. Tilintarkastaja myöntää vakiomuotoisen lausunnon, kun tarkastuksessa ei löydy olennaisia virheitä, ja mukautetun, kun tilinpäätökseen sisältyy olennainen virhe. Tilintarkastaja voi myöntää helpommin vakiomuotoisen lausunnon perusteetta, mikäli tilintarkastaja on jossain määrin riippuvainen asiakkaasta. Tutkimus testaa, pienentääkö rotaatio tilintarkastusyhteisöjen antamien perusteettomien lausuntojen määrää. Toisaalta tutkimus testaa myös, onko rotaatiolla vaikutusta tilintarkastajan haluun ylläpitää luotettavaa mainetta itsestään eli

vaikuttaako rotaatio siihen, että mukautettu lausunto annetaan tarvittaessa, välittämättä mahdollisesta riskistä eli asiakkaan menettämisestä. Tilintarkastajalla on siis riski asiakkaan menettämisestä, kun hän myöntää mukautetun lausunnon ja toisaalta riski maineen menettämisestä, jos hän antaa perusteettoman vakioimuotoisen lausunnon. (Carrera ym. 2009)

Carreran ym. (2009) tutkimuksessa päädytään siihen tulokseen, että tilintarkastusyhteisöjen rotaatio ei tehosta tilintarkastajan riippumattomuutta. Sen sijaan tutkimuksen mukaan tilintarkastajan kannustimet suojella mainettaan jopa vähenevät rotaation ollessa voimassa. Tämä merkitsee sitä, että maineen suojelemisen markkinaperustaiset mekanismit ovat tehottomampia rotaation ollessa voimassa. Rotaatio saattaa siis jopa haitata tilintarkastajan riippumattomuutta, koska rotaation ollessa voimassa annetaan helpommin perusteeton vakioimuotoinen lausunto. Tutkimus päättyy siis lopputuloksen, että markkinat tehostavat tilintarkastajan riippumattomuutta, ei tilintarkastusyhteisön rotaatio. Tilintarkastaja on hyvin tietoinen mahdollisesta maineen menettämisestä, jos havaitaan, että tilintarkastaja antaa edullisempia kertomuksia kuin yritys todella ansaitsee. Riippumattomuuden parantamiseen ei siis tutkimuksen mukaan tarvita tilintarkastusyhteisön rotaatiota, koska maineeseen perustuvilla kannustimilla näyttää olevan suurempi vaikutus ilman sitä. (Carrera ym. 2009, 113–135.)

Knechel ja Vanstraelen (2007) tutkivat artikkelissaan tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan välisen tilintarkastustoimeksiannon ja riippumattomuuden välistä suhdetta. Tutkimuksen aineistona ovat suurten konkurssikypsien belgialaisten yritysten tilintarkastusraportit vuosilta 1992–1996. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajien riippumattomuus ei vaarannu asiakassuhteen keston kasvaessa. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastussuhteen keston kasvaessa tarkastajien ei ole sen helpompi havaita konkurssin merkkejä kuin tilintarkastussuhteen alussakaan. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastussuhteen kestolla ei ole vaikutusta riippumattomuuteen eikä tilintarkastuksen laadukkuuteen. Näin ollen tilintarkastusyhteisön rotaatiosta eli toimikauden katkaisemisesta ei nähdä olevan hyötyä tilintarkastajan riippumattomuuden paranemisen kannalta ja toisaalta sillä ei nähdä olevan vaikutusta laatuunkaan. (Knechel & Vanstraelen, 2007)

Ruiz-Barbadillo ja Gómez-Arguilar (2002) tutkivat tilintarkastussuhteen pituuden vaikutusta tilintarkastajien riippumattomuuteen espanjalaisella aineistolla. Tutkimuksessa

analysoidaan tilintarkastajien tilintarkastuskertomuksia ja sitä, ovatko yritykset saaneet oikeanlaiset tilintarkastuskertomukset. Otoksessa on 1997 yritystä per vuosi vuosien 1991–2000 ajalta. Tulosten mukaan tilintarkastajat antavat tilintarkastussuhteen ensimmäisinä vuosina enemmän vääränlaisia kertomuksia verrattuna myöhempisiin. Tutkijat selittävät tätä sillä, että tilintarkastajat ovat tilintarkastussuhteen aluksi riippuvaisia, koska yrittävät välttää erimielisyyksiä asiakkaan kanssa. Tilintarkastussuhteen jatkuessa muutkin tekijät, kuten tilintarkastajan maineen säilyttäminen kannustavat tilintarkastajia toimimaan riippumattomasti. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei nähdä olevan vaikutusta tilintarkastajien riippumattomuuteen vaan tilintarkastajien maineen säilyttäminen kannustaa heitä toimimaan riippumattomasti. Sen sijaan tilintarkastuksen laatu näyttää kärsivän ainakin rotaation jälkeisinä vuosina. (Ruiz-Barbadillo ym. 2002)

O’Learyn ja Radichn (1996) artikkeli sisältää survey-tutkimuksen, joka on tehty 300 australialaiselle yhtiölle ja 180 päävastuulliselle tilintarkastajalle. Tutkimuksen mukaan suurin osa eli 97 prosenttia tilintarkastajista ja 87 prosenttia julkisesti noteeratuista pörsseyhtiöistä vastustivat pakollista tilintarkastusyhteisön rotaatiota kustannusten ja hyötyjen välisen epätasapainon vuoksi. Kuitenkin 63 prosenttia listatuista yhtiöistä ja 37 prosenttia tilintarkastajista näkivät tilintarkastusyhteisön rotaation parantavan koettua riippumattomuutta. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio ei kuitenkaan paranna todellista riippumattomuutta ja näin ollen tutkimuksessa tullaan siihen lopputulokseen, että rotaatiolla ei ole vaikutusta riippumattomuuteen. (O’Learyn & Radich 1996)

4.1.2 Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutus riippumattomuuteen

Chi ja Huang (2005) toteuttivat tutkimuksensa taiwanilaisella aineistolla, joka koostui listattujen yhtiöiden tilinpäätöksistä vuosilta 1998–2001. Tilintarkastuksen laatua ja päävastuullisen tilintarkastajan riippumattomuutta mitattiin harkinnanvaraisilla siirtoveloilta. Tutkijat havaitsivat tutkimuksessaan, että tilintarkastajan tuntiessa asiakkaansa, tilintarkastuksen laatu on myös parempaa. Kuitenkin yli viisi vuotta kestänyt tarkastussuhde heikentää tilintarkastuksen laatua, koska tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu, sillä tilintarkastaja tulee liian tutuksi asiakkaansa kanssa. Viiden vuoden jälkeen tapah-

tuva rotaatio siis parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja näin ollen tilintarkastuksen laatua. (Chi & Huang 2005)

Church ja Zhang (2006) vertailivat artikkelissaan päävastuullisen tilintarkastajan pakollista rotaatiota siihen, että päävastuullista tilintarkastajaa ei tarvitse vaihtaa. Tutkimus tehtiin vertailemalla järjestelmää, jossa on pakollista vaihtaa tilintarkastajaa järjestelmään, jossa tilintarkastajan vaihto ei ole pakollista. Tutkimuksen mukaan päävastuullisen tilintarkastajan vaihtaminen parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta verrattuna siihen, että tilintarkastajaa ei vaihdeta. Rotaatio ei saa kuitenkaan tapahtua liian usein, eli rotaatioaika ei saa olla liian lyhyt. Vaikka rotaation nähdään parantavan tilintarkastajan riippumattomuutta, on myös huomioitava rotaation negatiiviset vaikutukset ja täten rotaation nettohyödyt. Rotaation nettohyötyyn alentavasti vaikuttaa esimerkiksi rotaatiosta aiheutuvat tilintarkastajan vaihtokustannukset, jotka koostuvat uuden tilintarkastuksen aloituskustannuksista sekä tilintarkastajan epäonnistumisen riskistä. Toisaalta taas tilintarkastuksen laatu paranee tilintarkastussuhteen keston kasvaessa. Tutkimuksen mukaan huomioimalla siis tilintarkastussuhteen pituus, ovat rotaation nettohyödyt positiiviset. (Church & Zhang 2006)

Vanstraelen (2000) käsittelee tutkimuksessaan päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen ja sitä kautta laatuun. Tutkimus on toteutettu käyttäen regressiomallia, jossa mallinnetaan belgialaista aineistoa. Aineistona ovat taloudellisesti huonosti voivien suurten yritysten tilinpäätökset ja taloudellisesti hyvinvoivien suurten yritysten tilinpäätökset ajalta 1992–1996. Muuttujana käytetään tilintarkastuskertomuksia, jotka voivat olla puhtaita tai mukautettuja. Epäpätevä lausunto tarkoittaa sitä, että on annettu puhdas kertomus, vaikka asiakkaan olisi kuulunut saada mukautettu kertomus. Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että pitkäaikainen tilintarkastaja-asiakassuhde kasvattaa merkittävästi todennäköisyyttä sille, että tilintarkastaja antaa epäpätevän lausunnon ja laskee todennäköisyyttä sille, että tilintarkastaja haluaa antaa mukautettuja kertomuksia. Tilintarkastajan riippumattomuus siis kärsii pitkissä asiakassuhteissa. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajat antavat mukautettuja kertomuksia useammin tarkastussuhteensa viimeisimpänä vuotena. Kun tilintarkastaja tietää, että hänen toimikautensa joka tapauksessa päättyy, hän on valmis antamaan epäpuhtaan kertomuksen tarvittaessa, eikä hän mieti riskejä asiakkaan

menettämistä. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio nähdään siis riippumattomuutta parantavana tekijänä. (Vanstraelen 2000)

Pottin, Mockin ja Watrinin (2009) artikkelissa käsitellään empiirisiä tutkimuksia, joita on tehty päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta ja oheispalveluiden tarjoamisesta sekä niiden yhteisvaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksessa päädytään vaihteleviin tuloksiin rotaation ja oheispalvelujen tarjoamisen vaikutuksista riippumattomuuteen ja näin ollen tarvitaan lisää tutkimusta. (Pott ym. 2009)

Goldin, Lindsheidin, Pottin ja Watrinin (2012) tutkimuksessa käsitellään tilintarkastajan rotaation vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen, tilintarkastajan osaamiseen ja näiden kautta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus on toteutettu saksalaisella sisältävällä aineistolla, jossa on 2636 havaintoa ja joka on kerätty vuosilta 1995–2010. Aineistossa on mukana saksalaisia pörssiin listattuja yhtiöitä ja tilintarkastuksen laadulle käytetään useita eri mittareita. Aineistossa tilintarkastajat jaetaan toimeksiannosta vastaavaan tilintarkastajaan (engagement partner) ja toimeksiantoa ja sen laatua valvovaan tarkastajaan (review partner). Saksassa valvovan tarkastajan tarkoituksena on tarjota tilintarkastustoimeksiannon laadunvalvontaa. Tutkimuksessa ei löydetä merkittävää yhteyttä tilintarkastussuhteen laadun ja toimeksiannosta vastaavan tilintarkastajan rotaation, eikä tilintarkastussuhteen väliltä. Tutkimuksen mukaan ”review”-tarkastajan tilintarkastussuhteen ja laadun väliltä sen sijaan löytyy positiivinen yhteys ja review-tarkastajan rotaatio alentaa tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksen mukaan tätä selittää se, että review-tarkastajan riippumattomuuden uhkia on vähän, koska tämä osallistuu suhteellisen vähän asiakkaan kanssa työskentelyyn ja rotaatiosta aiheutuu vain tarpeeton määrä asiantuntijuuden katoamista. (Gold ym. 2012)

4.1.3 Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutusten vertailua riippumattomuuteen

Cameranin, Merlottin ja Vincenzon (2005) artikkelissa tutkitaan tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksessa käydään läpi sitä, onko tilintarkastusyhteisön rotaatio parempi vaihtoehto riippumattomuuden kannalta kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio. Tutkimuksessa on analysoitu kansainvälisiä riippumattomuutta käsitteleviä artikkeleita. Tutkimuksessa oli mukana 26

riippumattomuutta ja rotaatiota käsittelevää artikkelia, joista 22 oli tilintarkastusyhteisön rotaatiota vastaan ja 4 puhui tilintarkastusyhteisön rotaation puolesta. Tutkimuksen lopputuloksena siis tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei ole tilintarkastajan riippumattomuutta parantavia vaikutuksia verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon. (Cameran ym. 2005)

General Accounting Office (GAO) teki kyselytutkimuksen (2003) tilintarkastusyhteisöjen rotaatiosta ja sen vaikutuksista ja siitä millaisia käsityksiä sidosryhmillä on rotaatiosta. Vuonna 2004 tutkimusta täydennettiin artikkelilla, jossa esiteltiin vuoden 2003 tutkimuksessa käytetyt kyselylomakkeet, yhteenvedot vastauksista ja valittuja kommentteja. Rotaatiota puolustavat tahot perustelevat rotaatiota sillä, että tilintarkastajilla ei ole paineita säilyttää asiakasta pitkälle tulevaisuuteen, koska he tietävät rotaation myötä asiakassuhteen pituuden ja siitä saatavat palkkiot. Kun paineita asiakassuhteen kestosta ei ole, on tilintarkastajan helpompi toimia objektiivisesti raportoidessaan asiakkaasta. GAO:n tutkimuksessa tiedusteltiin suurimpien tilintarkastusyhteisöjen ja julkisten yhtiöiden näkemyksiä yhteisöjen rotaation vaikutuksista riippumattomuuteen. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisöjen rotaatio ei tuo enempää hyötyä riippumattomuuteen verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon. Tutkimuksessa samaa mieltä olivat myös muut sidosryhmät, kuten institutionaaliset sijoittajat, pankkiirit ja arvopaperipörssin sääntelijät. (GAO 2003; GAO 2004)

Hamilton, Ruddock, Stokes ja Taylor (2005) tutkivat päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen ja tuloksenraportoinnin laatuun ja tätä kautta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksen otos koostuu australialaisista yrityksistä, joita oli 3621 kappaletta vuosilta 1998–2003. Tutkimuksen mukaan päävastuullisen tilintarkastajan rotaation jälkeen yritykset ovat varovaisempia raportoinnissaan kuin ennen rotaatiota. Tilinpäätösraportoinnin tilintarkastajan riippumattomuus siis paranee rotaation myötä. Tutkimuksessa tuotiin esiin myös se, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla saadaan aikaan sama vaikutus kuin tilintarkastusyhteisön rotaatiolla, kustannusten ollessa kuitenkin huomattavasti pienemmät. (Hamilton ym. 2005)

Kaplan ja Mauldin (2008) tutkivat ei-ammattimaisten sijoittajien näkemyksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimus on tehty USA:laisella aineistolla. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, vahvistaisiko tilintarkastusyhteisöjen rotaatiosäännöksen

käyttöönotto koettua riippumattomuutta verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon. Ei-ammattimaisia sijoittajia edusti 163 satunnaisesti valittua MBA-opiskelijaa, joiden keski-ikä oli 30 vuotta. Tutkimuksessa testattiin ei-ammattimaisten sijoittajien näkemyksiä kahdella aikajaksolla: viiden vuoden rotaatiosäännöksellä ja 26 vuoden tilintarkastussuhteella. Molempien aikajaksojen kohdalla päädyttiin tulokseen, jossa tilintarkastusyhteisöjen rotaatio ei vahvista sijoittajien näkemyksiä riippumattomuudesta verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon. (Kaplan & Mauldin 2008)

Firthin, Ruin ja Wun (2012) artikkeli tutkii päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisöjen rotaatioiden vaikutuksia tilintarkastuksen riippumattomuuteen kiinalaisella aineistolla. Aineisto on monipuolinen, sillä se sisältää havaintoja pakollisesta ja vapaaehtoisesta rotaatiosta sekä tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta. Tilintarkastajan riippumattomuutta mitataan taipumuksella antaa mukautettu lausunto silloin, kun se on tarpeellista. Tutkimuksen mukaan yrityksissä, joissa päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio on pakollinen, annetaan todennäköisemmin mukautettu lausunto kuin yrityksissä, joissa rotaatio ei ole käytössä. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio parantaa siis riippumattomuutta. Myös vapaaehtoisesta tilintarkastusyhteisön rotaatiosta saatiin samansuuntaisia tutkimustuloksia. Sen sijaan pakollisella tilintarkastusyhteisön rotaatiolla tai vapaaehtoisella päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla ei tutkimuksen mukaan ole merkittäviä vaikutuksia tilintarkastuksen riippumattomuuteen. (Firth ym. 2012)

Gates, Lowe, ja Reckers (2007) tutkivat päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatioiden vaikutuksia ulkopuolisten luottamukseen taloudellisesta raportoinnista. Tutkimukseen osallistui laki- ja MBA-opiskelijoita. Tutkimustulosten perusteella tilintarkastusyhteisön rotaatio lisää luottamusta taloudelliseen raportointiin, kun taas päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla ei juuri ole vaikutusta ulkopuolisten luottamukseen taloudellisesta raportoinnista. Tulosten perusteella siis tilintarkastusyhteisöjen rotaatio parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja lisää sijoittajien luottamusta pääomamarkkinoihin. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla ei tulosten perusteella ole näihin vaikutusta. (Gates ym. 2007)

Moodyn, Panyin ja Reckersin (2006) tutkimuksessa tarkastellaan tilintarkastajan riippumattomuutta ja miten tilintarkastusyhteisön rotaation nähdään vaikuttavan siihen. Tutki-

mukseen on osallistunut 49 tuomaria yhdysvalloista ja siinä vertaillaan päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatioita. Tutkimuksen mukaan käsitykset tilintarkastajan riippumattomuudesta vahvistuivat tilanteessa, jossa tilintarkastusyhteisön rotaatio otettiin käyttöön verrattuna tilanteeseen, jossa on käytössä vain päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio. (Moody ym. 2006)

4.1.4 Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutuksia riippumattomuuteen

Davis, Soo ja Trompeterin (2009) artikkelissa käsitellään tilintarkastajan toimikauden sekä tilintarkastuksen laadun ja riippumattomuuden välistä suhdetta. Tilintarkastuksen laatua mitataan harkinnanvaraisilla siirtovelvoilla, joita käytetään täyttämään sijoittajien ja analyytikoiden tekemät tulosenusteet ja -tavoitteet. Tutkimus on suoritettu yhdysvaltalaisella aineistolla, jossa on 23 748 havaintoa vuosilta 1988–2006. Tutkimuksen mukaan lyhyissä, kahden tai kolmen vuoden tarkastussuhteissa ja pitkissä, yli kolmetoista vuotta kestävässä tarkastussuhteissa käytetään helpoimmin harkinnanvaraisia siirtovelvoita täyttämään tai voittamaan sijoittajien tulosenusteet. Tulosten mukaan siis liian pitkällä ja liian lyhyillä tilintarkastussuhteilla voi olla haitallisia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Rotaatio olisi siis toteutettava niin, että tarkastussuhteen kesto olisi keskipitkä. Lyhyissä tarkastussuhteissa laatu kärsii helposti tilintarkastajan asiantuntemuksen puutteen vuoksi ja pitkissä tarkastussuhteissa tilintarkastajan riippumattomuus on vaarantunut. (Davis ym. 2009)

Hatfield, Jackson ja Vandervelde (2007) keskittyvät artikkelissaan tutkimaan rotaatiota ja asiakkaan tilintarkastajille asettama paineita. Asiakkaat luovat tilintarkastajille paineita, joiden takia tilintarkastajan riippumattomuus saattaa olla uhattuna. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio eikä päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio poista täysin asiakkaan tilintarkastajille luomia paineita, mutta parantaa riippumattomuutta molemmissa tapauksissa. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio on kuitenkin hyödyllisempi ja tehokkaampi, koska tilintarkastusyhteisön rotaatio toteutetaan isommassa mitakaavassa ja siitä aiheutuu vain enemmän kustannuksia. (Hatfield ym. 2007)

4.2 Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun

Tilintarkastuksen voidaan nähdä olevan laadukasta, kun se onnistuu perustehtävässään eli taloudellisen informaation varmentamisessa. (De Angelo, 1981) Tilintarkastuksen laatu koostuu useista osatekijöistä, mutta tilintarkastuksen laatu ei sisällä tässä luvussa tilintarkastajan riippumattomuuttakäsitellään luvussa 4.1.

4.2.1 Tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutus laatuun

Arrunada ja Paz-Ares (1997) ovat tutkineet tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus on toteutettu espanjalaisella aineistolla. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu laskee rotaation takia. Tämä johtuu tilintarkastajien asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemisestä. Se, että tilintarkastaja tuntee tarkastuskohteensa hyvin ja on ollut saman asiakkaan kanssa tekemisissä pitkään, vaikuttaa positiivisesti tilintarkastuksen koettuun ja tosiasialliseen laatuun. Tilintarkastajista tulee tehotomampia ja tilintarkastusvirheitä saattaa esiintyä todennäköisemmin rotaation jälkeen. Tilintarkastajan kyky havaita sääntöjenvastaisuuksia heikkenee ja tilintarkastajan erikoistumisen taso laskee. Nämä asiat taas heikentävät tilintarkastuksen laatua. (Arrunada & Paz-Ares, 1997)

GAO:n (2003) tilintarkastusyhteisöille teettämässä kyselytutkimuksessa ilmenee, että tilintarkastusyhteisöjen mukaan tilintarkastajan kykyyn havaita epäkohtia tilintarkastuksessa vaikuttavat koulutus, harjoittelu- tai työskentelyaika, tilinpäätökseen ja tilintarkastukseen liittyvä sääntely, kokemus yrityksen toimialasta, tilintarkastushenkilökunta, tehokas riskinarviointiprosessi määriteltäessä asiakkaan hyväksyvyyttä sekä tietämys asiakkaan toiminnoista ja raportointikäytännöistä. Nämä kaikki edellä mainitut tekijät vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun, mutta tutkimuksen mukaan 95 prosenttia kyselyyn vastanneista tilintarkastusyhteisöistä olivat sitä mieltä, että merkittävin laatuun vaikuttava riski on uuden tilintarkastajan puutteellinen tuntemus asiakkaan raportoinnista ja toiminnoista. Tilintarkastuksen laatuun vaikuttaa olennaisesti tilintarkastajan kyky havaita mahdolliset virheet tilintarkastuksen yhteydessä. Puutteellinen tietämys voi johtaa tilintarkastuksen epäonnistumiseen. 83 prosenttia tilintarkastusyhteisöistä päätyi siihen tulokseen, että uudella tilintarkastajalla kestää kahdesta kolmeen vuoteen oppia tunte-

maan asiakasyrityksen toiminnot riittävän hyvin laadukkaan tilintarkastuksen näkökulmasta. (GAO 2003, 18-19.)

GAO:n (2003) tutkimuksessa ilmenee myös, että rotaatio saattaa heikentää tilintarkastajan panostusta asiakkaaseen. Koska rotaatio lyhentää tai katkaisee tilintarkastussuhteen asiakkaan kanssa, liiallinen panostus asiakkaaseen on turhaa. Tutkimuksen mukaan yritysjohtajista 67 prosenttia päätyi siihen tulokseen, että rotaatio vaikuttaa tilintarkastajien asiakkailleen antamaan panostukseen negatiivisesti. Tilintarkastajista taas 64 prosenttia päätyi siihen tulokseen, että panostus asiakkaaseen ei heikkene rotaation seurauksena. (GAO 2003, 26)

Jenkins (2008) tutkii artikkelissaan tilintarkastusyhteisön tilintarkastussuhteen pituuden vaikutusta asiakkaiden varovaisuuteen raportoida tuloksesta. Tutkimus on toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, jossa on 86 914 havaintoa vuosilta 1980–2004. Tutkimuksen mukaan raportoinnin varovaisuus on pieni lyhyissä tarkastussuhteissa (1-3 vuotta) ja se kasvaa, kun siirrytään lyhyestä tarkastussuhteesta keskipitkään (4-8 vuotta) ja pysyy samana siirryttäessä keskipitkästä tarkastussuhteesta pitkään (yli 9 vuotta). Tämä viittaa siihen, että tilintarkastajan rotaatiolla voi olla haitallisia vaikutuksia varovaiseen raportointiin ainakin, jos rotaatio väli on asetettu liian lyhyeksi. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laadun voidaan siis nähdä olevan heikompaa tarkastuksen ensimmäisinä vuosina ja tämä voi olla seurausta asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menettämisestä. (Jenkins 2008)

Raibornin, Schorgin ja Massoudin (2006) artikkelissa käsitellään tilintarkastusyhteisön rotaation hyviä ja huonoja puolia. Hyviä ja huonoja puolia on kerätty rotaatiota käsittelevistä tutkimuksista. Artikkelissa päädytään siihen lopputulokseen, että tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on sekä hyötyjä että haittoja. Tutkimuksessa tilintarkastuksen laatuun vaikuttavina huonoina puolina nähdään asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkeneminen. Hyvinä puolina taas pidetään vertaisarvioinnin ja läpinäkyvyyden lisääntymistä ja yleisön kokeman eli koetun riippumattomuuden paranemista. Vertaisarvioinnilla tarkoitetaan sitä, että toinen tarkastaja tarkastaa ja käy läpi edellisen tarkastajan tekemää työtä. Tämä vertaisarviointi ennaltaehkäisee virheellisen tilinpäätösinformaation vahvistamista, koska edellisen tilintarkastajan on maineensa takia huolehdittava tarkastuksen oikeellisuudesta ja laadukkuudesta. Vertaisarvioinnin lisääntyminen kannustaa tilin-

tarkastajaa laadukkaaseen työhön, koska tämä tietää työn joutuvan vertaisarvioinnin kohteeksi. Kun tarkastaja rotaation ansiosta tietää, että hänen suorittamansa tarkastus joutuu vertaisarvioinnin kohteeksi, on hänellä suuri kannustin suorittaa tarkastus huolellisesti ja laadukkaasti. Uudella tarkastajalla on todennäköisemmin tuoreita näkemyksiä asioita, jotka voivat jäädä pitkään yhtiön tarkastajana toimineelta tarkastajalta huomauttamatta, koska tämä saattaa olla sokeutunut tarkastukselle ajan myötä. (Raiborn ym. 2006)

Johnson, Khurana ja Reynolds (2002) käsittelevät artikkelissaan tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan tarkastussuhteen pituuden vaikutuksia taloudellisen raportoinnin laatuun ja näin ollen tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus on toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, joka on kerätty vuosina 1986–1995. Aineisto sisältää yritysten tilinpäätöksiä, jotka on tarkistanut jokin Big 6-yhteisö. Tarkastussuhteen pituudet on jaoteltu kolmeen osaan, lyhyisiin 1-3 vuoden suhteisiin, keskipitkiin eli 4-8 vuoden suhteisiin ja pitkiin yli 9 vuoden suhteisiin. Tutkimuksen mukaan lyhyet tilintarkastussuhteet korreloivat alempi-laatuisten tilinpäätösraporttien kanssa. Tutkimuksen mukaan siis lyhyissä tilintarkastussuhteissa tilintarkastaja ei ole vielä niin perehtynyt asiakkaaseen, että voisi antaa yhtä laadukkaita raportteja, kuin asiakkaaseen perehtynyt tilintarkastaja. Tutkimuksessa ei löydetty evidenssiä, että pitkä tarkastussuhde laskisi tilinpäätösraporttien laatua. Tutkimuksen mukaan siis toimeksiantosuhteen katkaiseva tilintarkastusyhteisön rotaatio ei ole kannattavaa. (Johnson ym. 2002)

Danielsin ja Bookerin (2009) 1000:lle USA:ssa toimivalle lainanmyöntäjille tehdyssä kyselyssä vain 44 prosenttia uskoo, että yhteisöjen rotaatiokäytäntö parantaa tilintarkastuksen laatua. 23 prosenttia on eri mieltä eli uskoo, että rotaatio ei paranna tilintarkastuksen laatua ja loput 33 prosenttia ovat neutraaleja. Tutkimuksessa todetaan, että tuloksista ei voida vetää kovinkaan suoraviivaisia johtopäätöksiä rotaation vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun. (Daniels & Booker 2009)

Arel, Brody ja Pany (2006) tutkivat tilintarkastusyhteisön rotaatiota ja tilintarkastuksen laatua ja tuovat artikkelissaan esiin, että tilintarkastajan on tunnettava asiakkaansa riittävän hyvin, jotta kaikki tarkastuksen kannalta relevantit asiat tulevat esiin ja tarkastetuiksi. Tämä onnistuu, kun tilintarkastaja on toiminut asiakkaan kanssa tarpeeksi pitkään, tällöin hänellä on parempi näkemys ja ymmärrys asiakkaan tilasta kuin lyhyem-

män aikaa asiakkaan kanssa toimineella tarkastajalla. Toisaalta asiakassuhteen ollessa liian pitkä, saattaa tilintarkastaja kyllästyä työhönsä, jonka seurauksena valppaus työtä ja asiakasta kohtaan saattaa kadota. Tällöin tarkastajalta saattaa jäädä huomioimatta seikkoja, jotka olisivat oleellisia tai tarkastaja käyttää työtä ja aikaa seikkoihin, jotka eivät ole enää tarkastuksen kannalta relevantteja. Kun tilintarkastaja on kokonaan uusi, joutuu tämä paneutumaan työhönsä alusta asti perusteellisesti, jolloin uusia ja oleellisia-kin asioita tarkastuskohteesta saattaa tulla ilmi ja epäoleellisiin asioihin ei edes kiinnitetä huomiota. Nämä asiat ovat saattaneet vanhalta, pitkään asiakkaan kanssa toimineelta tarkastajalta jäädä huomioimatta vanhojen tapojen ja tottumusten sekä valppauden katoamisen takia. Uuden tarkastajan tekemä työ saattaa siis olla ajantasaisempaa verrattuna vanhan tarkastajan tekemään työhön. (Arel ym. 2006)

Dao, Mishra ja Raghunandan (2008) käsittelevät artikkelissaan tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan välisen tilintarkastussuhteen pituuden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa kartutetaan sijoittajien käsityksiä tilintarkastuksen laadusta. Aineistona ovat osakkeenomistajien äänestystiedot 635 yrityksen tilintarkastajan valinnasta vuonna 2006. Tutkimuksessa havaitaan, että osakkeenomistajat kannattavat tilintarkastajan vaihtamista, kun tilintarkastussuhde on liian pitkä. Tulosten mukaan siis pitkät tilintarkastussuhteet haittaavat tilintarkastuksen koettua laatua sijoittajien näkökulmasta ja tilintarkastusyhteisön rotaatio olisi hyödyllinen pitkien tarkastussuhteiden ehkäisemiseksi. Tutkimuksessa pohditaan myös sitä, miksi tulokset ovat erisuuntaisia verrattuna muihin tutkimuksiin rotaation vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun, sillä yleisesti muiden tutkimusten mukaan rotaatio heikentää tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksessa todetaan, että mediassa ovat esillä vain tilintarkastajien epäonnistumiset liittyen pitkiin tilintarkastussuhteisiin ja riippumattomuuden vaarantumiseen ja esille ei tuoda lyhyiden tarkastussuhteiden aiheuttamia ongelmia tilintarkastuksen laadussa. (Dao ym. 2008)

Wolf, Tackett ja Claypool (1999) tuovat tutkimuksessaan esiin näkemyksen, jonka mukaan tilintarkastajan vaihtuessa säännöllisesti, voidaan virheitä havaita helpommin tarkastuksen aikana. Tämä johtuu siitä, että uusi tarkastaja aloittaa työnsä alusta ja saattaa havaita aiempien virheiden toistumisen. Pitkään jatkuneessa toimeksiannossa on tarkastuksesta voinut tulla rutiininomainen prosessi, jossa asioiden on annettu mennä samalla tavalla kuin aiempina vuosina ja kiinnitetty huomiota vain seikkoihin, jotka ovat muuttuneet. Asiat, jotka toistuvat vuosi vuodelta samoina, saattavat pitää sisällään vir-

heitä, joita ei ole huomattu. Uuden tarkastajan kiinnittäessä asioihin huomiota, virheet paljastuvat. Tutkimuksessa rotaation siis nähdään parantavan tilintarkastuksen laatua. (Wolf ym. 1999)

Jackson, Moldrich ja Roebuck (2008) ovat tutkineet tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen todelliseen laatuun (actual quality). Tutkimus on tehty Australiassa ja siinä on tutkittu rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun vuosina 1995–2003. Rotaatiosäännös on ollut voimassa Australiassa vuodesta 2001 lähtien. Tutkimuksessa on mukana 772 tilintarkastajan vaihdosta. Tilintarkastuksen laatua on mitattu tilintarkastajan taipumuksella myöntää vakiomuotoinen tai mukautettu lausunto ja harkinnanvaraisilla siirtovelloilla. Tutkimuksen tuloksena on, että tilintarkastuksen laatu kasvaa tilintarkastussuhteen keston kasvaessa ensimmäisellä mittarilla tarkasteltuna. Toisella mittarilla katsottuna, tilintarkastussuhteen pituudella ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksen mukaan huomioitaessa myös rotaatiosta aiheutuneet kustannukset, tilintarkastusyhteisön rotaatio ei ole kannattavaa. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu laskee rotaation takia asiantuntijuuden heikentymisen vuoksi. (Jackson ym. 2008.)

Cameranin, Prencipen ja Trombettan (2008) tutkimuksessa tilintarkastusyhteisöjen rotaatio jaetaan pakolliseen ja vapaaehtoiseen. Tutkimus on toteutettu italialaisella aineistolla, jossa on käytetty listattuja ei-rahoitusalan yrityksiä vuosilta 1985–2004. Italiassa on tuona aikana ollut sekä vapaaehtoista rotaatiota että pakollista rotaatiota. Artikkelissa todetaan, että tilintarkastuksen laatu paranee yleensä tilintarkastuksen toimikauden jatkuessa. Tutkimuksen mukaan pakollisella rotaatiolla on laatua heikentäviä vaikutuksia, mutta vapaaehtoisen rotaation sen sijaan on havaittu parantavan tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksen mukaan laatu paranee vapaaehtoisessa rotaatiossa, koska tilintarkastajan vaihtuessa vapaaehtoisesti asiakas saattaa olla tyytymätön tilintarkastuksen laatuun. Näin ollen tilintarkastajan vapaaehtoinen vaihtaminen sen vuoksi, että ollaan tyytymättömiä tilintarkastuksen laatuun, parantaa automaattisesti laatua. Pakollinen rotaatio on lain ja määräysten eli pakon sanelemaa eikä se näin ollen kerro tarkemmin tilintarkastuksen laadusta. Tutkimuksen mukaan pakollinen rotaatio siis heikentää tilintarkastuksen laatua asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemisen vuoksi. (Cameran ym. 2008)

Comunalen ja Sextonin (2005) artikkelissa tutkitaan tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastusyhteisöjen pitkän aikavälin markkinaosuuksiin. Tutkimus on tehty käyttäen Markovin mallia. Aineistona tutkimuksessa on S&P 500- listan yritykset ajanjaksolla 1995–1999 ja näitä tarkastavat Big 5-tilintarkastusyhteisöt. Tutkimuksen mukaan pakollisella tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on merkittäviä vaikutuksia pitkän aikavälin markkinaosuuksiin. Kun rotaatiovuodet täyttyvät, on yhteisöä vaihdettava, jolloin markkinaosuudet riippuvat yhteisön kyvystä hankkia uusia asiakkaita. Kun tilintarkastusyhteisöt tietävät, että he joutuvat jättämään asiakkaansa rotaation takia, he saattavat keskittyä enemmän uusien asiakkaiden hankintaan ja kohdentaa asiakashankintaan enemmän resurssejaan. Tämä voi johtaa siihen, että yhteisö vähentää tilintarkastusresursseja ja tätä kautta tilintarkastuksen laatu saattaa heikentyä. Tutkimuksessa siis ilmenee, että rotaatio heikentää tilintarkastuksen laatua, koska tilintarkastajien panostus asiakkaaseen laskee rotaation vuoksi. (Comunale ym. 2005)

Carcello ja Nagy (2004) tutkivat tilintarkastusyhteisön virassaoloajan pituuden suhdetta virheelliseen tilintarkastusraportointiin. Tilintarkastusraportit (276 kpl), jotka sisältävät virheen, on kerätty vuosilta 1990–2001 SECin antamista AAER-raposteista. Tutkimuksessa lyhyeksi tilintarkastussuhteen pituudeksi laskettiin kolme vuotta tai alle kestävä tarkastukset ja pitkiksi tilintarkastussuhteiksi yhdeksän vuotta tai enemmän kestävä tarkastukset. Tutkimuksessaan Carcello ja Nagy löysivät negatiivisen suhteen tilintarkastajan virassaoloajan ja virheellisen tilintarkastusraportoinnin välillä. Eli kun tilintarkastajan virkasuhteen kesto kasvaa, virheellisen tilintarkastusraportoinnin määrä vähenee ja päinvastoin, tilintarkastussuhteen alkuvuosina virheellisten raporttien määrä on suurempi. Virheellinen tilintarkastusraportointi luonnollisesti heikentää tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksen mukaan siis tarkastuksen laatu kasvaa virkasuhteen keston pidentyessä. Tutkimuksessa ei sen sijaan löydetä todisteita sille, että tilintarkastuksen laatu alenisi vaikka tilintarkastaja-asiakassuhde olisikin pitkä. Koska virheellinen raportointi on yleisempää tarkastuksen ensimmäisinä vuosina, tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on negatiivisia vaikutuksia tarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa huomautetaan, että tutkimus on suoritettu ajalta, jolloin rotaatio ei ollut Yhdysvalloissa pakollista. Täten sitä ei voida täysin verrata pakolliseen tilintarkastajan rotaatioon. (Carcello & Nagy 2004)

Tanyi, Raghunandan & Barua (2010) tutkivat tilintarkastusyhteisön vaihdosta johtuvaa tarkastuksen tehottomuutta. Tehokkaan tarkastuksen edellytyksenä oleva syvä ymmärrys tarkastuskohteesta saavutetaan vasta vuosien kuluessa tarkastuksen aloittamisesta ja tilintarkastuksen laadun uskotaan olevan matalampi tarkastuksen alkuvuosina. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastusyhteisön rotaatio heikentää tilintarkastuksen laatua. (Tanyi ym. 2010)

Nagy (2005) tarkasteli tutkimuksessaan pakollisen tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus on toteutettu aineistolla, joka koostuu Arthur Andersenin konkurssin johdosta tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä ja ei-tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä. Siinä vertaillaan näytteitä ennen ja jälkeen tilintarkastajan vaihdon. Tutkimuksessa havaitaan, että tilintarkastuksen laatu paranee pienillä asiakkailta pakollisen tilintarkastajan vaihdon jälkeen. Pakollinen rotaatio siis pienillä asiakkailta parantaa tilintarkastuksen laatua ja rotaatio on kannattavaa. Kokonaisuudessa Arthur Andersenin konkurssin jälkeen harkinnanvaraisten siirtovelkojen määrä väheni kaikissa yrityksissä. Tutkimuksen mukaan tämä johtuu siitä, että tilintarkastajien ammatillinen skeptisyys lisääntyi, mikä takasi tilintarkastuksen laatu parani yleisesti kaikkien tarkastajien kesken. (Nagy 2005)

Kwonin, Linnin ja Simnettin tutkimus tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksista on tehty korealaisella aineistolla. Se sisältää 12 463 havaintoa vuosilta 2000–2007. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio kasvattaa tilintarkastuksen kustannuksia, mutta ei paranna tilintarkastuksen laatua. Joissain tapauksissa tilintarkastuksen laatu saattaa jopa heikentyä. Tutkimuksen mukaan tämä voi johtua siitä, että tilintarkastaja ei täysin ymmärrä asiakkaan liiketoimintaa, riskejä tai muita tekijöitä eli tämän asiakas-kohtainen asiantuntijuus on heikentynyt. (Kwon ym. 2010)

Myers, Myers ja Omer (2003) tutkivat artikkelissaan tilintarkastussuhteen pituuden ja tilintarkastuksen laadun suhdetta. Tutkimus on toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, joka on kerätty vuosilta 1988–2000. Aineistossa on 42 302 yrityksen tiedot. Tutkimuksessa laatua mitataan harkinnanvaraisten siirtovelkojen määrällä. Tutkimuksen mukaan pidempi tilintarkastussuhde parantaa tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastajat asettavat asiakkailleen enemmän rajoituksia taloudellisen raportoinnin suhteen asiakassuhteen pituuden kasvaessa, koska tuntevat asiakkaansa paremmin. Tutkimuksen mukaan siis

tilintarkastusyhteisön rotaatio ei ole kannattavaa, koska asiakaskohtainen asiantuntijuus heikkenee. (Myers ym. 2003)

Brooks, Cheng ja Reichelt (2012) käsittelevät artikkelissaan tilintarkastusyhteisön toimikauden ja tilintarkastuksen laadun välistä suhdetta yhdysvaltalaisella aineistolla. Tilintarkastuksen laatua mitataan siirtovelolla ja tutkimuksen aineisto on kerätty vuosilta 1988–2008. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastussuhteen kesken välistä yhteyttä kuvaa kovera funktio. Tilintarkastuksen laatu on siis alkuvuosina heikkoa johtuen siitä, että tilintarkastajalla ei ole vielä niin hyvää asiantuntemusta asiakkaasta. Laatu kasvaa tilintarkastussuhteen kasvaessa, mutta lähtee laskemaan jossakin kohtaa johtuen siitä, että tilintarkastajan riippumattomuus kärsii. Tutkimuksen mukaan keskimääräinen käännekohta laadun heikkenemiselle on 12 vuotta. Laadun heikkeneminen 95 % luottamusvälillä asettuu 12 ja 14 vuoden välille. Tämän jälkeen rotaatio on siis tutkimuksen mukaan kannattavaa riippumattomuuden kannalta. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu on pidempään hyvää Big 4-yhtiöiden tarkastajilla kuin ei Big 4-yhtiöiden tarkastajilla. (Brooks ym. 2012)

Ghoshin ja Moonin (2005) tutkimuksessa tarkasteltiin tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan tarkastussuhteen pituuden ja havaitun laadun välistä yhteyttä. Tutkimus tehtiin yhdysvaltalaisella aineistolla, jossa oli mukana 38 794 havaintoa vuosilta 1990–2001. Laadun mittarina tutkimuksessa käytettiin havaintoja yritysten taloudellisesta raportoinnista ja tulosten laadusta sekä pörssilistauksia. Laadukkuutta tutkitaan erityisesti sijoittajien ja muiden tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjien näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu paranee tilintarkastajan toimikausien jatkuessa. Voidakseen suorittaa toimeksiannon tehokkaasti, tilintarkastajan on tunnettava mm. asiakkaan liiketoiminta, kirjanpitojärjestelmä sekä sisäisen valvonnan järjestelmät. Kun tilintarkastajan toimikausien määrää rajoitetaan rotaatiolla, saattaa sijoittajille aiheutua tarkoituksettomia kuluja laadun huonontuessa. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastusyhteisön rotaatio ei ole kannattavaa, koska asiakaskohtainen asiantuntijuus on tarkastuksen ensimmäisinä vuosina heikentynyt. Ghosh ym. 2005)

Ebimobowein ja Keretun (2011) tutkimus on tehty kysely-tutkimuksena 172 tilintarkastajalle ja sijoittajalle Nigeriassa. Tutkimuksen tuloksia analysoitiin Spearmanin-korrelaatiokertoimen avulla. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio kasvattaa

tilintarkastuskertomusten laatua tehokkaan vertaisarvioinnin avulla ja uuden lähestymistavan vuoksi ja vähentää virheitä. Lisäksi tilintarkastajan riippumattomuus paranee ja yleisön sekä sijoittajien luottamus kasvaa. Tutkimuksessa havaittiin kuitenkin myös se, että tilintarkastuksen kustannukset saattavat nousta lisääntyvän työmäärän vuoksi. (Ebimobowe & Keretu 2011)

Blouin, Grein, ja Rountree (2007) tutkivat seikkoja, jotka ohjaavat tilintarkastajan valintaa asiakkaiden näkökulmasta. Tutkimus on tehty toimiluvastaan luopuneen Arthur Andersen-tilintarkastusyhteisön entisistä tilintarkastusasiakkaista kootulla aineistolla. Siinä tutkitaan, mikä selittää sitä, että entisen Arthur Andersenin asiakkaat seuraavat vanhaa tilintarkastustiimiä uuteen yhtiöön tai vastaavasti sitä, että asiakas valitsee kokonaan uuden tiimin uudessa yhtiössä. Aineistossa on 425 entisen Arthur Andersenin tilintarkastusasiakasta, joista 236 seurasi Arthur Andersenin entisiä tilintarkastustiimejä ja 189 etsi kokonaan uudet tarkastajat. Tutkimuksen mukaan asiakkailta, jotka etsivät uuden tilintarkastajan, oli ongelmia liian suurten agenttikustannusten kanssa. Agenttikustannuksia syntyy siitä, että agentti eli tilintarkastaja ei toimi päämiehen eli yrityksen omistajien haluamalla tavalla, esimerkiksi riippumattomasti tai tehokkaasti. Asiakkaat eivät siis olleet tyytyväisiä tilintarkastuksen laatuun. Ne yritykset, jotka seurasivat vanhaa tilintarkastustiimiä, olivat huolissaan tilintarkastuksen vaihdosta mahdollisesti aiheutuvista suurista vaihtokustannuksista. Tutkimuksessa ei kuitenkaan saatu merkittäviä tuloksia siitä, että rotaatiolla olisi vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. (Blouin ym. 2007)

Stanley ja DeZoort (2007) käsittelevät artikkelissaan tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan tilintarkastussuhteen pituuden ja tilintarkastuksen laadun välistä yhteyttä yhdysvaltalaisella aineistolla. Laatua mitataan asiakkaiden tekemillä tilinpäätöksen oikaisuilla. Oikaisujen tekemistä pidetään huonompana laadun merkinä kuin oikaisujen tekemättömyyttä. Lyhyen tarkastussuhteen asiantuntemus ja riippumattomuusvaikutuksia on arvioitu tilintarkastusyhteisön toimialaerikoistumisen ja tilintarkastuspalkkioiden avulla. Tutkimuksessa on mukana vuosilta 2000–2004 382 yritystä, joista osa oli tehnyt oikaisuja ja osa ei. Tutkimuksen tulosten mukaan tilintarkastussuhteen ja asiakkaan tekemien oikaisujen väliltä löytyy negatiivinen yhteys. Oikaisuja tehdään siis vähemmän tilintarkastussuhteen keston pidentyessä ja näin voidaan päätellä, että tilintarkastuksen laatu paranee. Lisäksi tutkimuksessa havaitaan, että kun tilintarkastajan toimialatuntemus on huono ja tilintarkastuksesta perityt maksut ovat pienet, on tilinpäätösten oi-

kaisujen tekeminen todennäköisempää. Tilintarkastajalla on toimikautensa alussa vähemmän tietoa asiakkaasta ja toimialasta ja tilintarkastuksen laatu kärsii tämän vuoksi. (Stanley ja DeZoort 2007)

Myers, Myers, Palmrose ja Scholz (2003) tutkivat artikkelissaan tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia siihen, laskeeko tilintarkastajan asiantuntemus tai kannustimet havaita ja paljastaa virheitä tilinpäätöksissä. Tätä mitataan asiakkaiden tekemillä oikaisuilla tilinpäätöksiin. Tutkimuksessa analysoidaan 562 julkisesti noteeratun yrityksen otosta vuosilta 1997–2001. Otos koostuu yrityksistä, jotka oikaisivat tilinpäätöstään vuosina 1997-2001. Otosta verrataan yrityksiin, jotka eivät korjanneet tilinpäätöstään. Tutkimusten mukaan tilintarkastussuhteen pituus ei ole merkittävästi yhteydessä oikaisujen tekemiseen. Tutkimuksesta löydetään kuitenkin yhteys, että pidemmissä tilintarkastussuhteissa osavuosikatsauksiin liittyvät oikaisutarpeet kasvavat. Kun tarkastellaan pelkästään iällisesti vanhoja yrityksiä, havaitaan, että heidän suhteensa tilintarkastajiin ovat tavallisesti pitkiä ja he tekevät yleensä vähemmän oikaisuja. Tutkimuksessa selviää, että tilintarkastajan rotaatio ei vaikuta todennäköisyyteen, että tilintarkastaja löytää tilinpäätöksestä oikaistavaa sen paremmin tai huonommin kuin ilman rotaatiota. Tilintarkastussuhteen ja oikaisujen tekemisen suhde on siis kontekstisidonnainen ja se voi olla positiivinen tai negatiivinen. Lisäksi rotaatiolla ei nähdä olevan merkittävää yhteyttä oikaisujen tekemiseen ja näin ollen tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa mainitaan, että tilintarkastajan tulee olla sitä enemmän tietoisia ammatillisen skeptisyyden tarpeellisuudesta, mitä pidemmälle asiakassuhde jatkuu. (Myers ym. 2003)

Harris ja Whisenant (2012) tutkivat pakollisen tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laadun muutoksiin. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita laadusta ennen ja jälkeen pakollisen rotaatiosäännösten voimaantulon. Tutkimuksessa käytetään aineistona maita, jotka ovat ottaneet käyttöönsä pakollisen tilintarkastusyhteisön rotaation. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajan riippumattomuus näyttää keskimäärin paranevan sen jälkeen, kun pakollinen tilintarkastusyhteisön rotaatio on otettu käyttöön. Kun tarkastellaan tilintarkastuksen laatua, se näyttää olevan heikompaa vuotta ennen rotaatiota ja vuoden rotaation jälkeen. Tutkimuksen mukaan tämä johtuu asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemisestä ja tiedon katoamisesta ja siitä, että poisjääväan asiakkaaseen ei enää jakseta panostaa. Tutkimuksessa esitetään parannuskenoksi, että edeltävän tilintarkastusyhteisön tulisi luovuttaa tarkastuksessa käytetyt työpaperit seu-

raavalle tilintarkastusyhteisölle tai että molemmat yhteisöt osallistuisivat viimeisen ja ensimmäisen vuoden tarkastukseen tilintarkastuksen laadun parantamiseksi. (Harris ym. 2012)

4.2.2 Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutus laatuun

Nashwan (2004) artikkeli käsittelee päävastuullisen tilintarkastajan tilintarkastussuhteen ja tilintarkastajan epäonnistumisen välistä yhteyttä. Tutkimus on toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, joka koostuu 150 suuresta julkisesta yhtiöstä. Aineistossa on 90 suurta julkista yhtiötä, joiden tarkastuksessa on epäonnistuttu ja 60 yhtiötä, jotka vaihtoivat vapaaehtoisesti tilintarkastajaa. Yrityksiä ovat tarkastaneet suuret CPA-yhteisöt vuosina 1996–2001. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksessa on eniten virheitä kolmen ensimmäisen vuoden aikana ja virheitä alkaa jälleen esiintyä seitsemän tarkastusvuoden jälkeen. Tutkimuksen mukaan suurin riski epäonnistumiselle on uusissa tarkastussuhteissa, mutta myös pitkäaikaisissa tilintarkastussuhteissa esiintyy virheitä. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastajan rotaatiosta johtuen laatu laskee ja asiakaskohtainen asiantuntijuus heikkenee tarkastuksen ensimmäisinä vuosina. Edeltävien tutkimustulosten lisäksi tutkimus tarjoaa todisteita ja selityksiä myös sille, miksi tilintarkastajaa saatetaan vaihtaa vapaaehtoisesti. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajaa vapaaehtoisesti vaihtavat yritykset kärsivät todennäköisemmin taloudellisesta ahdingosta ja he etsivät tilintarkastajan, jolla on vähemmän alan kokemusta. Näin he saattavat yrittää, että tilintarkastaja ei havaitse mahdollisia tilinpäätöksen virheitä. (Nashwa 2004)

Geigerin ja Raghundanin (2002) artikkeli käsittelee päävastuullisen tilintarkastajan tilintarkastussuhteen keston ja tilintarkastuksessa esiintyvien virheellisyyksien suhdetta. Tutkimuksen aineistona ovat vuosina 1996–1998 konkurssiin menneet yritykset, joita on 117 kappaletta ja tilintarkastajien niille antamat tilintarkastuskertomukset. Tutkimus on tehty käyttäen monimuuttujamenetelmää. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tilintarkastajat epäonnistuvat huomattavasti useammin tilintarkastussuhteen alkupuolella, kuin pidempään jatkuneissa tarkastuksissa. Epäonnistuminen johtuu asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemisestä. Tutkimustulokset eivät siis puolla pakollista tilintarkastusyhteisön rotaatiota. (Geiger & Raghundan 2002)

Chi, Huang, Liao ja Xie (2009) tarkastelevat päävastuullisen tilintarkastajan pakollisen rotaation vaikutusta tilintarkastuksen laatuun taiwanilaisen aineiston avulla. Taiwanissa rotaatiosäännös tuli voimaan vuonna 2004 ja säännöksen mukaan päävastuullista tilintarkastajaa tulee vaihtaa listayhtiöissä viiden vuoden välein. Tutkimuksen aineisto koostuu yrityksistä, joita koskee pakollinen rotaatio ja yrityksistä, joita pakollinen rotaatio ei koske. Tutkimuksessa on mukana havaintoja vuodelta ennen rotaatiota ja vuodelta rotaation jälkeen. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu on matalampi vuonna 2004, jolloin yritysten tilintarkastaja on vaihtunut rotaation johdosta, kun verrataan vuoteen 2003, jolloin yrityksillä oli vielä vanha tilintarkastaja. Rotaation seurauksena siis laatu laskee ainakin rotaatiota seuraavana vuonna johtuen asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemisestä. Toisaalta tutkimuksessa havaitaan, että yrityksissä, joissa on käytössä rotaatio, tilintarkastuksen laatu on parempaa, kuin yrityksissä, joissa rotaatio ei ole käytössä. Tämä viittaa siihen, että yrityksissä, joissa rotaatio on käytössä, on tilintarkastaja riippumattomampi ja tilintarkastuksen laatu näin parempaa. (Chi, ym. 2009)

Carey ja Simnett (2006) tutkivat artikkelissaan tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastuksen laadun suhdetta australialaisella aineistolla. Aineistosta voidaan identifioida tilintarkastaja ja kausi, jonka ajan tarkastaja on ollut päävastuullisena yrityksessä. Tilintarkastuksen laatua mitattiin kolmella mittarilla, joista kahden osalta saatiin tulos, että pitkät tilintarkastussuhteet parantavat tilintarkastuksen laatua. Yksi mittari ei antanut evidenssiä laadun muutoksista. Tilintarkastajan rotaatio siis heikentää tilintarkastuksen laatua. Tämän nähdään johtuvan esimerkiksi siitä, että asiakaskohtainen asiantuntijuus heikkenee. (Carey & Simnett 2006)

Daughertyn, Dickinsin, Hatfieldin, ja Higgsin (2012) artikkelissa käytetään strukturoituja haastatteluja ja kyselyitä, joilla tutkitaan tilintarkastajien käsityksiä pakollisesta päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta. Rotaatiosäännökset ovat tiukentuneet ja rotaatioajat lyhentyneet. Tutkimuksessa pohditaan erityisesti sitä, vaikuttaako rotaatio negatiivisesti tilintarkastajien elämänlaadun kustannuksella tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksen mukaan rotaatio kasvattaa tilintarkastajien työmäärää ja todennäköisyyttä heidän sijoittamiseensa muualle. Kyselyssä tuli ilmi, että tilintarkastajat kouluttautuvat mieluummin uudelle toimialalle ja pysyvät samassa paikassa maantieteellisesti, kuin uudelleensijoittuvat uudelle paikkakunnalle, mutta pysyvät samalla toimialalla. Tilintarkastajien elämänlaatuun vaikuttavat syyt, kuten perhe ja maantieteelliset preferenssit siis

ajavat tilintarkastajat ennemmin kouluttautumaan kuin uudelleensijoittumaan. Tutkimuksen mukaan siis tilintarkastajien mieltymysten takia tilintarkastuksen laatu saattaa heikentyä. Daughertyn ym. mukaan tilintarkastajalla menee 2-3 vuotta tutustua uuteen asiakkaaseen. Tämä tutustumisaika on tehotonta aikaa verrattuna aikaan, jolloin asiakas ja sen toimintatavat jo tunnetaan. Tutkimuksessa ilmenee myös, että rotaatiosta johtuva viimeinen sallittu toimikausi on tehoton, koska tilintarkastajat valmistautuvat luopuman asiakkaasta. (Daugherty ym. 2012)

Manry, Mock ja Turner (2008) käsittelevät artikkelissaan päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituuden suhdetta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa käytetään aineistona havaintoja kolmesta suuresta tilintarkastusyhteisöstä Yhdysvalloissa. Laadun mittarina käytetään harkinnanvaraisia siirtovelkoja. Tutkimuksen mukaan päävastuullisen tilintarkastajan tarkastussuhteen keston kasvaessa myös tilintarkastuksen laatu kasvaa, kun kyseessä on pieni asiakas ja kun tarkastussuhde kestää kauemmin kuin seitsemän vuotta. Laadun kasvu johtuu siitä, että tilintarkastaja oppii tuntemaan asiakkaansa paremmin. Kun kyseessä on suuri asiakas, ei merkittävää yhteyttä laadun ja tilintarkastussuhteen keston väliltä löydy. (Manry ym. 2008)

Daughertyn, Dickinsin ja Higgsin (2011) artikkelissa käsitellään päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Artikkelissa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä esimerkiksi rotaatioajan lyhentäminen seitsemästä vuodesta viiteen vuoteen vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun asiakaskohtaisen asiantuntijuuden ja toimialaosaamisen heikkenemisen vuoksi. Artikkelin tutkimus on toteutettu survey-tutkimuksena, johon osallistui 170 tilintarkastajaa 14 tilintarkastusyhteisöstä. Tutkimuksen mukaan lyhennetyllä rotaatioajalla on negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Tämä saattaa johtua asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemisestä. Negatiivista vaikutusta voitaisiin ehkäistä panostamalla uuden ja vanhan partnerin väliseen yhteistyöhön. (Daugherty ym 2011)

Sanders, Steward ja Bridges (2009) käsittelevät artikkelissaan päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta johtuvaa osaamisen katoamista ja sitä, miten asiakaskohtaista osaamista tulisi siirtää edeltävältä päävastuulliselta tätä seuraavalle. Tilintarkastuksen laatu heikkenee päävastuullisen tilintarkastajan vaihdon johdosta, koska päävastuullisella tilintarkastajalla on kokemuksen kautta hankittua tietoa asiakkaasta ja esimerkiksi toimin-

tatavoista, joilla toimeksianto kannattaa kussakin tapauksessa suorittaa. Laadun heikkenemistä voidaan kuitenkin koettaa hillitä erinäisillä toimilla. Tutkimuksen mukaan löytyy menetelmiä ja keinoja, joiden avulla voidaan vähentää tiedon ja asiakaskohtaisen osaamisen katoamista. Tilintarkastajien pitäisi päättää hyvissä ajoin, kenestä tulee edeltävän tarkastajan seuraaja. Näin asiakas ja uusi sekä vanha tarkastaja voivat aloittaa yhteistyön ajoissa ja tutustua tätä kautta toisiinsa. Uusi tilintarkastaja voi tutustua asiakkaaseen osallistumalla esimerkiksi kokouksiin vanhan tarkastajan mukana. Hiljaista tietoa voidaan oppia ja jakaa käytännön ja havainnoinnin kautta ja näin ollen vuorovaihtuksen lisääminen lähtevän ja uuden tilintarkastajan välillä nähdään tärkeänä. Uuden kumppanin varhaisen mukaantulon tarkoitus on jakaa tietoa niin paljon kuin mahdollista ja ylläpitää tilintarkastuksen laatua. Uutta tilintarkastajaa valitessa tulisi kiinnittää huomiota strategiaan seikkoihin. Uuden tilintarkastajan sopivuutta toimeksiantoon tuli punnita, eikä valita vain ensimmäistä tarkastajaa, joka sattuu olemaan vapaana. Uuden tilintarkastajan sopivuutta toimeksiantoon voidaan pohtia esimerkiksi asiakkaan koon ja toimialan mukaan. Myös tiedon dokumentoinnin merkitystä tulisi korostaa. Kaikkea tietoa ei saada siirrettyä uudelle tarkastajalle suullisesti, joten tarkastustyön riittävä dokumentointi helpottaa tietojen siirtymistä rotaation aikana. (Sanders ym. 2009)

Tagesson, Sjö Dahl, Collin, Olsson ja Svensson (2006) tutkivat artikkelissaan rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen koettuun ja todelliseen laatuun ruotsalaisella aineistolla. Tutkimuksen aikaan rotaatio ei ollut pakollista ruotsissa, joten se mahdollistaa vertailun tilanteiden välillä, joissa on käytössä rotaatio ja joissa rotaatio ei ole käytössä. Tutkimuksessa ei saatu vahvoja todisteita siitä, että rotaatio vaikuttaisi tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksen mukaan rotaatio parantaa tilintarkastuksen koettua laatua, mutta sillä ei ole vaikutusta tilintarkastuksen todelliseen laatuun. Tutkimuksen mukaan koettuun laatuun kuuluu esimerkiksi tilintarkastajan maine ja todelliseen laatuun tilintarkastajan tuntemus ja tietämys asiakasyrityksestä. (Tagesson 2006)

4.2.3 Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun

Geisler ja Low (2007) tutkivat päävastuullisen tilintarkastajan, tilintarkastustiimin jäsenten ja tilintarkastusyhteisön rotaatioiden vaikutuksia tilintarkastuksen tehokkuuteen ja tilintarkastajien tekemiin arvioihin. Tutkimustulosten mukaan päävastuullisen tilin-

tarkastajan rotaatio johtaa tilintarkastuksen tehokkuuden paranemiseen. Tämä johtuu siitä, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio parantaa tilintarkastustiimin tehokkuutta. Uusi päävastuullinen motivoi tilintarkastustiimiä olemaan tehokas ja valppaampi ymmärtämään ja arvioimaan asiakkaan riskejä. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio vaikuttaa siis tarkastustiimin työskentelyn tehostumisen kautta tilintarkastuksen tehokkuuteen ja laadukkuuteen. Tilintarkastustiimin jäsenten rotaatio vaikuttaa tilintarkastuksen tehokkuutta alentavasti. Pidempään jatkunut tarkastus antaa tilintarkastajille ymmärrystä asiakkaan liiketoiminnasta, mikä lisää tehokkuutta. Kun tiimin jäsenet menevät vaihtoon, ymmärrystä katoaa ja tehokkuus heikkenee. Tilintarkastusyhteisön rotaatio laskee myös tilintarkastuksen tehokkuutta, koska kenelläkään ei ole silloin minkäänlaista ennakkotietämystä asiakkaasta. (Geisler ym. 2007)

Siregar, Amarullah, Wibowo ja Aggraita (2012) tutkivat artikkelissaan päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatioiden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus on toteutettu indonesialaisella aineistolla. Indonesiassa päävastuullista tilintarkastajaa on vaihdettava joka kolmas vuosi ja tilintarkastusyhteisöä viiden vuoden välein. Aineisto koostui kahdesta ajanjaksosta, 1999–2001 eli aika ennen rotaatiota ja 2004–2008 eli aika rotaatiosäätelyn voimaantulon jälkeen. Tutkimus vertailee tilintarkastuksen laatua ennen rotaatiota ja rotaation jälkeen. Kun vertaillaan aikaa ennen rotaatiosäätelyn alkua ja aikaa rotaatiosäätelyn jälkeen, pakollinen tilintarkastajan vaihtaminen ja tilintarkastussuhteiden lyheneminen alensi tilintarkastuksen laatua. Sen sijaan vapaaehtoinen rotaatio parantaa tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatua. Lisäksi tutkimuksessa havaitaan, että tarkastussuhteen alussa uudet tilintarkastajat ovat tehottomampia verrattuna aiempiin tarkastajiin ja tilintarkastussuhteen keston kasvaessa tilintarkastajista tulee tehokkaampia. (Siregar ym. 2012)

Chen, Lin ja Lin (2008), tutkivat artikkelissaan rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun taiwanilaisella aineistolla. Tutkimus keskittyy siihen, onko päävastuullisen tilintarkastajan, tilintarkastusyhteisön vai molempien rotaatioilla vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Aineistona olivat listattujen yhtiöiden tilintarkastuskertomukset, jotka kaksi tilintarkastajaa on allekirjoittanut vuosina 1990–2001. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu paranee, kun tilintarkastussuhteen kesto kasvaa. Vaikutus alkaa, kun tilintarkastussuhteen kesto ylittää viiden vuoden rajan. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastaja tutustuu asiakkaaseen ja pystyy näin antamaan laadukkaampia raportteja. Ar-

tikkelin mukaan pakollinen tilintarkastajan rotaatio ei ole siis tilintarkastuksen laadun näkökulmasta kannattavaa. Artikkelissa mainitaan myös, että tilintarkastusyhteisön rotaatio on kalliimpaa kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio. (Chen ym. 2008)

4.3 Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen kustannuksiin ja hintaan

4.3.1 Tilintarkastusyhteisöjen rotaation vaikutukset kustannuksiin ja hintaan

Arrunda ja Paz-Arez (1997) ovat tutkineen tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutusta tilintarkastuksen kustannuksiin. Tutkimuksessa ilmenee, että rotaation on todettu lisäävän tarkastuksen kustannuksia, koska tarkastuksen työmäärä lisääntyy ja kilpailu markkinoilla heikkenee. Tutkimuksen mukaan tilintarkastussuhteen keston lyhentyessä kokonaiskustannukset voivat kasvaa jopa 7-20 prosenttia, koska tilintarkastus toimeksianton alussa kustannukset ovat suhteessa suuremmat kuin tarkastussuhteen keston kasvaessa. Tilintarkastuksesta asiakkailta perityt palkkiot taas nousevat 4-15 prosenttia, mikä on siis vähemmän kuin kokonaiskustannusten kasvu. Kasvaneet kustannukset koituvat siis sekä asiakkaalle palkkioiden kasvun vuoksi, että tilintarkastajille, koska palkkiot eivät kata kaikkia kokonaiskustannuksia. (Arrunda. & Paz-Ares 1997)

Tilintarkastajille koituu kustannuksia uuden tarkastussuhteen aluksi siitä, että tämä joutuu tutustumaan alusta asti perusteellisesti asiakkaaseen ja esimerkiksi sen tilinpäätösrutiineihin ja historiaan sekä muihin prosesseihin. Kustannusten nousu johtuu siitä, että tieto, jonka vanha tarkastaja oli hankkinut aloittaessaan tarkastuksen, katoaa tilintarkastajan vaihtuessa. Tämä tieto on aina kerättävä uudelleen, kun rotaatiokierros päättyy. Asiakkaalle taas aiheutuu kustannuksia siitä, että tämä joutuu uhraamaan resursseja, jotta ensimmäinen tarkastus saadaan suoritettua. Ensinnäkin asiakkaalle aiheutuu kustannuksia uuden tilintarkastajan valinnasta. Toiseksi uuteen tilintarkastajaan tulee tutustua ja tutustuttaa tämä asiakkaan prosesseihin ja toimintoihin. Tietojen antaminen ja tilintarkastajan avustaminen vie aikaa yrityksen henkilöstöltä. Tilintarkastajat eivät saa kaikkia kustannuksia katettua tilintarkastuspalkkioiden nousulla, joten osa kustannuksista jää tilintarkastusyhtiön maksettavaksi. (Arrunda & Paz-Ares 1997)

Ebimobowein ja Keretun (2011) tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastuksen kustannukset nousevat ensimmäisinä tarkastusvuosina tilintarkastusyhteisön rotaation jälkeen.

Kustannukset kohdistuvat sekä asiakkaille, että tilintarkastajille. Tilintarkastajille koituu tilintarkastussuhteen aluksi aloituskustannuksia, sillä heidän pitää tutustua asiakkaaseen ja sen prosesseihin suorittaakseen toimeksiannon. Asiakkaalle taas koituu kustannuksia siitä, että se joutuu hankkimaan ensimmäisessä tarkastuksessa vaadittavat materiaalit tarkastajille ja avustamaan tarkastajia enemmän, kuin yrityksen jo tuntevia tarkastajia. Asiakkaalle koituu henkilöstökustannusten lisäksi kustannuksia myös kasvaneiden tilintarkastuspalkkioiden vuoksi. (Ebimobow & Keretu)

GAO:n tutkimuksessa ilmenee, että tilintarkastusyhteisön tarkastuskustannukset ovat korkeammat tarkastussuhteen ensimmäisenä vuonna vaihdon jälkeen. Tilintarkastusyhteisöjen rotaation kohdalla markkinointikulut aiheuttavat lisääntyneitä kustannuksia tilintarkastajille, sillä tilintarkastusyhteisö joutuu panostamaan enemmän markkinointiin saadakseen uusia asiakkaita ja ylläpitääkseen vanhoja asiakkaita. Toiseksi kuluja lisäävät kasvaneet tilintarkastuskustannukset, joiden kasvu johtuu työmäärän lisääntymisestä. Asiakkaalle kuluja aiheutuu tilintarkastuspalkkioiden kasvamisesta, uuden tilintarkastajan valinnasta ja nimittämisestä sekä uuden tilintarkastajan perehdyttämisestä, jotta tämä ymmärtää asiakkaan raportointia ja toimintaa. Tutkimuksen mukaan lähes kaikilla tilintarkastusyhteisöillä kustannukset olivat yli 20 prosenttia suuremmat ensimmäisenä tarkastusvuonna verrattuna jälkimmäisiin vuosiin. (GAO 2003, 27)

Hussey ja Lanin (2001) teettivät Iso-Britannian 776 rahoitusjohtajalle kyselyn tilintarkastusyhteisön rotaatiosta. Kyselyssä selviää, että tilintarkastusyhteisön rotaatioon liittyvät kustannukset saattavat nousta helposti suuremmiksi kuin rotaation liittyvät edut. Vaikka tilintarkastuksen riippumattomuus vahvistuisi rotaation avulla, tilintarkastuksen heikentyvä laatu ja kasvavat kustannukset tekevät rotaation kokonaisvaikutuksista negatiivisen. (Hussey ja Lan 2001)

Kwonin, Limin ja Simnettin (2010) tutkimus tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksista on tehty korealaisella aineistolla. Se sisältää 12 463 havaintoa vuosilta 2000–2007. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio kasvattaa tilintarkastuksen kustannuksia sekä asiakkaille, että tilintarkastajille. Kustannusten kasvu johtuu tilintarkastajien asiakkaaseen käyttämän tarkastusajan kasvamisesta ja tämän seurauksena tilintarkastuspalkkioiden kasvusta. Tilintarkastuksen laatu ei kuitenkaan parane tilintarkastusyhteisön

teisön rotaation myötä, joten rotaatiosta ei nähdä olevan kuin haittaa kustannusten kasvun vuoksi. (Kwon ym. 2010)

4.3.2 Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutukset kustannuksiin ja hintaan

Churchin ja Zhangin (2006) artikkelissa käsiteltiin päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutuksia kustannuksiin. Artikkelin mukaan kustannukset nousevat kasvaneiden tilintarkastuksen aloituskustannusten vuoksi. Tilintarkastajalle aiheutuu toimeksiannon aluksi kustannuksia asiakkaaseen tutustumisesta. Näitä nousseita kustannuksia ei välttämättä saada katettua asiakkailta perittävillä palkkioilla, jolloin osa kustannuksista jää kokonaan tilintarkastajien maksettavaksi. Asiakkaalle aloituskustannuksia aiheutuu siitä, että heidän on valittava uusi tilintarkastaja sekä perehdytettävä tätä yrityksen toimintaan. (Church & Zhang 2006)

4.4 Kilpailu

Arrunda ja Paz-Aresin (1997) artikkelin mukaan tilintarkastuksen kilpailu vähenee, muuttuu ja vääristyy rotaation seurauksena. Tilintarkastusyhteisöt saattavat tarjota ensimmäisen vuoden tarkastuksiaan alennettuun hintaan (low-balling) olettaen, että voivat nostaa hintoja seuraavina tarkastusvuosina. Näin he voittavat tarjouskilpailun ja tasoittavat tarkastuksista perittäviä palkkiota seuraavina vuosina. Lisäksi artikkelissa esitetään näkemys, että tilintarkastusyhteisöt eivät välttämättä halua enää tarjota palvelujaan julkisen kaupankäynnin kohteena oleville yhteisöille. Tämän uskotaan johtuvan siitä, että asiakkuuden hankkimiseksi nähty vaiva ja panostus valuvat hukkaan rotaation myötä liian nopeasti ja tilintarkastajien on kannattavampaa keskittyä rotaation soveltamisalan ulkopuolisiin asiakkaisiin. (Arrunda & Paz-Ares 1997)

Geiger ja Raghunandan (2002) käsittelevät artikkelissaan myös rotaation vaikutuksia kilpailuun. He pitävät myös ongelmana kilpailun vääristymistä ja tilintarkastuksen tarjoamista alennettuun hintaan tarkastuksen ensimmäisinä vuosina. (Geiger ja Raghunandan 2002)

GAO:n (2003) tutkimuksen mukaan rotaatio lisää tilintarkastusyhteisöjen mahdollisuuksia kilpailla julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yhteisöjen toimeksiannoista,

koska yritysten on pakko vaihtaa tilintarkastajaa tietyin väliajoin. Tutkimuksen mukaan on kuitenkin kyseenalaista, haluavatko tilintarkastusyhteisöt mukaan kilpailuun. Yli puolet GAO:n (2003) kyselyyn vastanneista tilintarkastajista päätyi siihen tulokseen, että rotaatio vähentäisi toimeksiannoista kilpailevia tilintarkastusyhteisöjä. Tämä saataisi vähentää pätevien tilintarkastajien tarjontaa yrityksille, ja epäpätevyys heikentäisi tilintarkastuksen tosiasiallista laatua. GAO:n toisen, vuonna 2004 tekemän laajan kyselytutkimuksen mukaan tulokset ovat yhdenmukaisia vuoden 2003 tutkimuksen kanssa. Suurin osa vuoden 2004 tutkimuksessa kyselyyn vastanneista tilintarkastajista ja yritysjohtajista uskoo pakollisen rotaation vähentävän kilpailua tilintarkastusalalla. Tutkimukseen poimituissa vastaajien kommenteissa tilintarkastajat perustelevat näkemystä esimerkiksi sillä, että tilintarkastusyhteisöt eivät ole halukkaita kilpailemaan niin aktiivisesti, koska asiakkaiden hankkimisesta johtuva panostus ja vaiva valuvat hukkaan rotaation seurauksesta johtuvan asiakkaan menettämisen vuoksi. Yritysjohtajat ovat samoilla linjoilla. Suurin osa heistä uskoo kilpailun vähentävän, mikä johtaa tilintarkastuksen hintojen nousuun ja tilintarkastusriskin kasvuun, koska tilintarkastaja ei tunne yrityksen liiketoimintaa. Rotaatio voi siis vähentää tilintarkastusyhteisöjen tarjontaa julkisen kaupankäynnin kohteena oleville yrityksille, jolloin päteviä tarkastajia on yritykselle tarjolla vähemmän, mikä heikentää tilintarkastuksen laatua. Toisaalta myös kilpailun lisääntyminen ja laadun parantuminen on mahdollista. (GAO 2003; GAO 2004)

Catanach ja Walker (1999) tarkastelevat tutkimuksessaan pakollisesta rotaatiosta käytyä kansainvälistä keskustelua. Tutkimuksessa käsitellään rotaatiota ja sitä, miten se vaikuttaa tilintarkastusalan kilpailuun. Kun yritykset vaihtavat tilintarkastajaa säännöllisesti, tilintarkastajat joutuvat erottautumaan kilpailijoistaan paremman laadun avulla. Tämä johtaa siihen, että markkinoilla on enemmän laadukkaita ja päteviä tilintarkastusyhteisöjä, koska huonoa työtä tekeville ei riitä asiakkaita. (Catanach & Walker 1999)

4.5 Mielipideshoppailu

Biedma-Lopezin, Gomez-Aguilarin ja Ruiz-Barbadillon (2006) tutkimuksessa käsiteltiin tilintarkastussuhteen keston ja riippumattomuuden suhdetta. Tutkimuksessa keskityttiin erityisesti tilintarkastussuhteen keston ja mielipideshoppailun väliseen suhteeseen. Mielipideshoppailu tarkoittaa sitä, että yritys pyrkii löytämään tilintarkastajan, joka antaa vakiomuotoisen lausunnon, vaikka yrityksen taloudelliset raportit eivät olisi-

kaan asianmukaisia. Tutkijoiden mukaan tämä on tärkeä tutkimuskohde, sillä tilintarkastuksen tehtävänä on antaa juuri lausunto tilinpäätöksen uskottavuudesta ja luotettavuudesta. Tutkimus on toteutettu espanjalaisella aineistolla. Tutkimus tehtiin käyttäen regressiomallia, joka sisälsi erilaisia muuttujia. Tutkimustulokseksi saatiin, että pitkät asiakassuhteet vähentävät yritysten mielipideshoppailua eli pitkissä asiakassuhteissa tilintarkastus olisi laadukkaampaa. Tutkimuksen mukaan rotaatio tarjoaa jopa suojan mielipideshoppailulle, koska tilintarkastajaa on pakko vaihtaa rotaation takia. Tällöin tilintarkastajan vaihtamiseen ei kiinnitetä sen enempää huomiota. Jos taas tilintarkastajaa vaihdetaan vapaaehtoisesti, saattaa se olla signaali yrityksen muuttuneista olosuhteista ja tähän kiinnitetään markkinoilla huomiota. Pakollisen rotaation suojissa yritykset voivat siis kilpailuttaa tilintarkastajien mielipiteitä säännöllisin väliajoin ilman, että markkinat olettavat tilintarkastuksen laadussa tai tilinpäätöksessä olevan vikaa. Mielipideshoppailun lisääntyminen on tutkimuksen mukaan yksi rotaation negatiivista vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun. (Biedma-Lopez ym. 2006)

Lu (2005) sekä Arrunda ja Paz-Arez (1997) tutkivat myös artikkelissaan miten tilintarkastajan vaihtamisen uhka ja mielipideshoppailu vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tulosten mukaan rotaatio tarjoaa suojan mielipideshoppailulle ja saattaa lisätä sitä. Tämä heikentää tilintarkastuksen laatua.

4.6 Artikkeleista esiin nousseet muut rotaation vaikutukset

Kealeyn, Leen ja Steinin (2007) artikkelissa käsitellään uuden tilintarkastusyhteisön asiakkailta perimien maksujen ja edeltävän tilintarkastusyhteisön toimeksiantosuhteen pituuden välistä suhdetta. Tutkimus on toteutettu edesmenneen Arthur Andersen-yhtiön asiakkaista koostuvalla aineistolla. Tutkimuksen mukaan mitä pidempään asiakas on ollut tilintarkastussuhteessa edeltävän tilintarkastajan kanssa, sitä korkeammat maksut tarkastuksesta uusi tilintarkastaja perii. Kun asiakas on ollut edeltävän tarkastajan kanssa asiakassuhteessa 20 vuotta, ovat uuden tarkastajan perimät maksut 16 prosenttia suuremmat kuin mitä tämä perisi aiemmin lyhyemmissä tarkastussuhteissa olleilta asiakkailta. Tutkimuksen mukaan tämä johtuu siitä, että asiakkaan ollessa pitkään saman tilintarkastajan asiakas, riskit tarkastuksen oikeellisuudesta kasvaa ja uuden tarkastajan on käytettävä enemmän aikaa ja työtä asiakkaaseen. Tutkimuksen mukaan siis uusi tarkastaja on huolissaan tilintarkastuksen laadukkuudesta ja asiakkaan kasvaneesta riskistä,

jos tämä on ollut liian pitkässä suhteessa entisen tarkastajansa kanssa. Rotaatio on siis mahdollinen keino rajoittaa tätä riskiä. (Kealey ym. 2007)

Lain ja Cheukin (2005) tutkimus käsittelee tilintarkastusyhteisön rotaatioiden vaikutuksia tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen väliseen ajanjaksoon eli tilintarkastuskertomuksen antamisen viiveeseen, (audit report lags, ARL). Tutkimusten mukaan, esimerkiksi kun yrityksen koko kasvaa, kasvaa myös tarkastuksen viive. Luonnollisesti tarkastuksen viive on suurempi, jos tilikausi päättyy vuodenvaihteessa, kuin kesken vuotta päättyneellä tilikaudella. On myös todettu, että yritysten taloudellinen ahdinko pidentää raportoinnin viivettä. Tilintarkastuksen oikea-aikaisuus on tärkeässä roolissa yrityksen sidosryhmille markkinoilla. Tilintarkastuksen viivettä voidaan pitää myös yhtenä tilintarkastuksen tehokkuuden mittarina eli kun viive kasvaa, saattaa tilintarkastuksen tehokkuudessa olla parantamisen varaa. Lain ja Cheukin tutkimuksessa käytetään 369 australialaisen yrityksen tietoja vuodelta 2001. Tilintarkastusyhteisöt on jaettu kahteen ryhmään: suuriin Big-4 tilintarkastusyhteisöihin, joiden laadun ja kustannusten nähdään olevan suuremmat kuin pienten tilintarkastusyhteisöjen. Tilintarkastusyhteisöjen rotaatio voi olla kolmenlaista: sivusuuntaista (lateral) eli vaihdetaan tilintarkastajaa saman ryhmän sisällä, heikompi tasoisesta laadukkaampaan vaihtamista (cross-up) tai laadukkaammasta heikompi tasoiseen vaihtamista (cross-down). Tutkimuksen mukaan päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio ja sivusuuntainen tilintarkastusyhteisön rotaatio eivät vaikuta tilintarkastuksen viiveeseen merkittävästi. Myöskään cross-down rotaatio ei vaikuta viiveeseen kuin hyvin pienellä osalla otoksessa. Sen sijaan merkittävä positiivinen vaikutus löytyi cross-up rotaation ja tilintarkastuksen viiveen väliltä. Eli kun vaihdetaan heikompi laatusesta laadukkaampaan tilintarkastusyhteisöön, niin tilintarkastuksen viive kasvaa. Tämä saattaa enteillä sitä, että laadukkaampi tilintarkastus yhtiö käyttää asiakkaan tarkastamiseen enemmän aikaa, koska aiempi tarkastaja on heikkolaatuisempi ja tämän vuoksi tilinpäätöksessä on suurempi riski virheille. (Lai & Cheuk 2005)

Rykenin, Radichin ja Fargherin (2007) tutkimus keskittyy analysoimaan ja vertailemaan rotaatiosäännöksen käyttöönoton vaikutuksia tilintarkastajan toimikauden pituuteen ennen ja jälkeen rotaatiosäännöksen. Tutkimus on toteutettu australialaisella aineistolla. Aineistona ovat listatut yhtiöt Australian pörssissä vuosina 1995–2005. Tutkimus luokittelee pitkäksi tarkastussuhteeksi yli seitsemän vuotta kestävä suhteen. Tutkimus

osoittaa, että vaikka rotaatiota on sovellettu Australiassa vapaaehtoisesti, on pakottavien rotaatio säännösten astuttua voimaan tilintarkastajien toimikausien pituus laskenut selvästi. Big 4-yhteisöissä tilintarkastajien toimikausien pituus on lyhyempi kuin tilintarkastajien toimikaudet pienemmissä tilintarkastusyhteisöissä. Myös suuremmissa kaupungeissa tilintarkastajien asiakassuhteet ovat lyhyempiä verrattuna pienempien kaupunkien tilintarkastaja-asiakassuhteisiin. Tutkimus siis osoittaa, että rotaatiosäännös johdatti siihen, että tilintarkastaja-asiakassuhteet lyhenivät verrattuna aiempiin vuosiin, jolloin käytössä oli vain vapaaehtoinen rotaatio. (Ryken ym 2007)

Lu ja Sivaramakrishnan (2009) tutkivat artikkelissaan pakollisen tilintarkastusyhteisön rotaation, yritysten investointipäätösten, mielipideshoppailun ja pääomamarkkinoiden hinnan välisiä suhteita. Artikkelissa verrataan järjestelmää, jossa rotaatio on pakollinen järjestelmään, jossa rotaatio ei ole pakollinen. Tutkimuksessa mallinnetaan tilintarkastajan asenteellisuutta (konservatiivinen ja aggressiivinen) ja asiakkaan kiinnostusta palata haluamansalainen tilintarkastaja. Tutkimuksen mukaan rotaatio heikentää investointien tehokkuutta, kun yritys ei harjoita mielipideshoppailua. Kun yritys harrastaa mielipideshoppailua, joissain tapauksissa rotaatio parantaa investointien tehokkuutta, kun taas joissain tapauksissa rotaatio heikentää niitä. Yhteneviä johtopäätöksiä tutkimuksesta ei siis voida tehdä. (Lu & Sivaramakrishnan 2009)

Weißberger (2002) käsittelee artikkelissaan pakollista päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatiota keinoina parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja näin ollen vähentää odotuskuilua. Odotuskuilu voidaan nähdä tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjien tilintarkastajien työhön kohdistamien odotusten ja tilintarkastajien suoritusten välisenä erona. Se voi syntyä esimerkiksi, jos tilintarkastajan ja osakkeenomistajan välisessä suhteessa on epävarmuutta, esimerkiksi epäily tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei saada poistettua odotuskuilua eikä sillä nähdä olevan muitakaan hyötyjä tilintarkastuksen laadun kannalta. Sen sijaan päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio poistaa odotuskuilun, mutta lisää samalla tilintarkastuksen kustannuksia ja vähentää tilintarkastajan tuottavuutta. Tutkimuksessa päädytään lopputulokseen, että kummankaan tilintarkastajan rotaation ei tulisi olla pakollista. (Weißberger 2002)

5 ANALYYSI ROTAATION VAIKUTUKSIA KÄSITTELEVISTÄ ARTIKKELEISTA

5.1 Tilintarkastuksen riippumattomuus

Tilintarkastajan rotaatio on otettu alun perin käyttöön tilintarkastajan riippumattomuuden parantamiseksi. Artikkeleita, joissa käsiteltiin tilintarkastajan riippumattomuutta, oli aineistossa 37 kappaletta. Tilintarkastusyhteisön rotaatiota käsitteleviä artikkeleita oli mukana 23 kappaletta. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsitteleviä artikkeleita oli mukana kahdeksan kappaletta. Rotaatiomuotojen vaikutuksia vertailevia artikkeleita oli mukana kuusi kappaletta. Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen on esitetty taulukossa 5 ja taulukossa 6.

Taulukosta 5 voidaan havaita, että tilintarkastusyhteisön rotaatiota käsittelevistä artikkeleista suurin osa eli 83 prosenttia tulivat siihen lopputulokseen, että rotaatio parantaa tilintarkastusyhteisön riippumattomuutta. Yhdessä tilintarkastusyhteisön rotaatiota käsittelevässä tutkimuksessa päädyttiin siihen, että rotaation vuoksi riippumattomuus heikkenee. Tutkimuksessa esitetään näkemys, että tilintarkastajat yrittävät tarkastussuhteen aluksi miellyttää asiakasta, minkä vuoksi riippumattomuus kärsii. Tutkimuksen mukaan tarkastussuhteen aluksi tilintarkastajat ovat riippuvaisia asiakkailta saaduista palkkioista, joilla saadaan katettua tilintarkastajan vaihdosta syntyneet tarkastuksen aloituskustannukset. Tarkastussuhteen edetessä kustannukset saadaan katettuja ja tilintarkastajilla on taas kannustimia toimia riippumattomasti. Kolmessa tutkimuksessa päädyttiin siihen lopputulokseen, että rotaatiolla ei ole vaikutusta riippumattomuuteen. Artikkelien tutkimustuloksista voidaan kuitenkin yleistää, että suurimmassa osassa tapauksista tilintarkastusyhteisön rotaatio parantaa riippumattomuutta.

Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsittelevistä artikkeleista 88 prosentin mukaan tilintarkastajien riippumattomuus paranee rotaation jälkeen. Yksi tutkimus tuli siihen lopputulokseen, että rotaatiolla ei ole vaikutusta riippumattomuuteen. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsittelevien tutkimusten mukaan voidaan myös siis todeta, että rotaatio parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta.

Taulukko 5. Eri rotaatiomuotojen vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen

Rotaation vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen	Artikkelien lukumäärät ja prosentit					
	Yhteisö		Päävastuullinen		Yhteensä	
Riippumattomuus paranee	19	83 %	7	88 %	26	84 %
Riippumattomuus heikkenee	1	4 %	0	0 %	1	3 %
Ei vaikutusta riippumattomuuteen	3	13 %	1	12 %	4	13 %

Taulukosta 5 nähdään, että yhteensä tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutuksista riippumattomuuteen käsittelevistä tutkimuksista siis 84 prosenttia päätyivät siihen tulokseen, että rotaatiolla on positiivinen vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksista 13 prosenttia tulivat siihen lopputulokseen, että rotaatiolla ei ole vaikutusta riippumattomuuteen ja 3 prosentin mukaan rotaatio saattaa heikentää riippumattomuutta. Voidaan siis yleistää, että artikkelien mukaan tilintarkastajan rotaatiolla on positiivisia vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

Kuusi artikkelia vertaili tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutuksia riippumattomuuteen. Artikkelien yhteenveto on nähtävissä taulukosta 6. Neljässä tutkimuksessa kuudesta tultiin siihen lopputulokseen, että tilintarkastusyhteisön rotaatio ei paranna riippumattomuutta verrattuna päävastuullisen rotaatioon. Tutkimuksissa näkemystä perusteltiin esimerkiksi sillä, että tilintarkastusyhteisön rotaatiosta aiheutuu suuremmat kustannukset kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta ja vastaavasti siitä ei saada sen enempää hyötyä, kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta. Tutkimusten mukaan siis rotaatiota on turha suorittaa niin laajana, koska pelkällä päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiollakin saadaan parannettua riippumattomuutta.

Kahden rotaatiomuotoja vertailevan tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön rotaation nähtiin parantavan riippumattomuutta paremmin, kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaation. Tutkimukset tutkivat nimenomaan tilintarkastajien koettua riippumattomuutta tilintarkastajien sidosryhmien näkökulmasta. Sidoryhmät pitävät siis tilintarkastusyhteisön rotaatiota tehokkaampana riippumattomuuden parannuskeinona, kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota.

Taulukko 6. Rotaation vaikutuksen vertailua tilintarkastajan riippumattomuuteen rotaatiomuotojen välillä.

Rotaation vaikutus	Artikkelien määrä
Yhteisön rotaatio ei paranna riippumattomuutta verrattuna päävastuullisen rotaatioon	4
Yhteisön rotaatio parantaa riippumattomuutta verrattuna päävastuullisen rotaatioon	2

5.2 Tilintarkastuksen laatu

Tutkimusaineistossa oli 37 artikkelia, joissa käsiteltiin rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Kahdessa artikkelissa käsiteltiin molempien rotaatiomuotojen vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Jos ajatellaan, että artikkelit, jotka tutkivat sekä yhteisön että päävastuullisen rotaation vaikutuksia, pitävät sisällään kaksi tutkimusta, on rotaatiomuotojen vaikutuksia laatuun analysoivia tutkimuksia aineistossa 39. Tutkimuksissa esitettiin yksi tai useampi laatuun vaikuttava tekijä.

Taulukosta 7 voidaan havaita, että tilintarkastusyhteisön rotaatiota käsittelevistä artikkeleista 18 eli 67 prosenttia tulivat siihen tulokseen, että tilintarkastuksen laatu heikkenee rotaation myötä. Artikkeleista viisi eli 19 prosenttia tuli siihen tulokseen, että rotaatio parantaa tilintarkastuksen laatua. Yhdessä tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että rotaatiolla voi olla sekä positiivisia, että negatiivisia vaikutuksia laatuun, riippuen mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Kolmen tutkimuksen eli 11 prosentin mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei ole vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimustulosten mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatiolla voi olla laatua heikentäviä tai parantavia vaikutuksia.

Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsittelevistä tutkimuksista 10 eli 83 prosenttia päätyi siihen tulokseen, että rotaation myötä tilintarkastuksen laatu heikkenee. Vastaavasti artikkeleista kaksi eli 17 prosenttia päätyi siihen tulokseen, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio parantaa tilintarkastuksen laatua. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsittelevistä tutkimuksista suurempi osa tulo siis siihen tulokseen, että tilintarkastuksen laatu heikkenee rotaation myötä.

Kun tarkastellaan tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota yhdessä, 72 prosenttia artikkeleista tuli siihen tulokseen, että tilintarkastuksen laatu heikkenee. Artikkeleista huomattavasti pienempi osuus eli 18 prosenttia päätyi siihen lopputulokseen, että rotaation myötä tilintarkastuksen laatu paranee. Artikkeleista 8 prosenttia tuli siihen tulokseen, että rotaatiolla ei ole vaikutusta laatuun ja 2 prosenttia päätyi siihen tulokseen, että laatu voi joko parantua tai heikentyä.

Taulukko 7. Eri rotaatiomuotojen vaikutus tilintarkastuksen laatuun.

Rotaation vaikutus laatuun	Artikkelien määrä					
	Yhteisö		Päävastuullinen		Yhteensä	
Laatu heikkenee	18	67 %	10	83 %	28	72 %
Laatu paranee	5	19 %	2	17 %	7	18 %
Laatu voi parantua tai heikentyä	1	3 %	0	0 %	1	2 %
Ei vaikutusta laatuun	3	11 %	0	0 %	3	8 %

Taulukosta 8 nähdään että asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkeneminen on merkittävin rotaation negatiivisista vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun sekä tilintarkastusyhteisön että päävastuullisen rotaation tapauksessa. Yhteensä 88 prosenttia artikkeleista tuli siihen tulokseen, että laadun heikkeneminen johtuu asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menettämisestä tai heikkenemisestä. Rotaatio lisää tarkastuksen riskejä ja epäonnistumisen mahdollisuutta, koska rotaation myötä vaihtunut uusi tilintarkastaja ei tunne niin hyvin asiakasta ja tämän toimintatapoja. Rotaation seurauksena kokemusta, tietämystä ja syvä asiakasyrityksen rakenteiden ymmärrys kadotetaan. Koska uuden tarkastajan on sopeuduttava ja tutustuttava asiakasyhtiöön, on olemassa vaara, että ensimmäisinä tarkastusvuosina hän jättää joitakin virheitä huomioimatta, koska ei tunne asiakasta tarpeeksi hyvin. Rotaatio saattaa myös vähentää avointa kommunikaatiota tarkastajan ja asiakkaan välillä, koska he eivät tunne tosiaan niin hyvin. Ensimmäisessä tilintarkastustoimeksiannossa tilintarkastaja on myös enemmän riippuvainen asiakkaalta saamistaan tiedoista ja voi olla vaikeaa tarkistaa kaikkien näiden tietojen oikeellisuutta. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkenemistä voidaan yrittää estää panostamalla uuden ja vanhan tilintarkastajan yhteistyöhön ja avoimeen tiedon jakamiseen rotaation aikana. Yhdessä tutkimuksessa ehdotettiin myös, että tilintarkastusyhteisöjen tulisi tehdä yhteistyötä asiakaskohtaisen asiantuntijuuden katoamisen estämiseksi.

Tilintarkastusyhteisön rotaation osalta kolmessa tutkimuksessa ilmeni, että viimeisenä tarkastusvuonna panostus asiakkaaseen laskee. Rotaatio saattaa kasvattaa sitä mahdollisuutta, että tilintarkastusyhteisö keskittyy tarjoamaan oheispalveluja asiakkaille rotaation lähestyessä sen sijaan, että se tarjoaisi laadukasta tilintarkastusta. Rotaatio saattaa myös lisätä mahdollisuutta, että tilintarkastusyhteisö poistaa sen pätevintä henkilökuntaa toimeksiannosta rotaation lähestyessä ja siirtää heitä uusiin kilpaileviin toimeksiantoihin. Tilintarkastajat ovat vähemmän motivoituneita investoimaan panoksia asiakkaaseen, koska rotaation jälkeen tästä panostuksesta ei ole enää hyötyä, kun asiakas menetetään.

Päävastuullisen tilintarkastajan rotaation osalta tuotiin esiin näkemys, että tilintarkastajan henkilökohtaisien preferenssien johdosta tilintarkastuksen laatu heikkenee. Kun päävastuullinen tilintarkastaja joutuu rotaation myötä pois toimeksiannosta, on tälle etsittävä uusia asiakkaita. Mikäli asiakkaita ei ole tarjolla tilintarkastajan tuntemalta toimialalta, saattaa tämä siirtyä sellaisen asiakkaan pariin, jonka toimialaa ei niin hyvin tunne. Tilintarkastajat kokevat uusien tuntemattomien asiakkaiden tarkastamisen ja uudelleen koulutautumisen parempana vaihtoehtona kuin maantieteellisen uudelleensijoittumisen sellaisten asiakkaiden pariin, joita he ovat ennestään tarkastaneet

Taulukko 8. Rotaatiomuotojen negatiiviset vaikutukset laatuun.

Syy, jonka vuoksi tilintarkastuksen laatu heikkenee	Artikkelien määrät			
	Yhteisö	Päävastuullinen	Yhteensä	
Asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkeneminen	19	9	28	88 %
Panostus asiakkaaseen laskee	3	0	3	9 %
Tilintarkastajien henkilökohtaiset preferenssit	0	1	1	3 %

Rotaation positiivisia vaikutuksia laatuun havaittiin negatiivisia vaikutuksia vähemmän. Taulukosta 9 voidaan havaita, että neljässä yhteisön ja yhdessä päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota käsittelevässä tutkimuksessa perusteltiin rotaation parantavan tilintarkastuksen laatua, koska uusi tilintarkastaja tuo toimeksiantoon uuden näkökulman ja tuoreita näkemyksiä. Vanhalta tilintarkastajalta saattaa jäädä oleellisia asioita huomauttamatta rutinoituneen työskentelyn vuoksi. Pitkäaikaiset tilintarkastussuhteet kasvattavat

riskiä, että tilintarkastaja ennakoi tarkastusta edellisen tilikauden tarkastuksen pohjalta ja jättää tunnistamatta kasvaneet riskit ja mahdolliset ongelmat asiakasyhtiössä.

Tilintarkastusyhteisön rotaatiota käsittelevistä tutkimuksista kaksi päätyi siihen tulokseen, että tilintarkastuksen laatu paranee rotaation vuoksi tilintarkastuksen vertaisarvioinnin johdosta. Vertaisarvioinnissa laatu paranee, koska vanha tilintarkastaja on tietoinen siitä, että seuraava tarkastaja uudesta tilintarkastusyhteisöstä voi havaita vanhan tarkastajan tekemät virheet ja tehottomuuden. Kun tarkastaja on tietoinen siitä, että hänen toimintaansa voi tarkastaa myöhemmin uusi tilintarkastusyhteisö, se kannustaa tarkastajia laadukkaaseen ja tunnolliseen työhön.

Kahden tutkimuksen mukaan rotaatio parantaa tilintarkastuksen koettua laatua. Yrityksen sidosryhmät siis kokevat tilintarkastuksen laadun parantuvan rotaation myötä. Yhdessä artikkelissa pohdittiin eroja sille, miksi sidosryhmät kokevat laadun paranevan rotaation myötä ja miksi se on ristiriidassa laadun heikkenemisen puolesta liputtavien tutkimustulosten kanssa. Tutkimuksen mukaan ero voi johtua siitä, että median tiedossa on vain rotaation positiiviset vaikutukset tilintarkastuksen laatuun ja esimerkiksi lyhyissä tarkastussuhteissa esiintyvää asiakaskohtaista asiantuntijuuden heikkenemistä ei ole juurikaan mediassa käsitelty. Tällöin sidosryhmät kokevat, että tilintarkastuksen laatu paranee rotaation myötä, koska eivät tiedä negatiivisista vaikutuksista.

Kolmen tutkimuksen mukaan rotaatiolla ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Näissä tutkimuksissa ei siis saatu merkittäviä tuloksia positiivista tai negatiivisista vaikutuksista.

Taulukko 9. Rotaatiomuotojen positiiviset vaikutukset tilintarkastuksen laatuun.

Syy, jonka vuoksi tilintarkastuksen laatu paranee	Artikkelien määrä			
	Yhteisö	Päävastuullinen	Yhteensä	
Uusi näkökulma parantaa laatua	4	1	5	50 %
Vertaisarviointi parantaa laatua	2	0	2	22,50 %
Koettu laatu paranee	1	1	2	22,50 %

Rotaation vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun on enemmän ristiriitaisia näkemyksiä kuin rotaation vaikutuksista riippumattomuuteen. Tätä voidaan selittää sillä, että tilin-

tarkastuksen laatuun vaikuttavat niin monet eri tekijät. Taulukosta 7 voidaan havaita, että 72 prosenttia artikkeleista päätyy tulokseen, jossa tilintarkastuksen laatu heikkenee tilintarkastajan rotaation myötä ja vain 18 prosenttia artikkeleista tuli siihen tulokseen että laatu paranee rotaation johdosta. Tutkimusten mukaan siis rotaatiolla on enemmän tilintarkastuksen laatua heikentäviä kuin parantavia vaikutuksia. Suurin negatiivisesti laatuun vaikuttava tekijä on artikkelien perusteella selvästi asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkeneminen.

5.3 Kustannukset

Rotaation vaikutusta tilintarkastuksen kustannuksiin tutkittiin kuudessa artikkelissa. Kaikkien kuuden artikkelin mukaan rotaatio kasvattaa tilintarkastuksen kustannuksia sekä asiakkaalle että tilintarkastajalle. Viisi artikkelia käsitteli tilintarkastusyhteisön ja yksi päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen kustannuksiin. Kustannukset ja niiden kohdistuminen on esitetty taulukossa 10.

Rotaation johdosta kasvaneet kustannukset voivat koitua sekä tilintarkastajan että asiakkaan maksettavaksi. Tutkimusten mukaan sekä päävastuullisen tilintarkastajan että tilintarkastusyhteisön rotaation seurauksena tilintarkastajalle tulee ensimmäisenä tarkastusvuonna tilintarkastuksen aloituskustannuksia asiakkaaseen ja sen toimintaan sekä prosesseihin tutustumisesta. Lisäksi tilintarkastusyhteisön rotaation seurauksena tilintarkastajille aiheutuu kustannuksia kasvaneista markkinointikuluista, sillä he joutuvat panostamaan markkinointiin enemmän saadakseen uusia asiakkaita.

Asiakkaalle tulee kustannuksia uuden tilintarkastajan etsimisestä ja valitsemisesta. Lisäksi asiakkaalle tulee kustannuksia ensimmäisen tarkastuksen materiaalin hankinnasta ja tilintarkastajan perehdyttämisestä yhtiöön. Tilintarkastajien lisäntyneen työmäärän vuoksi myös asiakkaan tilintarkastuskulut saattavat nousta tilintarkastajien kasvaneiden palkkioiden vuoksi. Toisaalta tiukentuva hintakilpailu alalla saattaa pitää tilintarkastuksesta perittävät kustannukset asiakkaalle alhaisina, jolloin tilintarkastuksen aloituskustannukset voivat jäädä osittain tai jopa kokonaan tilintarkastajien maksettavaksi.

Taulukko 10. Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioista johtuva kustannusten nousun kohdistuminen tilintarkastajille ja asiakkaille.

Rotaatiosta johtuva kustannusten nousun syy	Artikkelien määrä		
	Yhteisö	Päävastuullinen	Asiakas
Markkinointikulujen kasvaminen	1		
Asiakkaaseen tutustuminen ja työmäärän lisääntyminen	5	1	
Kasvaneet tilintarkastuskustannukset, joita ei saada kattettua tarkastuksesta perittävillä palkkioilla	5	1	
Uuden tilintarkastajan valintakustannukset			6
Uuden tilintarkastajan perehdyttäminen yhtiöön			6
Tilintarkastuskulujen kasvaminen			6

5.4 Kilpailu

Rotaation vaikutuksista kilpailuun keskusteltiin neljässä tutkimuksessa. Kilpailun muuttumisesta on kolmenlaisia näkemyksiä, joista ainakin kahdessa kilpailun muuttuminen vaikuttaa myös tilintarkastuksen laatuun. Rotaation seurauksena kilpailu voi lisääntyä tai vähentyä ja näin ollen tilintarkastuksen laatu parantua tai heikentyä.

Kilpailu tilintarkastusmarkkinoilla voi vähentyä rotaation seurauksena. Tutkimuksien mukaan tilintarkastusyhteisöt eivät välttämättä halua lähteä kilpailemaan rotaation kohteena olevista yrityksistä, koska asiakkuuden eteen nähty vaiva valuu hukkaan rotaation myötä liian nopeasti ja tilintarkastajien on kannattavampaa keskittyä rotaation soveltamisalan ulkopuolisiin asiakkaisiin. Tämä johtaa siihen, että markkinoilla on tarjolla huonompilaatuisia tilintarkastajia, joka johtaa siihen, että tilintarkastuksen tosiasiallinen laatu heikkenee.

Toiseksi kilpailu tilintarkastusalalla saattaa vääristyä, koska tilintarkastusyhteisöt saattavat tarjota ensimmäisen vuoden tarkastuksiaan alennettuun hintaan olettaen, että voivat nostaa hintoja seuraavina tarkastusvuosina. Näin he voittavat tarjouskilpailun ja tarjoavat tarkastuksista perittäviä palkkiota seuraavina vuosina.

Kolmannen näkemyksen mukaan rotaation seurauksesta yritykset joutuvat vaihtamaan tilintarkastajaa useammin. Kun yritykset vaihtavat tilintarkastajaa säännöllisesti, tilintarkastajat joutuvat erottautumaan kilpailijoistaan paremman laadun avulla. Tämä johtaa

siihen, että markkinoilla on enemmän laadukkaita ja päteviä tilintarkastusyhteisöjä, koska huonoa työtä tekevät eivät pärjää kilpailussa. Kilpailun lisääntyminen tilintarkastusalalla johtaa siis rotaation kannattajien näkemyksen mukaan parempaan tilintarkastuksen laatuun. Kilpailun lisääntyminen alalla saattaa laskea myös tilintarkastuksesta perittäviä palkkioita.

Taulukko 11. Tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutukset kilpailuun artikkelien mukaan.

Rotaation vaikutukset kilpailuun	Yhteisön rotaatiota käsittelevien artikkelien määrä
Kilpailu vähenee, koska rotaation kohteena oleviin asiakkaisiin ei haluta panostaa	2
Kilpailun vääristyminen ja ensimmäisen tarkastusvuoden tarjoaminen alennettuun hintaan	2
Kilpailu kasvaa ja tilintarkastuksen laatu paranee	1

5.5 Mielipideshoppailu

Mielipideshoppailua käsitteleviä tutkimuksia oli aineistossa kolme kappaletta. Tutkimusten mukaan rotaatio tarjoaa suojan mielipideshoppailulle ja saattaa lisätä sitä. Vapaaehtoinen tilintarkastajan vaihtaminen toimii markkinoilla sidosryhmille signaalina yrityksen olosuhteiden tai tapahtumien muutoksista, joihin kannattaa kiinnittää erityistä huomiota. Pakollisen rotaation suojissa asiakkaat saavat vapaasti kilpailuttaa tilintarkastajien mielipiteitä ilman, että markkinat epäilevät tilintarkastuksen laadussa olevan mitään vikaa. Rotaation suojissa tapahtuva mielipideshoppailu johtaa tilintarkastuksen laadun heikkenemiseen.

5.6 Yhteenvedo rotaation keskeisimmistä vaikutuksista

Artikkeleista nousi esiin useita eri rotaation vaikutuksia. Artikkeleissa tutkittiin rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen, tilintarkastuksen laatuun, tilintarkastuksen kustannuksiin, tilintarkastusalan kilpailuun, mielipideshoppailuun ja muutamaasi yksittäisiin seikkoihin. Taulukkoon 12 on koottu artikkeleista esiin nousseet keskeiset rotaation vaikutukset.

Taulukko 12. Artikkeleista esiin nousseet rotaation vaikutukset.

Rotaation positiivisia vaikutuksia	Rotaation negatiivisia vaikutuksia
Tilintarkastajan koettu ja tosiasiallinen riippumattomuus paranee	Asiakaskohtainen asiantuntijuus heikkenee, jonka seurauksena laatu laskee
Vertaisarviointi parantaa laatua	Panostus asiakkaaseen laskee, jonka seurauksena laatu laskee
Uusi näkökulma parantaa laatua	Tilintarkastajien henkilökohtaiset preferenssit laskevat laatua
Koettu laatu paranee	Kustannukset kasvavat
Kilpailu alalla kasvaa	Kilpailu alalla laskee
	Mielipideshoppailu lisääntyy, jolloin tilintarkastuksen laatu laskee

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena oli luoda käsitys siitä, minkälaisia vaikutuksia tilintarkastajan rotaatiolla on tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen. Tutkimuksen aineistona toimivat kansainväliset tilintarkastajan rotaatiota käsittelevät artikkelit. Artikkeleissa käsiteltiin rotaation vaikutuksia useisiin eri kohteisiin. Tilintarkastajan rotaatio voi olla joko päävastuullisen tilintarkastajan tai koko tilintarkastusyhteisön vaihtamista tietyin määrääjain. Tutkimukseen mukaan valikoituneista artikkeleista 61 prosenttia käsittelee tilintarkastusyhteisön rotaatiota, 25 prosenttia päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota ja 14 prosenttia molempia rotaation muotoja.

Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioilla on tutkimusten mukaan vaikutuksia esimerkiksi tilintarkastajan riippumattomuuteen, tilintarkastuksen laatuun, tilintarkastuksen kustannuksiin ja tilintarkastusalan kilpailuun. Eniten artikkeleissa tutkittiin rotaation vaikutuksia riippumattomuuteen ja laatuun. Tilintarkastajan rotaation vaikutukset vaihtelevat sen mukaan, mistä ja kenen näkökulmasta vaikutuksia katsellaan. Esimerkiksi pitkä tarkastussuhde ja asiakkaan perusteellinen tunteminen voivat olla sekä positiivinen asia laadun näkökulmasta, että negatiivinen asia riippumattomuuden kannalta. Myös sillä on vaikutusta, puhutaanko tilintarkastusyhteisön rotaatiosta vai päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio suoritetaan pienemmässä mittakaavassa ja siitä ei aiheudu vaikutuksia esimerkiksi tilintarkastusalan kilpailuun, kun taas tilintarkastusyhteisön rotaatio muuttaa kilpailua tilintarkastusalalla.

Rotaatiokäytäntö on alun perin otettu käyttöön tilintarkastajan riippumattomuuden parantamiseksi. Tutkimustulosten perusteella rotaation voidaankin lähes yksiselitteisesti todeta olevan tehokas keino parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta, sillä rotaation vaikutuksista riippumattomuuteen käsittelevistä artikkeleista 84 prosenttia päätyi siihen tulokseen, että tilintarkastusyhteisön tai päävastuullisen tilintarkastajan rotaation seurauksena tilintarkastajien riippumattomuus paranee. Tutkimustulosten mukaan rotaatio vähentää liian läheisten suhteiden syntymistä tilintarkastajan ja asiakkaan välillä. Lisäksi rotaatio vähentää tilintarkastajien paineita antaa periksi asiakkaan vaatimusten edessä hyväksyä epäasianmukaisia tekniikoita tai kirjanpitoa, koska heidän ei tarvitse miellyt-

tää asiakasta toimikauden jatkumisen toivossa. Rotaation nähdään myös parantavan si-dosryhmien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta, eli rotaation seurauksena myös koettu riippumattomuus paranee.

Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioita ja niiden vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen vertailtiin kuudessa artikkelissa. Neljän artikkelin mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio ei paranna tilintarkastajan riippumattomuutta verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon. Kahden artikkelin mukaan taas tilintarkastusyhteisön rotaatio parantaa riippumattomuutta verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon. Tutkimustulosten perusteella tilintarkastusyhteisön ja päävas-tuullisen tilintarkastajan rotaation voidaan siis sanoa parantavan riippumattomuutta, mutta päätelmiä ei voitu tehdä siitä, kumpi rotaatiomuodoista olisi riippumattomuuden kannalta parempi.

Tutkimusten näkemuserot tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaa-tion vaikutuksista riippumattomuuteen johtuvat pitkälti siitä, kenen näkökulmasta asiaa katsotaan. Esimerkiksi sijoittajat kokevat riippumattomuuden toteutuvan paremmin ti-lintarkastusyhteisön kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa. Tilintarkastajia ja tilintarkastusasiakkaita taas saattaa huolestuttaa se, että tilintarkastusyhteisön rotaatiosta aiheutuu korkeammat kustannukset, mutta siitä saatavat hyödyt eivät kuitenkaan ole niin suuret, joten he pitävät päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota kannattavampana rotaatiomuotona.

Tutkimustulosten perusteella rotaatiolla nähdään olevan sekä positiivisia että negatiivi-sia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimustulosten mukaan suurin tilintarkas-tusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta aiheutuva negatiivinen vaiku-tus tilintarkastuksen laatuun oli asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menettäminen. Ro-taatio lisää tarkastuksen riskejä ja epäonnistumisen mahdollisuutta, koska uudelta tar-kastajalta puuttuu kokemus, tietämys ja syvä ymmärrys asiakkaan toiminnasta. Tutki-musten mukaan suurin epäonnistumisen riski nähdään olevan muutaman ensimmäisen tarkastusvuoden aikana. Rotaatio vähentää myös avointa kommunikaatiota ja tiedonja-koa tarkastajan ja asiakkaan välillä, koska he eivät tunne toisiaan niin hyvin.

Tilintarkastusyhteisön rotaation negatiivisena vaikutuksena tilintarkastuksen laatuun nähdään asiakkaaseen panostamisen väheneminen. Rotaatio lisää mahdollisuutta, että tilintarkastusyhteisö voi poistaa sen pätevintä henkilökuntaa toimeksiannosta rotaation lähestyessä ja siirtää heitä uusiin toimeksiantoihin. Rotaation myötä voidaan keskittyä myös muihin asiakkaisiin ennemmin, kuin rotaation kohteena olevaan asiakkaaseen, koska asiakassuhde on joka tapauksessa päättymässä. Tilintarkastusyhteisöt ovat siis vähemmän motivoituneita investoimaan tarkastuksen taloudellisuuteen ja tehokkuuteen rotaation lähestyessä.

Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa laadun kannalta ongelmana nähdään tilintarkastajien henkilökohtaiset preferenssit. Tilintarkastajat valitsevat ennemmin uudelleen kouluttautumisen tai sijoittumisen sellaisten asiakkaiden pariin, jonka toimialaa he eivät tunne, kuin maantieteellisen uudelleen sijoittumisen sellaisten asiakkaiden pariin, jonka toimialan he tuntevat. Tämä heikentää tilintarkastuksen laatua, koska asiakkaille ei tämän seurauksena välttämättä aina ole heidän toimialaansa tuntevaa tilintarkastajaa tarjolla.

Tutkimuksissa esitettiin myös näkemyksiä, joiden mukaan tilintarkastuksen laatu paranee rotaation myötä. Laadun paranemisen kannalla oli kuitenkin huomattavasti pienempi osa artikkeleista kuin laadun heikkenemisen kannalla. Rotaatiota puolustavien artikkelien mukaan tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio lisää tilintarkastuksen laatua, koska uusi tilintarkastaja katsoo toimeksi antoa ”uusin silmin”. Tällöin tilintarkastus saadaan ajantasaisemmaksi ja saatetaan huomata sellaisia asioita, jotka ovat saattaneet vanhalta tarkastajalta jäädä huomaamatta. Joidenkin tutkimusten mukaan myös tilintarkastuksen koettu laatu paranee tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaation seurauksena

Tutkimusten mukaan tilintarkastusyhteisön rotaatio lisää tilintarkastuksen laatua vertaisarvioinnin kautta. Vanha tilintarkastaja on tietoinen siitä, että seuraaja voi havaita vanhan tarkastajan tekemät virheet ja tehottomuuden, joten tämän seurauksena vanha tilintarkastaja on valmiimpi tekemään laadukkaampaa tarkastustyötä maineen menettämisen pelossa.

Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun ovat moniulotteiset, sillä artikkelien mukaan rotaatiolla on sekä laatua heikentäviä että parantavia tekijöitä. Tutkimustuloksista voidaan kuitenkin havaita, että suuremmassa osassa artikkeleita tultiin siihen lopputulokseen, että tilintarkastajan rotaatio heikentää tilintarkastuksen laatua. Suurin laatua alentava tekijä on asiakaskohtaisen asiantuntijuuden heikkeneminen. Aineiston pohjalta ei kuitenkaan voida tehdä suoria johtopäätöksiä rotaation vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun.

Tutkimustulosten mukaan tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla on vaikutuksia myös tilintarkastuksen kustannuksiin. Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio lisää tilintarkastajien tarkastuksen aloituskustannuksia. Uuden tilintarkastajan on perehdyttävä asiakkaaseen ja tämän käytäntöihin tarkastussuhteen aluksi, jotta voi hoitaa tarkastuksen säädösten vaatimalla tavalla. Alalla olevan kilpailun vuoksi kaikkia kasvaneita tarkastuskustannuksia ei saada vyörytettyä asiakkaan maksettavaksi, vaan osa kustannuksista jää tilintarkastajien maksettavaksi.

Tilintarkastusyhteisön rotaatio saattaa lisätä tilintarkastusyhteisöjen markkinointikustannuksia. Rotaation seurauksena tilintarkastusyhteisöjen on hankittava lisää asiakkaita, jolloin markkinointikustannukset kasvavat. Tilintarkastusyhteisön rotaatio voidaankin nähdä kalliimpana rotaatiomuotona, sillä se toteutetaan suuremmassa mittakaavassa kuin pelkän päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio.

Asiakkaalle aiheutuu rotaatiosta myös ylimääräisiä kustannuksia. Asiakkaiden on rotaation myötä etsittävä ja valittava uusi tilintarkastaja, josta aiheutuu tilintarkastajan valintakustannuksia. Asiakkaan on myös perehdytettävä uusi tilintarkastaja yrityksen toimintaan ja hankittava tälle tarvittavat materiaalit tarkastustyön aloittamiseksi. Lisäksi asiakkaiden tilintarkastajille maksamat tilintarkastus palkkiot saattavat kasvaa tilintarkastajien kasvaneen työmäärän vuoksi. Asiakkaan kannalta päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio voidaan nähdä edullisempänä rotaatiomuotona, sillä tällöin ei tarvitse kilpailuttaa tilintarkastusyhteisöjä vaan riittää uuden tilintarkastajan valinta vanhan yhtiön sisältä. Lisäksi asiakkaan ei tarvitse perehdyttää koko tarkastustiimiä, vaan perehdytettävänä on vain uusi päävastuullinen tilintarkastaja.

Perinteisesti rotaation vastustajat perustelevat rotaatio haittoja sillä, että rotaatio lisää tarkastuksen kustannuksia sekä tilintarkastajille että asiakkaille. Kasvaneet kustannukset heikentävät sekä asiakkaan että tilintarkastusyhteisön kannattavuutta ja sijoitusarvoa. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että rotaatio kasvattaa tilintarkastuksen kustannuksia kaikkien osapuolien kannalta.

Artikkeleista ilmeni, että tilintarkastusyhteisön rotaatio toteutetaan suuremmassa mittakaavassa ja kustannukset ovat myös suuremmat kuin päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa. Tutkimustuloksista ei voida kuitenkaan päätellä, ylittävätkö tilintarkastusyhteisön rotaatiosta aiheutuvat hyödyt sen haitat vai saadaanko päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla aikaan samat hyödyt, mutta pienemmillä kustannuksilla. Sääntelyviranomaisten tulisikin huolellisesti selvittää pitkän aikavälin tavoitteet ja rotaatiosta saatavat hyödyt ennen rotaatiomuodon valintaa ja kallista rotaation täytäntöönpanoa

Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla nähdään olevan vaikutusta myös tilintarkastusalan kilpailuun. Joidenkin tutkimusten mukaan rotaatio vaikuttaa negatiivisesti kilpailuun, sillä se vähenee rotaation takia, koska tilintarkastusyhteisöt eivät ole halukkaita tarkastamaan rotaation kohteena olevia asiakkaita. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajien on kannattavampaa keskittyä rotaation soveltamisalan ulkopuolisiin asiakkaisiin, koska he joutuvat luopumaan rotaation myötä asiakkaasta liian nopeasti. Toinen argumentti rotaatiota vastaan on kilpailun vääristyminen tilintarkastusalalla. Tutkijoiden mukaan rotaation vuoksi tilintarkastusyhteisöt saattavat tarjota ensimmäisen tarkastusvuoden tarkastuksia alennettuun hintaan voittaakseen toimeksiannon itselleen. Tämän jälkeen kustannuksia nostetaan myöhemminä tarkastusvuosina.

Artikkeleissa tuli esiin myös näkemys, että rotaation seurauksena tilintarkastusalan kilpailu kasvaa, koska asiakkaat joutuvat vaihtamaan tilintarkastajaa säännöllisin väliajoin. Kilpailun kasvu nostaa tilintarkastusyhteisöjen välistä kilpailun tasoa, ja kannustaa tilintarkastajia tarjoamaan laadukkaampaa tilintarkastusta. Tämä johtuu siitä, että asiakkaat valitsevat ennemmin laadukkaampaa tilintarkastusta tarjoavan kuin huonompaa laatua tarjoavan tilintarkastajan. Kilpailun parantumisen seurauksena siis tilintarkastuksen laatuakin kasvaa. Rotaation vaikutuksista tilintarkastusalan kilpailuun saatiin siis kahden-suuntaisia tutkimustuloksia. Rotaatio aiheuttaa siis toisaalta kilpailua heikentäviä ja vää-

ristäviä vaikutuksia, mutta samalla rotaatiosta saattaa aiheutua myös kilpailua parantavia vaikutuksia.

Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioiden vaikutukset tilintarkastukseen ja sen suorittamiseen ovat monitulkintaiset. Tutkielman monitulkintaisiin tutkimustuloksiin saattavat vaikuttaa se, millä tavalla rotaation vaikutuksia on artikkeleissa tutkittu ja se mitä tapoja on käytetty tutkittavien kohteiden mittaamiseen. Myös se, kenen näkökulmasta vaikutuksia katsellaan, vaikuttaa tutkimustuloksiin. Tutkimustuloksista voidaan kuitenkin päätellä, että tilintarkastajan rotaatiosta johtuva tilintarkastussuhteen katkeaminen ja asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menettäminen ovat suurin syy laadun heikkenemiseen, toisaalta taas liian pitkään jatkunut tilintarkastussuhde ja asiakkaan liian läheinen tunteminen ovat uhka tilintarkastajan riippumattomuudelle. Tilintarkastajan riippumattomuus taas on iso ja tärkeä osa tilintarkastuksen laatua ja rotaatio on keino parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta. Tutkimustulosten perusteella voidaan siis sanoa, että rotaatio ratkaisee monia ongelmia, mutta toisaalta aiheuttaa samalla niitä lisää.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Arel, B., Brody, R. & Pany, K. 2006. Findings on the effects of audit firm rotation on the audit process under varying strengths of corporate governance. *Advances in Accounting*, 22, 1-27.
- Arruñada, B. & Paz-Ares, C. 1997. Mandatory Rotation of Company Auditors: A Critical Examination. *International Review of Law and Economics*, 17, 31-61.
- Bamber, E. M. & Bamber, L. S. 2009. Discussion of "Mandatory Audit Partner Rotation, Audit Quality, and Market Perception: Evidence from Taiwan". *Contemporary Accounting Research*, 26, 2, 393-402.
- Beattie, V., Brandt, R. & Fearnley, S. 1999. Perceptions of Auditor Independence: U.K. Evidence. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 8, 1, 67-107.
- Becheikh, N., Ziam, S., Idrissi, O., Castonguay, Y. & Landry, R. 2010. How to improve knowledge transfer strategies and practices in education? Answers from a systematic literature review. *Research in Higher Education Journal*, 7, 1-21.
- Biedma-Lopez, E., Ruiz-Barbadillo, E. & Gomez-Aguilar, N. 2006. Long-term audit engagements and opinion shopping: Spanish evidence. *Accounting Forum*, 30, 1, 61-79
- Blouin, J., Grein, B. M. & Rountree, B. R. 2007. An Analysis of Forced Auditor Change: The Case of Former Arthur Andersen Clients. *The Accounting Review*, 82, 3, 621-650.
- Brooks, Li Zheng, Agnes Cheng, C.S. and Reichelt, Kenneth J. 2005. *Audit Firm Tenure and Audit Quality: Evidence from U.S. Firms*. Unpublished paper, Louisiana State University, 2012.
- Cameran, M., Merlotti, E. & Vincenzo, D. 2005. *The Audit Firm Rotation Rule: A Review of the Literature*. SDA Bocconi Research Paper.
- Cameran, M., Prencipe, A., Trombetta, M. 2008. Earnings management, audit tenure and auditor changes: Does mandatory auditor rotation improve audit quality?. Working Paper, University Boncconi.
- Carcello, J. & Nagy, A. 2004. Audit Firm Tenure and Fraudulent Financial Reporting. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 23, 2, 55-69.
- Carcello, J. V., Neal, T. L. 2000. Audit committee composition and auditor reporting. *The Accounting Review*, 75, 4, 453-467.
- Carey, P. & Simnett, R. 2006. Audit Partner Tenure and Audit Quality. *The Accounting Review*, 81, 3, 653-676.

- Carrera, N., Gomez-Aguilar, N. & Ruiz-Barbadillo, E. 2009. Does Mandatory Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence? Evidence from Spain. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 28, 1, 113-135.
- Carrera, N., Gomez-Aguilar, N., Humphrey, C. & Ruiz-Barbadillo, E. 2007. Mandatory audit firm rotation in Spain: a policy that was never applied. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 20, 5, 671-701
- Catanach Jr., A. & Walker P. L. 1999. The international debate over mandatory auditor rotation: a conceptual research framework. *Journal of international accounting, auditing & taxation*, 8, 1, 43-66.
- Chen, C.-Y., Lin, C.-J. and Lin, Y.-C. 2008. Audit Partner Tenure, Audit Firm Tenure, and Discretionary Accruals: Does Long Auditor Tenure Impair Earnings Quality? *Contemporary Accounting Research*, 25,2, 415–445.
- Chi, W. 2011. An overlooked effect of mandatory audit–firm rotation on investigation strategies. *OR Spectrum*, 33, 265-285.
- Chi, W. & Huang, H. 2005. Discretionary Accruals, Audit-Firm Tenure and Audit-Partner Tenure: Empirical Evidence from Taiwan. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 1, 1, 65-92.
- Chi, W., Huang, H., Liao, Y. & Xie H. 2009. Mandatory Audit Partner Rotation, Audit Quality, and Market Perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research* 26, 2, 359-391.
- Chung, H. 2004. *Selective mandatory auditor rotation and audit quality: An empirical investigation of auditor designation policy in Korea*, Ph.D. Thesis, Purdue University, West Lafayette, IN.
- Church, B. & Zhang, P. 2006. *A Model of Mandatory Auditor Rotation*. Annual Conference Paper. Rotman School of Management Working Paper.
- Comunale, C. L. & Sexton, T. R. 2005. Mandatory auditor rotation and retention: impact on market share. *Managerial Auditing Journal*, 20, 3, 235-248.
- Copley, P. & Doucet, M. 1993. Auditor Tenure, Fixed Fee Contracts, and the Supply of Substandard Single Audits. *Public Budgeting & Finance*, 13, 3, 23-35.
- Daniels, B. & Booker, Q. 2009. Loan Officers' Reactions to Audit Rotation. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 1, 1-13
- Daniels, B. & Booker, Q. 2011. The Effects of Audit Firm Rotation on Perceived External Auditor Independence and Audit Quality. *Magazine article from The CPA Journal*, 81, 8, 1-25.
- Dao, M., Mishra, S. & Raghunandan, K. 2008. Auditor tenure and shareholder ratification of the auditor. *Accounting Horizons*, 22, 3, 297-314.

- Daugherty, B., Dickins, D., Hatfield, R. & Higgs, J. 2012. An Examination of Partner Perceptions of Partner Rotation: Direct and Indirect Consequences to Audit Quality. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 31, 1, 97-114.
- Davis, L. R., Soo, B. S. and Trompeter, G. M. 2009. Auditor Tenure and the Ability to Meet or Beat Earnings Forecasts. *Contemporary Accounting Research*, 26, 2, 517-548.
- De Angelo, L. 1981. Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3, 182-199.
- Dopuch N., King, R. & Schwartz, R. 2002. An Experimental Investigation of Retention and Rotation Requirements. *Journal of Accounting Research*, 39, 1, 93-117.
- Ebimobowei A. & Keretu O. 2011. Mandatory rotation of auditors on audit quality, costs and independence in South-South, Nigeria. *International Business Management*, 5, 3, 166-172.
- Firth, M., Rui, O. & Wu, X. 2012. How Do Various Forms of Audit Rotation Affect Audit Quality? Evidence from China. *The International Journal of Accounting*, 47, 1, 109-138.
- Fraktman, M. 2012. Tilintarkastuksen EU-sääntelyyn ehdotetaan merkittäviä muutoksia. *Tilintarkastus-lehti*, 1, 14.
- Francis, J. 2011. A Framework for Understanding and Researching Audit Quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30, 2, 125-152.
- Fontelles, J. B. & Winkler, H. 2006. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY. *Euroopan unionin virallinen lehti*. 9.6.2006.
- GAO. 2004. Mandatory Audit Firm Rotation Study: Study Questionnaires, Responses, and Summary of Respondents' Comments. 1-160.
- GAO. 2003. Public Accounting Firms: Required Study on the Potential Effects Of Mandatory Audit Firm Rotation.
- Gates, S., Lowe, J. & Reckers, P. 2007. Restoring public confidence in capital markets through auditor rotation. *Managerial Auditing Journal*, 22, 1, 5-17.
- Geiger, M. & Raghunandanm K. 2002. Auditor Tenure and Audit Reporting Failures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 21, 1, 5-18.
- Geisler, C. & Low, K. 2007. How Do Various Forms of Audit Rotation Affect Audit Effectiveness? *Auditing, Litigation & Tax eJournal*, 5.
- Ghosh, A. & Moon, D. 2005. Auditor Tenure and Perceptions of Audit Quality. *The Accounting Review*, 80, 2, 585-612.

- Gietzmann, M. B. & Sen, P.K. 2002. Improving auditor independence through selective mandatory rotation. *International Journal of Auditing*, 6, 183-210.
- Hart, Christopher. 2010. *Doing a literature review. Releasing the social science research imagination*. Lontoo:Sage.
- Hatfield, R., Jackson, S. & Vandervelde, S. 2007. The Effects of Auditor Rotation and Client Pressure on Proposed Audit Adjustments. *Behavioral Research in Accounting*, 23, 2, 117-130.
- Healey T. & Yu-Jin K. 2003. The Benefits of Mandatory Auditor Rotation, *Regulation* 26, 3, 10
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. *Tutki ja kirjoita*.Helsinki: Tammi.
- Horsmanheimo, Pasi & Steiner, Maj-Lis. 2008. *Tilintarkastus - Asiakkaan opas*. Juva, WSOY.
- Hoyle, J. 1978. Mandatory auditor rotation: the arguments and an alternative. *The Journal of Accountancy*, 145, 5, 69-78.
- Hussey, R. & Lan, G. 2001. An examination of auditor independence issues from the perspectives of U.K. finance directions. *Journal of Business Ethics*, 32, 169-178.
- Ittonen, K. 2004. Tilintarkastajan riippumattomuuden uhkatekijöitä – tutkimustuloksia Suomesta. *Tilintarkastus – Revision*, 02.03.2004, 76-78.
- Jackson, A., Moldrich, M. & Roebuck, P. 2008. Mandatory audit firm rotation and audit quality. *Managerial Auditing Journal*, 23,5, 420-437.
- Jenkins, D. 2008. Does auditor tenure influence the reporting of conservative earnings? *Journal of Accounting and Public Policy*, 27, 2, 115-132.
- Jennings, M., Pany, K. & Reckers, P. 2006. Strong Corporate Governance and Audit Firm Rotation: Effects on Judges' Independence Perceptions and Litigation Judgments. *Accounting Horizons*, 20, 3, 253-270.
- Jensen, M. & Meckling W. 1976. Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3, 305-360.
- Jevons L., Chi, W. & Gu, Z. 1998. Low Balling, Legal Liability and Audition Independence. *Accounting Review*, 73, 533-556.
- Johnson, E., Khurana, I. & Reynolds, J. 2002. Audit-Firm Tenure and the Quality of Financial Reports. *Contemporary Accounting Research*, 19, 4, 637-660.
- Kaplan, S. & Mauldin, E. 2008. Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27, 2,177-192.

- Kealey B., Lee. & Stein M. 2007. The association between audit-firm tenure and audit fees paid to successor auditors: evidence from Arthur Andersen. *Auditing*, 26, 2, 95-116.
- KHT-Media (2009) *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset*. 2009. Helsinki, KHTMedia.
- KHT-yhdistys 2010. *Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille ja kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Kim, J., Min, C. & Yi, C. 2004. Selective Auditor Rotation and Earnings Management: Evidence from Korea. *Working paper, City University of Hong Kong*.
- Knechel, W. R., Vanstraelen, A. 2007. The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going-concern opinions. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 26, 113-131.
- Lawrence, S. 1996. *International accounting*. Clays Ltd, St Ives plc International Thomson Business Press Lontoo.
- Li, D. 2010. Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence. *Journal of Accounting and Public Policy*, 29, 3, 226-241.
- Lu, T. 2006. Does Opinion Shopping Impair Auditor Independence and Audit Quality? *Journal of Accounting Research*, 44, 3, 561-583.
- Lu T. & Sivaramakrishnan K. 2009. Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge. *Journal of Accounting and Public Policy* 28, 2, 71-91.
- Manry, D., Mock, T. & Turner, J. 2008. Does increased audit partner tenure reduce audit quality?, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 23, 553-572.
- Moody, M., Pany, K. & Reckers P. 2006. Strong Corporate Governance and Audit Firm Rotation: Effects on Judges' Independence Perceptions and Litigation Judgments. *Accounting Horizons*, 20, 3, 253-270
- Morrill, J. 2009. Research on rotation. *Camazine*, September, 63-65.
- Myers, J., Myers, L. & Omer, T. 2003. Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation?. *The Accounting Review*. 78, 3, 779-799.
- Nagy, A. 2005. Mandatory Audit Firm Turnover, Financial Reporting Quality, and Client Bargaining Power: The Case of Arthur Andersen. *Accounting Horizons*, 19, 2, 51-68.

- Nashwa, G. 2004. Auditor rotation and the quality of audits. *The CPA Journal*, 74, 12.
- Nasser, A., Wahid, E., Nazri, S. & Hudaib, M. 2006. Auditor-client relationship: the case of audit tenure and auditor switching in Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 21, 7, 724-737.
- Niemi, K. 2000, Suomalaisen tilintarkastuksen laatu. Tilintarkastus – Revision 6/2000, 51-57
- O’Leary, C., and R. Radich, 1996. Audit firm rotation and independence: Australian evidence. *Accountability and Performance* 2, 37–58.
- Onwuchekwa, J. & Izedomni, D. 2012. Mandatory Audit Rotation and Audit Independence: Survey of Southern Nigeria. *Research Journal of Finance and Accounting*, 3, 7, 79-86.
- Pott C., Mock T. & Watrin C. 2009. Review of empirical research on rotation and non-audit services: auditor independence in fact vs. appearance. *Journal Für Betriebswirtschaft*. 58, 4, 209-239.
- Raiborn, C., Schorg, C. A. & Massoud M. 2006. Should auditor rotation be mandatory? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 6-7, 37-49.
- Riistama, V. 1994. *Tilintarkastuksen Teoria ja Käytäntö*. Jyväskylä, Weilin+Göös.
- Ruiz-Barbadillo E. & Gomez-Aguilar N. 2002. *Does Auditor Tenure Improve Audit Quality? Mandatory auditor Rotation Versus Long Term Auditing. An empirical analysis*. Working paper. University of Cadiz Spain.
- Ryken, K., Radich, R. & Fargher, N. 2007. Audit Partner Rotation: Evidence of Changes in Audit Partner Tenure as the Result of Mandatory Regulation in Australia. *Current Issues in Auditing*, 1, 1, 28-35.
- Saarikivi, M-L. 2000. *Osakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki. Werner Söderström Lakitieto Oy.
- Sanders, C., Steward, D. & Bridges, S. 2009. Facilitating knowledge transfer during SOX-mandated audit partner rotation. *Business Horizons*, 52, 573-582.
- Siregar, S., Amarullah, F., Wibowo A. & Anggraita, V. 2012. Audit Tenure, Auditor Rotation, and Audit Quality: The Case of Indonesia. *Asian Journal of Business and Accounting*, 5, 1, 55-74.
- Stanley J. & DeZoort T. 2007. Audit firm tenure and financial restatements: An analysis of industry specialization and fee effects. *Journal of Accounting and Public Policy* 26, 2, 131–159.
- Suomela, E. 2012: PIE-yhteisöjen tilintarkastusta viedään väärille raiteille. *Tilintarkastus – Revision*, 15.06.2012, 18-21.

- Tackett, J., Wolf, F. Claypool, G. 2004. Sarbanes-Oxley and audit failure: A critical examination. *Managerial Auditing Journal*, 19, 3, 340-350.
- Tagesson, T., Sjö Dahl, L., Collin, S.-U., Olsson, H. & Svensson, J. 2006. *Does auditor rotation influence audit quality: the contested hypotheses tested on Swedish data*. Department of Business Studies, Kristianstad University College.
- Tanyi, P., Barua, A. & Raghunandan, K. 2010. Audit Report Lags after Voluntary and Involuntary Auditor Changes. *Accounting Horizons*, 24, 4.
- Tomperi, S. 2009. *Tilintarkastus – Normeista Käytäntöön*. Helsinki, Edita Publishing Oy.
- Torraco R. 2005. Writing integrative literature review: guidelines and examples. *Human Resource Development Review* 4. 356-367.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Wang, K. & Tuttle, B. 2009. The impact of auditor rotation on auditor-client negotiation. *Accounting, Organizations, and Society*, 34, 2, 222-243.
- Vanstraelen, A. 2000. Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality. *The European Accounting Review*, 9, 419-442.
- Watts, R. & Zimmerman J. 1983. Agency Problems, Auditing, and the Theory of the Firm: Some evidence, *Journal of Law and Economics*, 26, 3, 613–633.
- Webster J. & Watson T. 2002. Analyzing the past to prepare to future: writing a literature review. *MIS Quarterly* 26, 2, 8-13.
- Wolf, F., Tackett, J. & Claypool, G. 1999. Audit disaster futures: antidotes for the expectation gap? *Managerial Auditing Journal*, 14, 9, 468-478.

Virallislähteet:

Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 COD

Tilintarkastuslaki. (2007) 13.4.2007/459.

Muut lähteet:

- Daugherty, B., Dickins, D. & Higgs, J. 2011. *Reducing the Potential Negative Effects of Mandatory Partner Rotation*. <http://www.cpareport.com/archives/Sept_2011/A_New_Spin_on_Audit_Partners_Rotation.pdf> 22.3.2013.
- Ewelt-Knauer, C., Gold, A., & Pott, C. 2012. *What do we know about mandatory audit firm rotation?* <<http://icas.org.uk/mafr/>> 20.3.2013.
- Gold, A., Lindscheid, F., Pott, C. & Watrin, C. 2012. The Effect of Engagement and Review Partner Tenure and Rotation on Audit Quality: Evidence from Germany. <<http://ssrn.com/abstract=1631947> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1631947>> 3.5.2012.
- Hamilton, J., Ruddock, C., Stokes, D. & Taylor, S. 2005. Audit Partner Rotation Earnings Quality and Earnings Conservatism. <<http://ssrn.com/abstract=740846>> 10.5.2013.
- Harris, K. & Whisenant, S. 2012. Mandatory Audit Rotation: An International Investigation. <http://pcaobus.org/Rules/Rulemaking/Docket037/634_Harris_Whisenant.pdf> 25.4.2013
- International Federation of Accountants 2006. Facts about IFAC. http://www.ifac.org/MediaCenter/files/facts_about_IFAC.pdf> 20.2.2013.
- Kwon, S., Lim, Y. & Simnett, S. 2010. Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality: Evidence from Korean Audit Market. <<http://ssrn.com/abstract=1764343>> 12.5.2013.
- Lai, K. & Cheuk, L. .2005. Audit report lag, audit partner rotation and audit firm rotation: Evidence from Australia. <<https://aaahq.org/audit/midyear/06midyear/papers/ARLLai.pdf>> 15.4.2013.
- Lowensohn, S., Reck, J., Casterella, J. & Barry, L. 2007. An Empirical Investigation of Auditor Rotation Requirements. <<http://ssrn.com/abstract=1021789>> 20.4.2013.
- Myers, J., Myers L., Palmrose Z. & Scholz S. 2003 Mandatory auditor rotation: Evidence from restatements. <<http://aaahq.org/audit/midyear/04midyear/papers/Myers.pdf>> 22.4.2013.
- Suomen lakimiesliitto. Tilintarkastuslain kokonaisuudostus voimaan 1.7.2007. <<http://www.lakimiesuutiset.fi/artikkeli?artid=472>> 20.1.2013.
- Valtioneuvosto Press Release. 2006. Tilintarkastussäntely eurooppalaiselle tasolle. <<http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/en.jsp?oid=171106>> 12.12.2012

Weißberger, B (2002) Mandatory auditor rotation: a means of reducing the expectation gap.
<http://wiwi.unigiessen.de/dl/down/open/bwl4/4ba72ce095b28992cee9317949b4a1fd6a701d6deb37b1bd9a5cecd4bd4ca1b7644ad46e11eea988bb008ed748ce34d9/2002_03_FoPa_Auditor_Rotation.pdf> 30.4.2013.

LIITTEET

LIITE 1. Tutkimukseen mukaan valikoituneet artikkelit.

Kirjoittaja	Nimi	Vuosi	Tutkimuksen kohdema
Arel, B., Brody, R. & Pany, K	Findings on the effects of audit firm rotation on the audit process under varying strengths of corporate governance	2006	USA
Arrunda, B. & Paz-Ares, C.	Mandatory rotation of company auditors: A critical examination.	1997	Espanja
Biedma-Lopez, E., Ruiz-Barbadillo, E. & Gomez-Aguilar, N.	Long-term audit engagements and opinion shopping: Spanish evidence	2006	Espanja
Blouin, J., Grein, B. & Rountree, B.	The ultimate Form of Mandatory Auditor Rotation; The Case Of Former Arthur Andersen Clients	2005	USA
Brooks, Li Zheng, Agnes Cheng, C.S. and Reichelt, Kenneth J.	Audit Firm Tenure and Audit Quality: Evidence from U.S. Firms	2012	USA
Cameran, M., Merlotti, E. & Vincenzo, D.	The Audit Firm Rotation Rule: A Review of the Literature	2005	Italia
Cameran, M., Prencipe, A., Trombetta, M.	Earnings management, audit tenure and auditor changes: Does mandatory auditor rotation improve audit quality?	2008	Italia
Carcello, J. & Nagy, A.	Audit Firm Tenure and Fraudulent Financial Reporting	2004	USA
Carey, P. & Simnett, R.	Audit Partner Tenure and Audit Quality	2006	Australia
Carrera, N., Gomez-Aguilar, N. & Ruiz-Barbadillo, E.	Does Mandatory Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence? Evidence from Spain	2009	Espanja
Chen, C.-Y., Lin, C.-J. & Lin, Y.-C.	Audit Partner Tenure, Audit Firm Tenure, and Discretionary Accruals: Does Long Auditor Tenure Impair Earnings Quality?	2008	Taiwan
Chi, W. & Huang, H.	Discretionary Accruals, Audit-Firm Tenure and AuditPartner Tenure: Empirical Evidence from Taiwan	2005	Taiwan
Chi, W., Huang, H., Liao, Y. and Xie, H.	Mandatory Audit Partner Rotation, Audit Quality, and Market Perception: Evidence from Taiwan.	2009	Taiwan
Chung, H	Selective mandatory auditor rotation and audit quality: An empirical investigation of auditor designation policy in Korea	2004	Korea
Church, B. & Zhang, P.	A Model of Mandatory Auditor Rotation	2006	USA

Comunale, C. & Sexton, T.	Mandatory auditor rotation and retention: impact on market share	2005	USA
Copley, P. A. and Doucet, M. S.	Auditor Tenure, Fixed Fee Contracts, and the Supply of Substandard Single Audits.	1993	USA
Daniels, B. & Booker, Q.	Loan Officers' Reactions to Audit Rotation	2009	USA
Daniels, B. & Booker, Q.	The Effects of Audit Firm Rotation on Perceived External Auditor Independence and Audit Quality	2011	USA
Dao, M., Mishra, S. & Raghunandan, K.	Auditor tenure and shareholder ratification of the auditor.	2008	USA
Daugherty, B., Dickins, D. & Higgs, J.	Reducing the Potential Negative Effects of Mandatory Partner Rotation	2011	USA
Daugherty, B., Dickins, D., Hatfield, R. & Higgs, J.	An Examination of Partner Perceptions of Partner Rotation: Direct and Indirect Consequences to Audit Quality.	2012	USA
Davis, L., Soo, B. & Trompeter, G.	Auditor Tenure and The Ability to Meet or Beat Earnings forecasts	2009	USA
Dopuch N., King, R. & Schwartz, R.	An Experimental Investigation of Retention and Rotation Requirements	2002	USA
Ebimobowei A. & Keretu O.	Mandatory rotation of auditors on audit quality, costs and independence in South-South, Nigeria	2011	Nigeria
Firth, M., Rui, O. & Wu, X.	How Do Various Forms of Audit Rotation Affect Audit Quality? Evidence from China	2012	Kiina
GAO	Mandatory Audit Firm Rotation Study: Study Questionnaires, Responses, and Summary of Respondents' Comments.	2004	USA
GAO	Public Accounting Firms: Required Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation	2003	USA
Gates, S., Lowe, J. & Reckers, P.	Restoring public confidence in capital markets through auditor rotation	2007	USA
Geiger, M. & Raghunandan, K	Auditor Tenure and Audit Reporting Failures	2002	USA
Geisler, C. & Low, K.	How Do Various Forms of Audit Rotation Affect Audit Effectiveness?	2007	Singapore
Ghosh, A. & Moon, D.	Auditor Tenure and Perceptions of Audit Quality	2005	USA
Gietzmann, M. B. & Sen, P. K.	Improving Auditor Independence Through Selective Mandatory Rotation	2002	Iso-Britannia

Gold, A., Lindscheid, F., Pott, C. & Watrin, C.	The Effect of Engagement and Review Partner Tenure and Rotation on Audit Quality: Evidence from Germany	2012	Saksa
Hamilton, J., Ruddock, C., Stokes, D. & Taylor, S.	Audit Partner Rotation Earnings Quality and Earnings Conservatism	2005	Australia
Harris, K. & Whisenant, S	Mandatory Audit Rotation: An International Investigation	2012	USA
Hatfield, R., S. Jackson, S. Vandervelde. 2	The Effects of Auditor Rotation and Client Pressure on Proposed Audit Adjustments	2007	USA
Hussey, R. & Lan, G.	An examination of auditor independence issues from the perspectives of U.K. finance directions	2001	Iso-Britannia
Jackson, A., Moldrich, M. & Roebuck, P.	Mandatory audit firm rotation and audit quality	2008	Australia
Jenkins, D.	Does auditor tenure influence the reporting of conservative earnings?	2008	USA
Jennings, M., Pany, K. & Reckers, P.	Strong Corporate Governance and Audit Firm Rotation: Effects on Judges' Independence Perceptions and Litigation Judgments.	2006	USA
Johnson, E., Khurana, I. K. & Reynolds, J. K.	Audit-Firm Tenure and the Quality of Financial Reports	2002	USA
Kaplan S. & Mauldin, E.	Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors.	2008	USA
Kealey B T, Lee H Y, Stein M T	The association between audit-firm tenure and audit fees paid to successor auditors: evidence from Arthur Andersen	2007	USA
Kim, J., Min, C. & Yi, C.	Selective Auditor Rotation and Earnings Management: Evidence from Korea	2004	Korea
Knechel, W. R., Vanstraelen, A.	The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going-concern opinions'	2007	Belgia
Kwon, S., Lim, Y. & Simnett, S.	Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality: Evidence from Korean Audit Market	2010	Korea
Lai, K. & Cheuk, L.	Audit report lag, audit partner rotation and audit firm rotation: Evidence from Australia	2005	Australia
Li, D.	Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence	2010	USA
Lowensohn, S., Reck, J., Casterella, J. & Barry, L.	An Empirical Investigation of Auditor Rotation Requirements	2007	USA
Lu, T	Does Opinion Shopping Impair Auditor Independence and Audit Quality	2005	USA

Lu T. & Sivaramakrishnan K.	Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge	2009	USA
Manry, D., Mock, T., Turner, J.	Does increased audit partner tenure reduce audit quality?	2008	USA
Moody, M., Pany, K. & Reckers P.	Strong Corporate Governance and Audit Firm Rotation: Effects on Judges' Independence Perceptions and Litigation Judgments.	2006	USA
Myers, J., Myers L., Palmrose Z. & Scholz S.	Mandatory auditor rotation: Evidence from restatements	2003	USA
Myers, J., Myers, L. & Omer, T.	Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation?	2003	USA
Nagy, A.	Mandatory Audit Firm Turnover, Financial Reporting Quality, and Client Bargaining Power: The Case of Arthur Andersen	2005	USA
Nashwa, G.	Auditor rotation and the quality of audits	2004	USA
Nasser, A., Wahid, E., Nazri, S. & Hudaib, M.	Auditor-client relationship: the case of audit tenure and auditor switching in Malaysia	2006	Malesia
O'Leary, C., and R. Radich	Audit firm rotation and independence: Australian evidence.	1996	Australia
Onwuchekwa, J. & Izedomni, D.	Mandatory Audit Rotation and Audit Independence: Survey of Southern Nigeria	2012	Nigeria
Pott C., Mock T. & Watrin C.	Review of empirical research on rotation and non-audit services: auditor independence in fact vs. appearance	2009	Itävalta
Raiborn, C., Schorg, C. A. & Massoud M.	Should auditor rotation be mandatory?	2006	USA
Ruiz-Barbadillo E. & Gomez-Aguilar N.	Does Auditor Tenure Improve Audit Quality? Mandatory auditor Rotation Versus Long Term Auditing. An empirical analysis	2002	Espanja
Ryken, K., Radich, R. & Fargher, N.	Audit Partner Rotation: Evidence of Changes in Audit Partner Tenure as the Result of Mandatory Regulation in Australia	2007	Australia
Sanders, C. B., Steward, D. M. & Bridges, S.	Facilitating knowledge transfer during SOX-mandated audit partner rotation.	2009	USA
Siregar, S., Amarullah, F., Wibowo A. & Anggraita, V.	Audit Tenure, Auditor Rotation, and Audit Quality: The Case of Indonesia	2012	Indonesia
Stanley & DeZoort	Audit firm tenure and financial restatements: An analysis of industry specialization and fee effects	2007	USA

Tagesson, T., Sjö Dahl, L., Collin, S.-U., Olsson, H. & Svensson, J.	Does auditor rotation influence audit quality: the contested hypotheses tested on Swedish data	2006	Ruotsi
Tanyi, P., Barua, A. & Raghunandan, K.	Audit Report Lags after Voluntary and Involuntary Auditor Changes	2010	USA
Wang, K. & Tuttle, B.	The impact of auditor rotation on auditor-client negotiation	2009	USA
Vanstraelen, A.	Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality	2000	Alankomaat
Weißberger, B	Mandatory auditor rotation: a means of reducing the expectation gap	2002	Saksa
Wolf, F., Tackett, J. & Claypool, G.	Audit disaster futures: antidotes for the expectation gap?	1999	USA

LIITE 2. Tutkimusten luokittelu.

Kirjoittaja	Rotaation muoto	Rotaation vaikutuksen kohde	Rotaation vaikutuksen suunta
Arel, B., Brody, R. & Pany, K	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Brooks, L., Agnes, C. & Reichelt, K.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Chung, H	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Copley, P. A. and Doucet, M. S.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Daniels, B. & Booker, Q.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Daniels, B. & Booker, Q.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Dopuch N., King, R. & Schwartz, R.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Ebimobowei A. & Keretu O.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Gietzmann, M. B. & Sen, P. K.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Harris, K. & Whisenant, S	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Jennings, M., Pany, K. & Reckers, P.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Kim, J., Min, C. & Yi, C.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Li, D.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Lowensohn, S., Reck, J., Casterella, J. & Barry, L.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Nasser, A., Wahid, E., Nazri, S. & Hudaib, M.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Onwuchekwa, J. & Izedomni, D.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Wang, K. & Tuttle, B.	Yhteisö	Riippumattomuus	Paranee
Carrera, N., Gomez-Aguilar, N. & Ruiz-Barbadillo, E.	Yhteisö	Riippumattomuus	Heikkenee
Knechel, W. R., Vanstraelen, A.	Yhteisö	Riippumattomuus	Ei vaikutusta
Ruiz-Barbadillo & Gómez-Arguilar	Yhteisö	Riippumattomuus	Ei vaikutusta
O'Leary, C., and R. Radich	Yhteisö	Riippumattomuus	Ei vaikutusta
Chi, W. & Huang, H.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Paranee
Church, B. & Zhang, P.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Paranee
Firth, M., Rui, O. & Wu, X.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Paranee
Hamilton, J., Ruddock, C., Stokes, D. & Taylor, S.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Paranee
Vanstraelen, A.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Paranee
Pott C., Mock T. & Watrin C.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Lisää tutkimusta tarvitaan
Gold, A., Lindscheid, F., Pott, C. & Watrin, C.	Päävastuullinen	Riippumattomuus	Ei vaikutusta
Gates, S., Lowe, J. & Reckers, P.	Vertailu	Riippumattomuus	Paranee yhteisön rotaatiossa

Moody, M., Pany, K. & Reckers P.	Vertailu	Riippumattomuus	Paranee yhteisön rotaati- ossa
Cameran, M., Merlotti, E. & Vincenzo, D.	Vertailu	Riippumattomuus	Ei parane verrattuna pää- vastuullisen rotaatioon
Firth, M., Rui, O. & Wu, X.	Vertailu	Riippumattomuus	Ei parane verrattuna pää- vastuullisen rotaatioon
GAO	Vertailu	Riippumattomuus	Ei parane verrattuna pää- vastuullisen rotaatioon
Kaplan S. & Mauldin, E.	Vertailu	Riippumattomuus	Ei parane verrattuna pää- vastuullisen rotaatioon
Davis, L., Soo, B. & Trompeter, G.	Molemmat	Riippumattomuus	Paranee
Hatfield, R., S. Jackson, S. Vandervelde	Molemmat	Riippumattomuus	Paranee
Arrunda, B. & Paz-Ares, C.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Brooks, L., Agnes, C. & Reichelt, K.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Carcello, J. & Nagy, A.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Geisler, C. & Low, K.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Chen, C.-Y., Lin, C.-J. & Lin, Y.-C.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Comunale, C. & Sexton, T.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Davis, L., Soo, B. & Trompeter, G.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
GAO	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Ghosh, A. & Moon, D.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Harris, K. & Whisenant, S	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Jackson, A., Moldrich, M. & Roebuck, P.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Jenkins, D.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Johnson, E., Khurana, I. K. & Reynolds, J. K.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Kwon, S., Lim, Y. & Simnett, S.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Myers, J., Myers, L. & Omer, T.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Stanley & DeZoort	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Tanyi, P., Barua, A. & Raghunandan, K.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee
Cameran, M., Prencipe, A., Trombetta, M.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee. Vapaaehtoi- nen rotaatio parantaa laatua
Siregar, S., Amarullah, F., Wibowo A. & Anggraita, V.	Yhteisö	Laatu	Heikkenee. Vapaaehtoi- nen rotaatio parantaa laatua
Blouin, J., Grein, B. & Rountree, B.	Yhteisö	Laatu	Neutraali
Daniels B. & Booker Q.	Yhteisö	Laatu	Neutraali

Myers, J., Myers L., Palmrose Z. & Scholz S.	Yhteisö	Laatu	Neutraali
Raiborn, C., Schorg, C. A. & Massoud M.	Yhteisö	Laatu	Sekalainen
Arel, B., Brody, R. & Pany, K	Yhteisö	Laatu	Paranee
Dao, M., Mishra, S. & Raghunandan, K.	Yhteisö	Laatu	Paranee
Ebimobowei A. & Keretu O.	Yhteisö	Laatu	Paranee
Wolf, F., Tackett, J. & Claypool, G.	Yhteisö	Laatu	Paranee
Nagy, A.	Yhteisö	Laatu	Paranee
Carey, P. & Simnett, R.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Chi, W., Huang, H., Liao, Y. and Xie, H.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Chen, C.-Y., Lin, C.-J. & Lin, Y.-C.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Daugherty, B., Dickins, D. & Higgs, J.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Daugherty, B., Dickins, D., Hatfield, R. & Higgs, J.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Geiger, M. & Raghunandan, K	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Manry, D., Mock, T., Turner, J.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Sanders, C., Steward, D. & Bridges, S.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Nashwa, G.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Siregar, S., Amarullah, F., Wibowo A. & Anggraita, V.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee. Vapaaehtoinen rotaatio parantaa laatua
Geisler, C. & Low, K.	Päävastuullinen	Laatu	Paranee
Tagesson, T., Sjö Dahl, L., Collin, S.-U., Olsson, H. & Svensson, J.	Päävastuullinen	Laatu	Paranee
Davis, L., Soo, B. & Trompeter, G.	Päävastuullinen	Laatu	Heikkenee
Arrunda, B. & Paz-Ares, C.	Yhteisö	Kustannukset	Kasvaa
Ebimobowei A. & Keretu O.	Yhteisö	Kustannukset	Kasvaa
GAO	Yhteisö	Kustannukset	Kasvaa
Hussey, R. & Lan, G.	Yhteisö	Kustannukset	Kasvaa
Kwon, S., Lim, Y. & Simnett, S.	Yhteisö	Kustannukset	Kasvaa
Church, B. & Zhang, P.	Päävastuullinen	Kustannukset	Kasvaa
Biedma-Lopez, E., Ruiz-Barbadillo, E. & Gomez-Aguilar, N.	Molemmat	Mielipideshoppailu	Kasvaa -> vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun
Arrunda, B. & Paz-Ares, C.	Yhteisö	Mielipideshoppailu	Kasvaa -> vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun
Lu, T.	Yhteisö	Mielipideshoppailu	Kasvaa -> vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun

Kealey B. T., Lee H. Y., Stein M. T.	Yhteisö	Uuden tarkastajan käyttäytyminen	Maksut nousevatF
Lai, K. & Cheuk, L.	Yhteisö	Tilintarkastuksen viive	Ei vaikutusta
Ryken, K., Radich, R. & Fargher, N.	Päävastuullinen	Tilintarkastussuhteen pituus	Lyhenee
Lu T. & Sivaramakrishnan K.	Yhteisö	Sekalainen	Sekalainen
Weißberger, B	Molemmat	Odotuskuilu	Ei vaikutusta